ISSN 2822-3349

İSTİHBARAT ÇALIŞMALARI VE ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele
Araştırma Merkezi Derneği
Ankara 2025

İ

Journal of Intelligence Research and Studies

Ç

Cilt/Volume: 4
Sayı/Issue: 2
Yıl/Year: 2025
Haziran/June

A

www.icadergisi.com

D

editor@icadergisi.com

İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi

İÇAD

Journal of Intelligence Research and Studies

ISSN 2822-3349 (Basılı/Print)

ISSN 2822-3357 (Çevrimiçi/Online)

Cilt / Volume: 4 Sayı / Issue: 2 Yıl / Year: 2025

Haziran / June

İSTİHBARAT ÇALIŞMALARI VE ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

İÇAD

KÜNYE

(SOYADINA GÖRE SIRALANMIŞTIR)

ISSN 2822-3349 (Basılı) ISSN 2822-3357 (Çevrimiçi)

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği

(TERAM)

Adres: Beytepe Mah. Kanuni Sultan Süleyman Bulvarı 5387. Cadde No:15A D:58

06800 Çankaya/Ankara

web sayfası: www.icadergisi.com

e-posta: editor@icadergisi.com

BASKI

Vadi Grafik Tasarım Reklam Ltd.Şti.

İvedik Organize Sanayi Bölgesi 1420. Cadde No:58/1 Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 395 85 71

İÇAD halen "Directory of Research Journals Indexing (DRJI)", "Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD)", "Academic Resource Index", "EuroPub", "Idealonline", "International Institute of Organized Research (I2OR)" ve "Advanced Sciences Index (ASI)" bünyesinde taranmaktadır.

CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization Association (TERAM)

Address: Beytepe Mah. Kanuni Sultan Süleyman Bulvarı 5387. Cadde No:15A D:58

06800 Çankaya/Ankara

web page: www.icadergisi.com

e-mail: editor@icadergisi.com

PRINTED BY

Vadi Grafik Tasarım Reklam Ltd.Şti.

İvedik Organize Sanayi Bölgesi 1420. Cadde No:58/1 Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 395 85 71

İÇAD is indexed in the "Directory of Research Journals Indexing (DRJI)", "Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD)", "Academic Resource Index", "EuroPub", "Idealonline", "International Institute of Organized Research (I2OR)"and "Advanced Sciences Index (ASI)" indexes.

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

EDİTÖR'DEN

Değerli Okuyucular,

İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi (İÇAD) olarak 4. Cilt 2. sayısıyla sizlerle yeniden buluşmanın memnuniyetini yaşıyoruz. Akademik yayıncılık serüvenine 2022 yılında başlayan dergimiz, istihbarat çalışmalarını Türkiye'de kurumsallaştırmak ve bu alanda Türkçe literatüre sürdürülebilir bir katkı sunmak amacıyla çıktığı yolda, bugün alanında hem ulusal hem de uluslararası düzeyde ilgiyle takip edilen bir kaynak haline gelmiştir. Yayın hayatımıza başladığımız ilk günden bu yana temel ilkemiz; özgün, akademik değer taşıyan ve uygulamaya katkı sunabilecek nitelikteki çalışmaları okuyucuyla buluşturmaktır. Bu hedef doğrultusunda, çift-kör hakemlik sistemiyle değerlendirilen, ön yargılardan arındırılmış, etik ilkeleri önceleyen bir yayın politikası benimsedik.

Bu sayımızda yine oldukça zengin bir içerikle karşınızdayız. Dergimizde yer alan çalışmalar, hem teorik temelleri güçlü biçimde ele almakta hem de güncel gelişmelerle doğrudan ilişkili konulara ışık tutmaktadır. Sayımızın ilk bölümü, uluslararası istihbarat camiasında önemli bir yer edinen isimlerden biriyle yapılan özel bir söyleşiye ayrılmıştır. Dr. Henry W. Prunckun ile gerçekleştirdiğimiz bu mülakatta, karşı istihbaratın dört temel ilkesi olan caydırma, tespit, aldatma ve etkisiz hale getirme üzerine kapsamlı bir değerlendirme sunulmuştur. Dr. Prunckun, yalnızca akademik bir bakış açısı sunmakla kalmayıp, saha deneyimlerinden yola çıkarak istihbarat eğitimi, istihbarat analiz süreçleri ve istihbarat başarısızlıklarının nedenleri üzerine de derinlemesine bir perspektif sunmuştur. Bu söyleşi, özellikle istihbarat çalışmalarına ilgi duyan araştırmacılar için benzersiz bir kaynak niteliğindedir.

Bu sayıda yer verdiğimiz ilk araştırma makalesi, Engin Annak tarafından kaleme alınan "Küreselleşme ve Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde Terörizm ile Mücadelede İstihbarat Faaliyeti" başlığını taşımaktadır. Bu çalışma, küreselleşmenin dönüştürücü etkisi altında güvenlik kavramının nasıl yeniden tanımlandığını ve bu bağlamda istihbarat faaliyetlerinin nasıl evrilmesi gerektiğini teorik bir çerçevede ele almaktadır. Yazar, özellikle konstrüktivist kuram ve Kopenhag Okulu'nun yaklaşımları doğrultusunda kimlik ve kültür gibi sosyal dinamiklerin istihbarat faaliyetleri üzerindeki

etkisini tartışmakta; istihbaratın yalnızca bilgi toplama değil, aynı zamanda stratejik yönlendirme işlevini yerine getirmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

İkinci araştırma makalesi, Nedim Havle'nin "Bilişsel Modellerle İstihbarat Analizini Geliştirme: Belirsizlik, Önyargılar ve Karar Verme Zorluklarını Ele Alma" başlıklı çalışmasıdır. Havle, istihbarat analiz sürecinde karşılaşılan bilişsel engelleri ele almakta ve bu engellerin nasıl aşılabileceğine dair bilişsel modeller önerisinde bulunmaktadır. Günümüzün bilgi yoğun ortamında, sadece doğru veriyi toplamak yeterli değildir; asıl mesele bu veriyi anlamlandırmak, doğru analiz etmek ve zamanında karar alabilmektir. Bu bağlamda çalışma, hem akademik literatüre katkı sunmakta hem de uygulayıcılar için değerli ipuçları barındırmaktadır.

Üçüncü ve son araştırma makalemiz ise Ömer Faruk Çelik'in "Türkiye'de Lisans Düzeyi İçin Bir Ders Önerisi: İstihbarat İncelemeleri" başlıklı çalışmasıdır. Türkiye'de istihbarat eğitiminin kurumsal bir yapıya kavuşturulması gerektiğini savunan yazar, lisans düzeyinde verilebilecek bir istihbarat dersi için kapsamlı bir müfredat önerisinde bulunmaktadır. Bu öneri; dersin amaçları, öğrenme çıktıları, içerik başlıkları ve değerlendirme yöntemleri gibi birçok açıdan detaylandırılmıştır. Çalışma, hem istihbarat alanının akademikleşmesi sürecine katkı sunmakta hem de bu alanda ders açmayı düşünen üniversiteler için yol gösterici bir kaynak niteliği taşımaktadır.

İÇAD olarak sadece akademik makalelere değil, aynı zamanda disiplinler arası yaklaşımlara, pratik tecrübelerin teorik yansımalarına ve farklı bakış açılarının diyalog içinde bir araya getirilmesine de önem veriyoruz. Bu sayımızda yer alan çalışmaların her biri, bu anlayışın somut örnekleri olarak öne çıkmaktadır.

Dergimizin yayın politikasında, açık erişim ilkesini temel alarak okuyucularımıza hiçbir ücret talep etmeden tüm makalelerin tam metinlerine erişim hakkı sunmaktayız. Bu anlayış, akademik bilginin yaygınlaşmasını ve özellikle Türkiye'de bu alanda gelişmekte olan literatürün daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamak amacıyla benimsenmiştir. Ayrıca dergimizin ulusal ve uluslararası indekslerde yer alması için sürdürülen çalışmalar meyvesini vermekte; dergimiz şu anda DRJI, ROAD, EuroPub, Idealonline gibi birçok saygın dizin tarafından taranmaktadır.

Son olarak belirtmek isteriz ki, İÇAD'ın bu noktaya gelmesinde emeği geçen tüm yazarlarımıza, hakemlerimize, yayın kurulu üyelerimize ve okuyucularımıza içtenlikle teşekkür ederiz. Akademik yayıncılık uzun ve

sabır gerektiren bir süreçtir. Ancak kolektif çaba ve ortak hedefler doğrultusunda hareket edildiğinde, bu süreç hem üretken hem de doyurucu hale gelmektedir.

İstihbarat çalışmaları alanının gelişimini desteklemek, kuramsal temellerini güçlendirmek ve yeni araştırma alanlarına kapı aralamak amacıyla çıktığımız bu yolda siz değerli okuyucularımızın desteğiyle ilerlemeye devam edeceğiz.

Gelecek sayımızda yeniden buluşmak dileğiyle.

Saygılarımızla,

Prof. Dr. Serhat Ahmet ERKMEN
İÇAD Editörü

INTERVIEW WITH DR. HENRY W. PRUNCKUN: FOUR PRINCIPLES OF COUNTERINTELLIGENCE ARE DETERRENCE, DETECTION, DECEPTION, AND NEUTRALIZATION

Journal of Intelligence Research and Studies (İÇAD) is pleased to host an interview with Dr. Henry (Hank) Prunckun. Dr. Prunckun, BSc, MSocSc, MPhil, PhD, is an Adjunct Associate Research Professor at the Australian Graduate School of Policing and Security. He is a methodologist who specializes in the study of transnational crime — espionage, terrorism, drugs and arms trafficking, as well as cyber-crime. He is the author of numerous reviews, articles, chapters, and books. He is the winner of two literature awards and a professional service award from the International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts. He has served in a number of strategic research and tactical intelligence capacities within the criminal justice system during his previous twenty-eight-year operational career, including almost five years as a senior counterterrorism policy analyst. In addition, he has held several operational postings in investigation and security.

Keywords: *Prunckun, Intelligence, Counterintelligence, Espionage, Counterespionage, Intelligence Theory.*

İÇAD: Dr. Prunckun, thank you for accepting the interview request from the Journal of Intelligence Research and Studies (İÇAD). We want to begin by asking how you became interested in studying intelligence. What was it that attracted you to the secret intelligence studies? How did your interest in intelligence develop? How and when did you start working on secret intelligence?

Dr. Henry W. Prunckun: Thank you and I appreciate the opportunity to contribute to İÇAD. My interest in intelligence began quite early—during my middle school years, in fact. Like many of my generation, I was captivated by the fictional portrayals of espionage. The adventures of James Bond and the 1960s television series *The Man from U.N.C.L.E.* were not only entertaining but evocative, even if, in retrospect, they bore only tangential resemblance to the actual work of intelligence professionals. Nevertheless, they sparked a lasting curiosity.

The turning point, however, came when I saw *The Man Who Never Was*, the film based on Ewen Montagu's account of "Operation Mincemeat." Unlike the more fantastical spy thrillers, this dramatization conveyed the strategic value of deception and the extraordinary potential of counterespionage. That was the first time I fully appreciated how intelligence operations could decisively shape the outcome of conflict, and by extension, influence history.

Professionally, I entered the intelligence field through law enforcement. I began as a fraud investigator with the South Australian Attorney-General's

Department. In that role, I developed "sting" operations to expose fraudulent business practices.

This was during the 1980s, when digital technology was still in its infancy. Intelligence systems, at that time, were entirely analogue, comprised of paper files and index cards. It was during this period that I collaborated with the South Australia State Police to develop rudimentary databases to collate intelligence and generate investigative leads.

I later joined what was then the National Crime Authority (NCA) to head South Australia's Intelligence Desk. The NCA's remit was serious and sensitive—it targeted political and police corruption. My role there involved developing intelligence requirement plans and tasking investigators accordingly. From there, I transitioned to strategic criminal justice research and, eventually, concluded my operational career as Chief Security Analyst in counterterrorism for the State Police.

Following that, I was invited to join the Australian Graduate School of Policing and Security, where I lectured in intelligence studies. Over the past fifteen years, I also had the privilege of leading the doctoral research program within the School. It was during this academic phase of my career that I formulated my theoretical contributions to the field—most notably, the development of a framework for counterintelligence, which I published in *Counterintelligence Theory and Practice* (2nd ed., 2019).

İÇAD: Doctor, our second question will be about intelligence analysis. Do you have a model for the intelligence analysis process? What steps does this model cover? Can you briefly explain the steps of the intelligence analysis process?

Dr. Henry W. Prunckun: Yes, I do have a model, and it closely aligns with what is now broadly accepted in both practitioner and academic circles as the intelligence process. While historically this was referred to as the intelligence cycle, the term intelligence process has gained wider currency in recent years, largely because it more accurately reflects the dynamic and, at times, non-linear nature of intelligence research. Although it is often depicted cyclically, the process is not necessarily circular in practice. It involves a progression of interrelated activities, each influencing the other, often with considerable overlap.

The process begins with a decision-maker who poses a question or an analyst who seeks insight into an issue. This initiates what we refer to as an *intelligence requirement*. In military contexts, this may be labelled as *essential elements of intelligence* or EEIs. Regardless of terminology, the requirement defines the problem or area of interest and sets the stage for the analytic work that follows. The agency or unit receiving this requirement

then activates the process to develop an intelligence "product"; that is, a report of some kind.

There are five steps in this process. The first is *planning and direction setting*, which involves problem formulation. This step structures the inquiry and defines what information is needed, how it will be gathered, and to what purpose. It provides a framework for the analytic efforts that follow.

The second step is *information collection*. Here, raw data are gathered from various sources—human, technical, open-source, or otherwise—guided by the information plan. Collection is both targeted and opportunistic; it responds to predefined needs but also adapts as new information emerges.

Once the data are gathered, they undergo *processing and manipulation*. This stage prepares the raw data for analysis. It includes tasks such as decryption, translation, formatting, and collation. In the analog era, this might have involved filing and cross-referencing; today, it often means populating computer applications.

The fourth step is *analysis*, which involves drawing meaning from the assembled and processed data. It is here that inference, interpretation, and synthesis occur. Depending on the issue's complexity, analysis may begin before all data have been collected. This is not premature but rather adaptive, allowing for ongoing reassessment. At this point, low-level collation might even trigger the identification of gaps that necessitate a return to the collection phase.

The final step is *dissemination*. The intelligence product is communicated to the original decision-maker, usually in a form responsive to the question posed. Depending on operational tempo and urgency, dissemination might take the form of a written report, oral briefing, graphical product, or even a continuous feed. Importantly, dissemination is not the end. Feedback from decision-makers often leads to refined or new requirements, thus continuing the process.

What is worth noting is that this model closely parallels processes in other disciplines. Applied social research, for instance, follows a similar sequence—formulating questions, collecting and analysing data, and reporting findings. Likewise, the OODA loop from military decision-making—Observe, Orient, Decide, and Act—shares the same procedural logic. All three frameworks emphasize iterative thinking, critical analysis, and feedback integration. The intelligence process, then, is not merely a set of steps but a conceptual model for responding analytically to questions to reduce uncertainty.

İÇAD: Dr. Prunckun, we know that no generally accepted definition for secret intelligence exists. The definition may differ from state to state, organization to organization, and even person to person. Considering all these facts, we wonder how you define secret intelligence. What do you think intelligence is, and what is it not?

Dr. Henry W. Prunckun: That is a fair question and one that makes me smile because, in my view, while it is often said that there is no universally agreed-upon definition of intelligence, I would argue that the apparent variation in definitions is more superficial than substantive. What we are seeing is not conceptual disagreement but differences in expression—what I would describe as wordsmithing. When definitions across the literature are examined systematically, they exhibit a consistent semantic core that can be distilled into four principal meanings.

The first is that intelligence refers to the *actions or processes* used to produce knowledge. This understanding emphasizes the procedural aspect—the structured methodologies through which information is transformed into insight. Second, intelligence can denote the *body of knowledge* that results from these processes. This refers to the accumulated understanding or awareness that emerges through analytic activity. Third, intelligence is sometimes used as a label for the *organizations* that are tasked with collecting, analyzing, and disseminating such knowledge, such as national intelligence agencies. Fourth, the term can describe the *products* generated for decision-makers, such as intelligence reports, briefings, or operational assessments.

However, what distinguishes intelligence from other knowledge-generating enterprises—such as journalism or academic research—is its inherent orientation toward *secrecy*. All four of the definitions I have mentioned are only meaningful within the context of clandestinity or restricted access. Without this component, one could just as easily be describing public policy analysis or social science research. The secrecy dimension is what gives intelligence its unique institutional character and its operational constraints.

In terms of its function, intelligence serves to reduce uncertainty. That is the core objective. In essence, intelligence is a means for generating insight under conditions of incomplete or ambiguous information. It enables decision-makers to anticipate threats, seize opportunities, and navigate complexity with a higher degree of confidence. But it is important to be clear: intelligence does not guarantee certainty. Rather, it offers *probabilistic insight*, but these are grounded in rigorous analytic methods. Insights, in this context, are not the product of intuition or mysticism. They emerge from

structured research methods—both qualitative and quantitative—that are capable of producing defensible conclusions.

Properly practised, intelligence is a disciplined inquiry that seeks to offer the best possible answer to a given problem, given the limitations of available data, the methods used to analyse them, and the time constraints under which decisions must often be made.

İÇAD: As an academic who teaches courses on intelligence, what do you think the challenges are regarding intelligence education? In your opinion, at what level and how can intelligence education be provided to achieve more effective results?

Dr. Henry W. Prunckun: The principal challenge in intelligence education lies in balancing theoretical rigour with operational relevance. Intelligence is, by its nature, a practice-oriented discipline. Yet, in a university context, there is a legitimate expectation that instruction be grounded in research, critical inquiry, and methodological soundness. The challenge, then, is how to deliver a curriculum that not only introduces students to foundational concepts—such as analytic methodologies—but also prepares them to function effectively within the practical constraints of real-world intelligence work.

Another difficulty is the relative scarcity of practitioners-turned-academics who are positioned to teach from both experience and scholarship. Intelligence studies is a field with barriers to entry, particularly regarding classified information. Consequently, much of the operational detail remains inaccessible to students and instructors alike. This complicates the teaching process. Without creative pedagogical strategies, students may emerge with a well-developed theoretical understanding but a limited grasp of how intelligence is applied in live settings, like how to write an intelligence report.

There is also a pedagogical tension related to student expectations. Many students come into intelligence studies with a conception shaped by popular media—cinematic portrayals of espionage, covert operations, and darringdoo threat detection. Part of the educator's role is to realign those expectations and present intelligence work as it is: systematic, iterative, and often administrative in character. Teaching students that intelligence is more often about reducing uncertainty than Bond-like operatives uncovering "Spectre's" current lair can be surprisingly counterintuitive for those unfamiliar with the field.

In terms of educational level, I would argue that foundational instruction can and should begin at the high school and undergraduate level, especially for those wanting to pursue studies in international relations, security

studies, political science, or criminology. At this stage, students can be introduced to the structure of intelligence systems, basic analytic methods, and ethical considerations. At the postgraduate level, education should transition to an applied orientation—training students to think and write like intelligence professionals, to understand the demands of policy support, and to engage in advanced methodological training. This includes structured analytic techniques, risk assessments, and intelligence requirement planning.

Ultimately, more effective results are achieved when intelligence education is positioned as a hybrid discipline—one that marries the research orientation of the academy with the applied needs of the intelligence community. Partnerships between universities and agencies, practitioner guest lectures, experiential learning opportunities, and problem-based learning exercises all contribute to bridging the divide between theory and practice. When structured appropriately, intelligence education can produce graduates who are not only informed about intelligence but capable of contributing to its advancement, both as analysts and as scholars.

İÇAD: Dr. Prunckun, in your article, "Extending the Theoretical Structure of Intelligence to Counterintelligence," which makes a major contribution to the literature; you discuss the theoretical basis that underscores counterintelligence. In this article, you stated that "counterintelligence practice needs to be based on analytic output." Could you elaborate on this topic a bit for our readers? What should governments do to make counterintelligence efforts more effective?

Dr. Henry W. Prunckun: Thank you for your generous description of the article. I am pleased that the paper has been recognized as a meaningful contribution to the scholarly literature on intelligence, particularly within the relatively under-theorized field of counterintelligence. It was precisely that gap in theory that motivated my work—to provide a framework for understanding counterintelligence not merely as a collection of defensive practices, but as a discipline that operates according to consistent analytical principles.

At its core, counterintelligence must be grounded in analytical reasoning. Much like conventional intelligence analysis, counterintelligence should be based on defensible conclusions derived from validated information, logical inference, and methodical planning. Without this foundation, counterintelligence risks devolving into reactive measures or, worse, strategic misjudgements based on supposition or institutional bias. It is, after all, not enough to identify threats; the analyst must also assess them probabilistically, prioritize them, and determine appropriate courses of action in response.

That said, counterintelligence does differ somewhat from intelligence analysis in that it often operates under conditions of greater uncertainty and deliberate deception by adversaries. There is, therefore, a degree of *intubation*, if I might use that term, or anticipatory judgment required in shaping counterintelligence strategy. A good illustration of this is *Operation Mincemeat*, where British intelligence anticipated the behaviour of both Spanish authorities and German intelligence in response to a planted deception—namely, the body of "Acting Major Martin" washed ashore carrying falsified invasion plans. This operation was not merely reactive; it was a calculated manipulation of adversarial cognition based on a predictive understanding of how both neutral and enemy actors would behave. But even such deception operations are not driven by instinct or chance; they are underpinned by reasoned assessments and probabilistic forecasts.

In my paper, I proposed that effective counterintelligence rests upon four principles: *deterrence*, *detection*, *deception*, and *neutralization*. Each principle serves a distinct function within the broader mission of protecting sensitive information and disrupting hostile intelligence efforts.

Deterrence involves dissuading hostile intelligence services or actors from engaging in espionage or subversion by elevating the perceived risk of exposure and consequences. This may be achieved through security measures, visible security protocols, or legal sanctions that communicate the cost of hostile actions.

Detection refers to the identification and confirmation of adversarial intelligence activity. It encompasses a range of methods including technical surveillance, insider reporting, forensic analysis, and the use of counterintelligence assets to monitor, trace, and flag suspicious behaviour.

Deception is the deliberate manipulation of information or circumstances to mislead adversaries, thereby distorting their understanding of operational realities. This may involve feeding false data, fabricating identities, or creating misleading operational environments that prompt adversaries to act on flawed assumptions.

Finally, neutralization refers to counterespionage—the deliberate manipulation of hostile intelligence services through controlled and calculated operations. Rather than merely disrupting or exposing the adversary, counterespionage seeks to mislead, compromise, or covertly exploit enemy actors to serve one's own intelligence objectives. This may involve turning enemy agents into double agents, feeding disinformation through controlled channels, or engineering scenarios in which the adversary unwittingly acts against its own interests. The objective is not only to blunt

the adversary's effectiveness but to actively co-opt their operations in service of one's own strategic aims.

To make counterintelligence more effective, governments must invest in both the human and institutional capacity to apply these principles analytically. This means training professionals not simply in surveillance or technical means, but in structured analytic methods and cognitive discipline. Counterintelligence should not be treated as a reactive security function but rather as a proactive intelligence activity that continuously assesses the adversarial environment. Governments should also foster an integrated counterintelligence posture—one that connects national security, law enforcement, cyber security, and policy elements into a unified framework. Such an approach improves agility, ensures strategic coherence, and reduces the risk of siloed or contradictory efforts.

I would also emphasize the need for intelligence oversight and the use of defensible methodologies. When counterintelligence becomes opaque or unaccountable, it risks undermining the very democratic values it is designed to protect. Therefore, analytic transparency and methodological rigor must be upheld even in the most sensitive domains.

İÇAD: Dr. Prunckun, let's discuss your valuable book, *Counterintelligence Theory and Practice*, which I understand will soon be released in its third edition. In this context, what is the theoretical base that underlies counterintelligence? Do you think that practitioners in the field can combine practice with theoretical rules? Could you briefly tell us which of the case stories you told in your book you found most interesting?

Dr. Henry W. Prunckun: Thank you once again. Yes, the third edition of *Counterintelligence Theory and Practice* is in preparation, and I am pleased that the book has found relevance both among practitioners and academics. The aim of the work has always been to establish a theoretical foundation for counterintelligence, which historically has been a field dominated by practical, case-driven approaches. While practice is essential, theory offers a means of systematizing knowledge, identifying underlying principles, and predicting outcomes under different conditions.

The theoretical base of counterintelligence, as I articulate in the book, is an extension of applied intelligence theory. It draws heavily from the logic of hypothesis testing and inferential reasoning—principles borrowed from the scientific method of inquiry.

Counterintelligence, like intelligence collection and analysis, is concerned with reducing uncertainty. However, what distinguishes counterintelligence is its focus on identifying, understanding, and disrupting

adversarial efforts to gain insight into one's own protected knowledge. This requires a structured process, not merely ad hoc reactions.

I argue that counterintelligence theory should be viewed as a model of protective cognition—it is about anticipating the adversary's intentions and actions and intervening before damage is done. This aligns with the broader logic of pre-emption in strategic thinking. The four principles I outlined earlier—*deterrence*, *detection*, *deception*, and *neutralization*—serve as the operational means through which this theory is enacted.

However, for these approaches to be used effectively, they must be guided by a theoretical understanding of how adversaries operate, what cognitive biases affect one's analysis, and how various countermeasures interact with the broader threat environment.

As for whether practitioners can integrate theory into their operational work, I would argue that they must. The notion that theory is abstract and detached from the "real world" is, in my view, both outdated and dangerous. In fact, theory provides a lens through which practice becomes more precise, more justifiable, and ultimately more effective. When practitioners adopt theoretical frameworks—whether formally or informally—they are better positioned to diagnose problems, select appropriate countermeasures, and justify their decisions when scrutinized. Moreover, theory enhances adaptability. When facing a novel threat, it is theory that allows practitioners to generalize from past experience and apply lessons to unfamiliar contexts.

Several cases stand out regarding the stories presented in my book, but one that remains particularly instructive is the story of *Operation Trust*. This was a counterintelligence deception conducted by Soviet intelligence in the 1920s, where the Cheka created a fake anti-Bolshevik resistance organization to lure in actual monarchist sympathizers and foreign intelligence agents.

What makes this operation compelling is not just its success in neutralizing opposition but its sophisticated use of controlled narrative, planted disinformation, and the exploitation of adversary psychology. It illustrates the interplay between deception and neutralization, and it does so in a way that remains relevant today, especially considering contemporary information warfare. I used these principals in designing "sting" operations when I was a fraud investigator with the Attorney-General's Department.

Another case I found engaging, although from a different standpoint, is the use of double agents during World War II—particularly the British Double-Cross System. What was remarkable there was how the theoretical concept of adversarial feedback loops was operationalized to control enemy decision-making at the strategic level. These examples are not only

historically fascinating but also pedagogically valuable because they embody how theoretical principles can be operationalized with strategic impact.

İÇAD: Dr. Prunckun, let's continue our interview on intelligence failures. States attach importance to intelligence efforts to predict critical events that may occur in the future and protect themselves against threats by producing strategic warnings. Although states attach great importance to intelligence and make vast amounts of intelligence to protect themselves, why are surprise attacks by both conventional threats and terrorist organizations often successful? How is it possible? Did the intelligence community fail to create the big picture? Why does intelligence fail, and how can it succeed? And what should the states do to prevent surprise attacks?

Dr. Henry W. Prunckun: This is a critically important question and one that goes to the heart of the strategic utility of intelligence. The paradox you describe, namely, that states invest heavily in intelligence systems and yet are still often caught off guard, has long puzzled both practitioners and scholars. To understand why this occurs, it is necessary to distinguish between the availability of information and the ability to interpret it effectively. Intelligence failures are rarely due to a complete absence of data. Rather, they are often rooted in a failure to synthesize disparate pieces of information into a coherent and timely warning.

One reason surprise attacks succeed is that intelligence organizations, like all bureaucracies, are susceptible to cognitive and institutional limitations. These include mirror imaging, confirmation bias, organizational silos, and the tendency to prioritize known threats over ambiguous or low-probability ones. The attack on Pearl Harbor in 1941 and the terrorist attacks of September 11, 2001, are both frequently cited cases in which warning signs were present but not properly interpreted or acted upon.

The notion of the "big picture" is essential here. Intelligence does not fail simply because a report is overlooked or because a source is unreliable. It fails when agencies do not integrate available information into a broader strategic assessment. This integration is often hampered by poor coordination between intelligence entities, weak analytic frameworks, or a fragmented understanding of the adversary's capabilities and intent. Sometimes the data exist in the system, but no one "connects the dots" because the information is compartmentalized or because the analysts are not asked the right questions.

For intelligence to succeed, particularly with regard to warning intelligence, it must not only be accurate but also timely, relevant, and actionable.

Success depends on adopting structured analytic methods that mitigate bias, developing models that simulate adversary behaviour, and cultivating institutional mechanisms for cross-agency collaboration. Moreover, analysts must be trained not simply to gather and report facts but to interpret them in probabilistic terms and in a decision-support context. The goal is not certainty, but informed foresight.

As for what states can do to prevent surprise attacks, I would argue that investment must be made in both the technical and human dimensions of intelligence. This includes improving collection capabilities, but more importantly, enhancing analytic tradecraft. States must also foster a culture of critical thinking within their intelligence communities—one that values dissenting views, rewards hypothesis testing, and encourages the examination of alternative scenarios. Intelligence consumers, too—policy-makers and military leaders—must be educated in the strengths and limitations of intelligence products to engage critically with assessments rather than treat them as infallible or irrelevant.

Finally, states must ensure intelligence findings are incorporated into national decision-making cycles. Too often, intelligence is generated but not integrated into strategic planning. If surprise is to be mitigated, intelligence must be positioned as a central input into policy formulation, not as a parallel function. In this sense, preventing surprise attacks is as much about improving governance and institutional design as it is about improving intelligence per se.

İÇAD: Dr. Prunckun, could you tell us something about the role and importance of intelligence in the fight against terrorism? Do you think states use intelligence methods effectively in this fight? What more can we do regarding intelligence to protect states against terrorism threats?

Dr. Henry W. Prunckun: Intelligence is indispensable in counterterrorism efforts, strategically, operationally, and tactically. Terrorism, by design, exploits asymmetry—it relies on secrecy, surprise, and the ability to strike symbolic or vulnerable targets in ways that are often disproportionate to the material resources of the group involved. Because of this, the ability to detect, disrupt, and pre-empt terrorist activities depends heavily on intelligence capabilities rather than conventional police and military forces. In fact, I would go so far as to argue that intelligence is the first line of defence in the fight against terrorism.

Effective counterterrorism intelligence must address both immediate operational threats and longer-term strategic concerns. At the operational level, intelligence can identify and track terrorist cells, intercept communications, and uncover logistical networks. These efforts often

involve a combination of human intelligence, signals intelligence, and increasingly, cyber intelligence. At the strategic level, intelligence contributes to understanding the drivers of radicalization, the transnational links between groups, and the broader ideological movements that sustain them.

However, while many states have made significant investments in intelligence-led counterterrorism since the early 2000s, the effectiveness of these efforts has been uneven. There have been notable successes—plots foiled, networks dismantled, leaders neutralized, but also glaring failures. Part of the difficulty lies in the adaptability of terrorist organizations, many of which have evolved into loosely affiliated, decentralized structures that are inherently more difficult to monitor. Moreover, the fusion of domestic law enforcement and foreign intelligence capabilities has not always been seamless, leading to gaps in coverage or misaligned priorities.

Another challenge is that intelligence, if not carefully handled, can inadvertently undermine the freedoms it seeks to protect. Overreach, lack of oversight, and intrusive surveillance measures can erode public trust and even catalyse radicalization. Therefore, intelligence operations must be operationally effective and ethically sound. This requires legal frameworks, accountability mechanisms, and vigilance against the misuse of power.

To improve the effectiveness of intelligence in the fight against terrorism, several measures can be taken. First, states must invest in the continuous professionalization of their intelligence workforce. This includes not only technical training but also education in analytic methodology, cultural competence, and ethical reasoning.

Second, intelligence must be integrated across jurisdictions and agencies—this means improved information sharing between national and international partners, as well as between military, law enforcement, and civilian intelligence bodies. Third, intelligence agencies must embrace a preventive posture, engaging with community-based intelligence and social indicators of radicalization. This does not mean securitizing communities, but rather developing trust-based relationships that facilitate early warning and defuse extremist narratives before they escalate into violence.

İÇAD: Dr. Prunckun, our last question concerns the future of secret intelligence. What will it look like? What will be the threats, challenges, and opportunities for states in the context of secret intelligence?

Dr. Henry W. Prunckun: This is a fitting way to conclude our discussion, because the trajectory of secret intelligence is increasingly shaped by intersecting forces—technological, geopolitical, and epistemological. While the core of secret intelligence will remain the same—reducing uncertainty in

environments characterized by secrecy and conflict—the operational environment in which this function is carried out will change.

The first and perhaps most obvious trend concerns technology. The exponential growth in digital communications, artificial intelligence, and machine learning is already transforming how intelligence is collected, processed, and analysed. While these advances offer opportunities, particularly in the automation of data collection, pattern recognition, and anomaly detection, they also introduce risks. The deluge of data available through open means creates what some have termed a "data glut," where the challenge is no longer a lack of information but the ability to discern what is meaningful. This places a renewed premium on human interpretation, methodological rigour, and the ethical governance of data use.

Moreover, the increasing interconnectivity of critical infrastructure, financial systems, and even democratic institutions through cyber networks introduces vulnerabilities that adversaries—state and non-state alike—will undoubtedly seek to exploit. As such, cyber intelligence and counterintelligence will become central to future intelligence operations. However, we must be cautious not to allow technological capabilities to outpace analytic judgment. Intelligence organizations must resist the temptation to substitute computational output for critical thinking.

Geopolitically, the future is likely to be shaped by the re-emergence of great power competition, persistent transnational threats, and the blurring of lines between war and peace. States will face adversaries that use hybrid tactics—combining propaganda, cyber operations, espionage, and economic coercion—to achieve strategic aims without triggering traditional military responses. In this environment, secret intelligence will be essential not only for detecting hostile intent but also for attributing actions to their true sources, often in the face of deliberate ambiguity. The informational dimension of statecraft will thus require intelligence agencies to become more integrated with national security planning, policy formulation, and strategic communications.

From an organizational perspective, one of the enduring challenges will be institutional agility. Legacy structures built for Cold War intelligence priorities are not be fit for purpose in the face of non-traditional threats. This includes not only cyberterrorism and organized crime but also the intelligence implications of climate change, pandemics, and biosecurity threats. Intelligence agencies must therefore evolve into learning organizations capable of adapting rapidly, revising assumptions, and incorporating feedback from successes and failures.

Ethically and legally, the future of secret intelligence will demand greater transparency and accountability. The tension between secrecy and democratic governance will not diminish. On the contrary, as intelligence becomes more embedded in domestic policy, there will be heightened scrutiny regarding civil liberties, oversight mechanisms, and proportionality. Agencies that fail to maintain public trust risk undermining their own legitimacy, and by extension, their operational effectiveness.

That said, the future is not without opportunity. The professionalization of the intelligence workforce and the increasing presence of intelligence studies within academic institutions promise to strengthen the epistemic foundations of the field. By aligning analytic practice with scientific standards—hypothesis testing, inferential logic, and replicability—intelligence can enhance its credibility and utility.

İÇAD: Thank you for answering our questions. Is there anything you would like to add?

Dr. Henry W. Prunckun: Thank you. I appreciate the thoughtful questions you've posed in this interview. If I were to add anything, it would be to underscore the importance of continuing dialogue between scholars and practitioners in the intelligence field. Intelligence is inherently interdisciplinary—it intersects with law, ethics, political science, psychology, data science, and history. Its study and practice benefit from open exchange and critical engagement across those domains.

I would also encourage early-career researchers and students to enter the field with a commitment to curiosity. Intelligence studies is not merely a pathway to employment within security services, it is also a legitimate academic field that requires critical scholarship. I am optimistic that future generations will continue to refine the discipline and expand our understanding of how intelligence can contribute to informed and responsible governance.

Thank you again for the opportunity to contribute to İÇAD.

REFERENCES

Hank Prunckun, *Counterintelligence Theory and Practice, Second Edition* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2019).

Hank Prunckun, *Methods of Inquiry for Intelligence Analysis, Third Edition* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2019).

İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi-İÇAD, 2025, 4(1): 96-132 Araştırma Makalesi
Journal of Intelligence Research and Studies-İÇAD, 2025, 4(1): 96-132 Research Article
DOI: 10.61314/icad.1662498

KÜRESELLEŞME VE YENİ GÜVENLİK ANLAYIŞI ÇERÇEVESİNDE TERÖRİZM İLE MÜCADELEDE İSTİHBARAT FAALİYETİ

Engin ANNAK*

ÖZET

Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen koşullar ve küreselleşmenin ivmelenmesiyle, kimlik ve devlet dışı örgütlerin etkinliğinin arttığı bir süreç yaşanmıştır. Güvenliğe yönelik tehditlerin çeşitlendiği bu süreç, bilgi teknolojileri ve iletişim sayesinde küresel sistemi hızla dönüştürmüştür. Bu çalışmanın amacı, küreselleşme ile genişleyen ve derinleşen güvenlik ortamında, yeni koşullara hızla uyum sağlayan terörizme karşı mücadelede öne çıkan istihbarat faaliyetinin, yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde gözden geçirilmesidir. Bu kapsamda çalışmanın kuramsal çerçevesi, kimlik ve kültür gibi faktörleri öne çıkaran konstrüktivizm, Kopenhag Okulu gibi yaklaşımlar üzerine kurulmuş; terörizmin gelişimi ve istihbarat faaliyeti de bu yeni güvenlik çalışmaları temelinde ele alınmıştır. Neticede, küresel sistemde etkinliği artan terörizme karşı mücadelede istihbarat servislerinin, yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde ağırlık merkezini güvenlik istihbaratından stratejik istihbarat faaliyetine kaydırması, küresel bağlantıları önceleyen, bilgi teknolojileriyle uyumlu ve kimlik temelinde bir stratejik istihbarat faaliyeti sunması gerektiği kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Güvenlik, Küreselleşme, Kimlik, Terörizm, İstihbarat*

INTELLIGENCE ACTIVITIES IN THE FIGHT AGAINST TERRORISMIN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND NEW SECURITY CONCEPT

ABSTRACT

With the changing conditions in the post-Cold War era and the acceleration of globalization, a process has occurred in which the effectiveness of identity and non-state actors has increased. This process, in which security threats have diversified, has rapidly transformed the global system through information technologies and communication. The aim of this study is to review, within the framework of the new security approach, the intelligence activities in the fight against terrorism, which rapidly adapts to new conditions in the expanding and deepening security environment with globalization. In this context, the theoretical framework of the study is based on approaches which emphasizes factors like identity and culture such as constructivism and Copenhagen School; the development of terrorism and intelligence activities have also been addressed within the framework of these new security studies. As a result, it was concluded that in the fight against terrorism, which effectiveness in the global system is increasing, intelligence services should shift their center of gravity from security intelligence to strategic intelligence activities, within the framework of the new security approach. These services should provide a strategic intelligence activity that prioritizes global connections, is compatible with information technologies and is based on identity.

Key Words: *Security, Globalization, Identity, Terrorism, Intelligence*

* Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, enginannak@gmail.com, ORCID: 0009-0008-5606-8756

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 21 Mart 2025 / 21 March 2025

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 25 Mayıs 2025 / 25 May 2025

GİRİŞ

Askeri güç ve devletin mutlak egemenliğini önceleyen geleneksel güvenlik anlayışı, küreselleşme ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte geçerliliğini yitirmiştir. Kimlik sorunlarının artması ile gelişen tehdit çeşitliliği, genişleyen ve derinleşen güvenlik boyutları, realist-neorealist teorilere dayanan dar algılamalar ile karşılanamaz hale gelmiştir. Küreselleşme sürecinde, başta terör örgütleri olmak üzere devlet dışındaki aktörlerin sistemde etkinliğinin artmasıyla, yeni yapılardan kaynaklanan güvenlik sorunları ve buna paralel yeni savunma yöntemleri ortaya çıkmıştır. Bu süreçte yaşadığı dönüşüm ile küresel çapta etkisini artıran terörizm ile mücadelede ise askeri güçten ziyade istihbarat faaliyeti öne çıkmıştır.

Çalışmamızın araştırma sorusu, küreselleşme sonrası dönemde değişen güvenlik ortamında, terörizmle mücadelede öne çıkan istihbarat faaliyetlerinin nasıl bir evrim geçirmesi gerektiğidir. Bu çerçevede öncelikle küreselleşmenin güvenlik anlayışını nasıl değiştirdiği, yeni güvenlik anlayışında kimlik ve kültürün rolü, bu süreçte ortaya çıkan yeni terörizm olgusunun ne yönden güçlendiği gibi bağlamlar irdelenmekte, terörizmle mücadelede en önemli kurum haline geldiği anlaşılan istihbarat faaliyetinin, yeni güvenlik anlayışında nasıl bir evrim geçirmesi gerektiği anlaşılmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçevesi, konstrüktivist teori ve Kopenhag Okulu gibi kimlik ve kültür faktörlerini ele alan güvenlik yaklaşımları üzerine kurulmuş; terörizmin etkinliğini artırması ve istihbarat faaliyetinin vermesi gereken karşılık da aynı pencereden irdelenmiştir.

Çalışmamız, mevcut literatürün incelenmesine dayalı olarak kuramsal bir çerçevede yürütülen tanımlayıcı nitelikte bir araştırmadır. Yerli ve yabancı literatürde konuya ilişkin yayınlar, resmi tanımlar ve açık kaynak verilerinden faydalanılmıştır. Literatürde küreselleşme, yeni güvenlik yaklaşımları ve terörizm arasındaki bağlantıları işleyen çalışmalar olmakla birlikte; tüm bu düzlemleri kesen bir çizgi üzerinden, küreselleşme sonrası kabuk değiştiren terörizme karşı mücadelede, istihbarat faaliyetinin yeni güvenlik yaklaşımına adaptasyonu hususunda bir boşluk olduğu gözlenmiştir. İstihbarat servislerinin yapılarının küresel terörizm karşısında yeniden değerlendirilmesi, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında nispeten hayata geçirilmiş bir süreçtir (Herman, 2003). Öte yandan terörizmle mücadelede stratejik istihbarat faaliyetinin, güvenlik istihbaratı faaliyetine oranla daha yapıcı çözümler sunabileceği gibi öneriler literatürde mevcut

değerlendirmelerdir. (Beşe ve Seren, 2011) Çalışmamız bu noktada, istihbarat faaliyetini değişime açan sürecin, en başından hangi değişkenler üzerinden şekillendiğini açıklamaya çalışarak, çözüm önerilerini de söz konusu değişkenler üzerine kurmaktadır. Zira küreselleşme ve istihbarat arasındaki düzlemde, istihbarat faaliyetinin yeni koşullara uygun bir mücadele planı sunabilmesi için, küreselleşmeden kaynaklanan ve güvenliği genişletip terörizmi geliştiren olguları analiz etmek gereklidir. Söz konusu olguların, kimlik ve kültür temelinde derinleşen tehditlerin, iletişim imkanları ve dış bağlantılar yoluyla hızla güçlenmesi olduğu kanısına varılmıştır. Bu kapsamda küreselleşmenin, güvenlik, terörizm ve istihbarat alanında yaşattığı dönüşüm, kimlik esasında bir korelasyonel düşünme yöntemi ile ele alınmaktadır. Böylece yeni nesil terörizmle mücadelede istihbarat faaliyetinin konumu, yeni güvenlik anlayışı içinde bütüncül bir kompozisyon içinde değerlendirilmektedir.

Güvenliği yeniden düşünme sürecinde istihbarat faaliyetinin de yeniden düşünülmesi; istihbarat servislerinin geleneksel anlayışlarını askeri/politik güvenlik esasından toplumsal güvenliğe doğru değiştirmesi uygun olacaktır. İstihbarat faaliyetinin, yeni nesil terörizm kaynaklı riskleri, kimliksel sebepler ve dış bağlantıları ile birlikte, iletişim ve bilgi çağının gerekleri doğrultusunda karşılayacak stratejik bir çerçeve çizmesi gerekmektedir.

1. KÜRESELLEŞME VE GELENEKSEL GÜVENLİK ANLAYIŞININ DEĞİŞİMİ

Dar anlamda, tehditler karşısında etkilenmeme veya tehditleri savuşturabilme durumu olarak tanımlanabilecek olan güvenlik (*security*) olgusu, bir üst otoritenin bulunmadığı ve her türlü çıkar çatışmasının tehdide dönüştüğü uluslararası ilişkiler sisteminin en köklü ve derin çalışma alanlarından biridir. Geleneksel güvenlik anlayışı, ulus devletlerin egemenliklerinin esas alındığı Vestfalya düzenine dayanmakta, güç ve savaş kavramları ekseninde şekillenmektedir (Karabulut, 2011, ss.51-52). Geleneksel yaklaşıma göre, bir üst otoritenin olmadığı ve anarşik olarak tanımlanan uluslararası sistemde, her bir devletin öncelikli amacı güvenliğini sağlamak olmuştur.

Kenneth Waltz'a (1979) göre güvenlik, devletlerin temel amacıdır, anarşik sistemde güvenlik en yüksek amaçtır. Devletler ancak hayatta kalma güvenliklerini sağladıktan sonra 'güç' gibi diğer hedeflere yönelebilirler.

Güç bir amaç değil, sistem içinde güvenliği sağlayabilmek için bir araçtır. Bu nedenle aktörler güç maksimizasyonu saiki ile güçlünün yanında yer almak yerine güçlüyü dengelemek için karşı tarafta saf tutarlar (s.126). Kopenhag Okulu temsilcisi Barry Buzan'a (1991) göre güvenlik, devletlerin, toplumların, bağımsız kimliklerini ve işlevsel bütünlüklerini değişime karşı koruma kabiliyeti, tehditlerden kurtulma arayışıdır (s.432). Okulun bir diğer önemli ismi Ole Waever (1995), güvenliğin, tehditlere karşı özgür olabilme durumu olarak değerlendirildiğini vurgulamış; tarihsel açıdan güvenliğin, devletlerin birbirlerine tehdit oluşturduğu, iradelerini diğer tarafa kabul ettirme gayesiyle çalıştıkları, egemenliklerini ve bağımsızlıklarını savundukları bir alan olduğunu belirtmiştir. Waever'a göre hem güvenlik hem de güvensizlik durumunda tehdit mevcuttur. Güvenlik, bir tehdide karşı tepki verilebilen durumu; güvensizlik ise tehdide karşı tepki verememeyi ifade eder. (ss.48-54). Galler Ekolünden Ken Booth'a göre (2007) güvenlik, göreli bir kavramdır, bireylere ve gruplara bir yaşam inşa etme açısından seçenekler sunan araçsal bir değerdir. Güvenlik, muhafazakar bir kavram olarak tasnif edilemez, zira hayatta kalmanın ötesinde, yaşam koşullarına ilişkin seçenekler sunar (ss.107-108).

Tarihsel süreçte güvenlik anlayışı genel olarak realist bakış açısının hegemonyasında gelişmiştir. Realist teorilerin güvenlik anlayışı üzerindeki ağırlıklı etkisi, iki dünya savaşı arası dönemde Wilson prensipleri ve Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu ile birlikte idealizmin başat fikir olduğu kısa bir dönem haricinde, daimi olarak hissedilmiştir. İdealizmin, uluslararası kurumların geliştirilmesi, karşılıklı bağımlılık ve demokratik barış gibi ilkelerle uluslararası güvenliğin tesis edilmesi yönünde yaklaşımı, dünyayı tekrar küresel savaşa sürükleyen gelişmeleri durduramayarak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İdealizme tepki olarak yükselen realizm, tarihsel olarak Tukidides, Machiavelli ve Hobbes gibi isimlerin köklü düşünce yapılarını sistematize ederek, Soğuk Savaş dönemi boyunca uluslararası ilişkilere ve güvenlik yaklaşımına hakim düşünce yapısı olmuş, yaşanan gelişmeler karşısında gerekli güncellemelerle aktörlerin kuramsal ihtiyaçlarına karşılık sunmuştur.

Realizm, insanın doğası gereği bencil ve çıkarları doğrultusunda hareket eden bir varlık olduğunu, bu nedenle güvenliğine yönelik olarak sürekli şüpheci ve çatışmacı bir yaklaşım sergilediğini, insanların devlet mekanizması ile bu çatışmacı ortamı düzene koyabildiğini ancak

devletlerarası sistemde benzer bir üst otorite olmaması sebebiyle anarşik bir yapı olduğunu savunur. Bu kapsamda realizm, ulusal çıkar ve güç unsurlarını öne çıkarırken; güvenlik yaklaşımında çatışmacı bir ortamın varlığını doğal ve hatta gerekli kabul ederek, güvenliğin askeri güç başta olmak üzere güç maksimizasyonu ile sağlanabileceğini değerlendirir. Neo-realizm ise tehditlere karşı güç dengesinin esas alındığı bir güvenlik yaklaşımını öne çıkarmıştır. (Karabulut, 2021, ss.58-63). Realist teorinin salt devlet odaklı analiz düzeyine, sistemin kendisini de analiz ederek bir güncelleme getiren Waltz, (1979) uluslararası sistemin anarşik özelliğini koruduğunu, bu nedenle devletlerin güvenliklerini sağlamayı öncelemek zorunda olduklarını, güç artırımlarının sonucu olarak güvenlik ikileminin kaçınılmaz olduğunu, en ideal sistemin dengeleyici özelliği ile Soğuk Savaş örneğinde olduğu gibi çift kutuplu sistem olduğunu savunur (ss.161-187).

II. Dünya Savaşı sonrasında askeri çalışmalar ve strateji gibi alanların içinden sıyrılarak müstakil bir konu olarak kabul edilen güvenlik çalışmaları, askeri ve savunma odaklı çalışmaların sınırlayıcılığından kurtulmuştur. Güvenlik çalışmaları, çift kutuplu Soğuk Savaş yılları boyunca geleneksel yaklaşımın devlet ve güç odaklı değerleri üzerinden gelişmiştir (Buzan ve Hansen, 2009, s.1). Güvenlik çalışmalarında 1970'li yıllarda yeni arayışlar ve yeni anlayışlar ortaya çıkmaya başlamış; çift kutuplu sistemin sona erdiği 1990'lı yıllarda, kimlik sorunlarının artması ve küreselleşmenin ivme kazanmasıyla, neo-realist teorilere dayanan geleneksel dar algılamalar, gelişen tehdit çeşitliliği ve boyutunu karşılayamaz hale gelmiştir. Küreselleşme ile birlikte devlet ve egemenlik kavramı dönüşüme uğramış, devlet altı ve devlet üstü yapıların etkinliğinin artmasıyla yeni yapılardan kaynaklanan güvenlik sorunları ve bu sorunların niteliğine uygun tehdit ve savunma yöntemleri ortaya çıkmıştır (Ağır, 2015, ss.100-104). Bu süreçte başarısız devletlerde oluşan güç boşluklarının doğurduğu sorunlar, küresel ekonomik krizler, düzensiz göç hareketleri, iklim değişikliği, küresel salgın hastalıklar, siber tehditler vb. konulardan kaynaklanan yeni tehdit algılamaları ortaya çıkmıştır. Dahası savaşlar ve terörist faaliyetler kabuk değiştirmiş, yeni savaşlar ve yeni terör olguları güvenlik alanının içine girmiştir. İşte bu süreçte küreselleşme, uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik çalışmalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Erdoğan, 2013, s.266). Bu nedenle güvenlik çalışmalarında yaşanan dönüşümün sonuçlarını doğru okuyabilmek için, öncelikle bu dönüşümün tetikleyicisi olarak küreselleşme kavramının tahlil edilmesi gerekmektedir.

1.1. Küreselleşme ve Güvenlik

"Küreselleşme" (*globalization*) kavramı, çok geniş ve esnek bir muhteviyata sahip olması nedeniyle ortak ve sınırlandırılmış bir tanıma sahip değildir. Küreselleşme tabiri ilk kez 1833 yılında kullanılmakla birlikte, modern dönemde kavramsallaşmasının 1968 yılında Garett Hardin'in dünyadaki kaynakların dağılımı ve kullanımını konusunda çalışması ile birlikte başladığı görülmektedir (Karabıçak, 2002, s.116). Küreselleşmeyi, temel olarak uluslararasılaşma sürecinin tamamlanarak küresel boyutta bütünleşmenin sağlanması olarak değerlendirmek mümkündür (Kürkçü, 2013, ss.1-2). Daha kapsamlı bir anlatımla küreselleşme, "*mekânsal açıdan kültürel ve sosyolojik farklılıkların, ulaşım, haberleşme ve teknoloji alanındaki gelişmelerle ortadan kaldırıldığı, yeknesaklığa açılan bir süreç*" olarak tanımlanabilir (Karabulut, 2011, s.100). Küreselleşmeye konu bir eylem veya durumdan bahsedebilmek için, yerel veya bölgesel düzeyde ortaya konan iradenin, diğer toplumları etkileyebilme kapasitesi olması gerekir (Kıvılcım, 2013, s.219).

Küreselleşmenin safahatı konusunda farklı görüşler mevcut olmakla birlikte, küreselleşme tarihini coğrafi keşifler ve sömürgecilik ile birlikte başlatmak daha makul olacaktır. Zira endüstriyel gelişim ve ulaşım yollarının gelişimi, küreselleşmeye olanak sağlayan altyapıyı oluşturmuştur (Karabulut, 2011, s.103). Sanayi Devrimi'nin Avrupa'yı ve akabinde dünyayı sarması, hammaddelere ulaşım araçlarının ve ulaşım yollarının geliştirilmesi ile hızlanan küreselleşme süreci, ticaret ve ekonomi temelinde ivmelenmiştir. Bu kapsamda denizciliğin gelişimi, sanayide uzmanlaşma ve teknolojik gelişmelerin belirginleşmesi, 1870'li yıllardan itibaren küreselleşmenin neticelerini birçok açıdan hissedilir bir noktaya taşımıştır. Küreselleşme, tarihsel gelişimini farklı dönemlerde farklı alanlar üzerinden tamamlasa da söz konusu gelişim güvenlik ve siyaset gibi sektörleri aynı anda etkilemiştir (Kıvılcım, 2013, ss.221-223).

Uluslararası etkileşimin hem politik hem de toplumsal ve bireysel düzeyde artmasına imkan sağlayan küreselleşme olgusu, teknolojik gelişmeler ve bilgi çağının hızlı ilerleyişiyle, küresel bağlantıların gelişimini ve aktörler arasında karşılıklı bağımlılığı artırmıştır. Bu çerçevede güvenlik alanını da etkileyen küreselleşme, tehditler karşısında güvenliği daha zayıf bir noktaya getirmiştir. Küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte, güvenliğe yönelik tehditler hem nicel hem de nitelik olarak artmıştır. Sınırların

belirsizleştiği ve bazı durumlarda tüm sınırların ortadan kalktığı bir sistemde, farklı coğrafyalarda yaşanan sorunların ülkesel alandan uzakta tutulması zorlaşmış, tehdit algılamaları ve güvenlik yaklaşımları hem sektörel hem de düzeysel bir değişime sürüklenmiştir (Ayata, 2017, s.473).

Küreselleşmenin farklı alanlarda ivmelenen gelişiminin bütüncül yapısı, kültürel unsurların ve yaşam tarzlarının yeknesaklaşmasına, küreselleşmenin Batılı değer yargıları üzerinden algılanmasına ve neticede küreselleşmenin kimlik güvenliği açısından güvenlikleştirilmesine de yol açmıştır. Küreselleşmenin ticari ve teknolojik açıdan gelişimi neticesinde, Batılı ticaret şirketlerinin marka esaslı imaj ticaretini görsel ve sanal medya sahaları üzerinden baskın bir şekilde dünyaya empoze etmesi, toplumsal kodların Batılı değerler üzerinden şekillendirilmesine ve kültürel homojenleşmeye yol açmıştır. Bu da modernizme karşı bir tepki olarak, küreselleşmenin toplumsal sektör açısından tehdit olarak algılanmasına sebep olmuştur. Bu durumda çeşitli kimlikler açısından küreselleşme, Batılılaşma olarak kavramsallaştırılarak toplumsal güvenliğe karşı bir tehdit olarak görülmüştür. Küreselleşme, toplumsal güvenlik sektöründe çatışmaları belirleyen bir faktöre dönüşmüştür zira kültürel homojenleşme olgusunun bir sonucu olarak kitlelerin kültürel azınlığa dönüşmesi, kültürel arınma arzuları ve çoğunluğun hassasiyetleri temelinde bir şiddeti doğurmaktadır (Baylis, Smith ve Owens, 2021, s.572; Waever, 2008, ss.163, 175-176).

Küreselleşmenin nimetleri ile refah seviyesini yükselten Batı'nın, ekonomik ve sosyal üstünlüğünü küresel kitle iletişim araçlarını kullanarak servis etmesi, diğer toplumlarda Batı koşullarında hayat standartları talebini ciddi seviyede artırmıştır. Bu durum, devletler açısından varlıklarını ve geleneksel çıkarlarını korumak için heterojen toplum yapılarını bir arada tutabilme kabiliyetine sahip olma gibi yönetimsel bir soruna dönüşmüştür (Erdoğan, 2013, ss.271-275). Bu kapsamda küreselleşmenin Batılılaşma olarak güvenlikleştirilmesi, özellikle ABD'nin sert güç kapasitesi yanı sıra yumuşak güç kuramı kapsamında izlediği politikalar dikkate alındığında, yadırganacak bir husus değildir. Sovyetler Birliği'nin çöküş sürecine girdiği ve ABD'nin üstünlüğünü hissettirdiği 1980'li yıllarda, Joseph Samuel Nye Jr. ortaya koyduğu yumuşak güç kuramında, diğer ülkelerin iradelerini etkileme kabiliyeti için kültür ve ideoloji gibi etkenleri araç olarak sunmuştur. Öte yandan Nye, çeşitlenen tehditlere istinaden

devletlerin farklı güvenlik kaygıları nedeniyle sadece askeri güvenliğe odaklanamayacağını vurgulamıştır. Karşılıklı bağımlılık, ulus ötesi aktörler, teknolojinin yayılması gibi etkenlerle birlikte devlet dışı aktörlerin güçlendiğine ve sosyal farkındalığın arttığına değinen Nye, devletlerin eskisi gibi küresel sistemin tek aktörü olmadığını, devlet dışı aktörlerin farklı alanlarda güç kazanması ile birlikte devletlerin de güvenlik gibi alanlarda gücünü çeşitlendirme durumunda kaldığını belirtmiştir (Nye, 1990, ss.154-162, 166-167).

Küreselleşmenin dönüm noktalarından biri olan çift kutupluluğun sona ermesi akabinde yeni dünya düzeni, kaotik bir düzensizliğin temellerini atmış, uluslararası çatışmaların sayısı ve sivillere yönelik şiddet niteliği gitgide artmıştır (Karabulut, 2011, s.115). Bu süreçte güvenlik anlayışında yaşanan değişim, karşılıklı etkileşim dahilinde savaş olgusunu ve silahlı çatışmaları da dönüştürmüştür. Geleneksel güvenlik anlayışının temelinde yer alan ulusal güvenliğe ilaveten, yeni güvenlik anlayışı dahilinde yeni sektörler ve yeni olguların öneminin artması ile birlikte silahlı kuvvetler kapasitesi, savunma mekanizmaları açısından başat rolünü kaybetmiştir (Karabulut, 2011, s.2) Güvenlik anlayışı, Soğuk Savaş boyunca ulusal çıkarlara ve askeri güce odaklanmışken, doksanlı yıllarda siyasi ve askeri unsurlar haricinde toplumsal, ekonomik ve çevresel gündemin çeşitlenmesi ile birey odaklı bir bakış açısına dönmüş; ilgi alanı devletten topluma, egemenlikten kimlik olgusuna kaymıştır (Ertem, 2012, ss.208-209).

Küreselleşme ve yeni güvenlik anlayışı arasındaki korelasyonda "kimlik" (*identity*) olgusu, fonksiyonel bir etken olarak değerlendirilebilir. Küreselleşmenin sunduğu iletişim ve ulaşım olanakları, kimliklerin egemen ulus devletlerin sınırlarından ve nispeten kontrolünden çıkarak küresel bir alanda sosyal ağ kurmasına imkan sağlamıştır. Bu süreçte bireyler, ulus devlete aidiyet kimliği yanında, etnik, kültürel ve dini temelli birçok devlet altı ve devlet üstü oluşumlara da aidiyet duyma özgürlüğünü elde etmiştir. Devletlerin egemenlik alanlarında rekabete yönelik faaliyet gösteren birçok alt kimlik ve uluslararası oluşum, devletin güvenlik anlayışına girerek tehdit seviyesini yükseltmiştir (Erdoğan, 2013, ss.273-274).

Küreselleşme, birçok coğrafyada farklı nitelikte yeni güvenlik tehditlerini doğurmaktayken, uluslararası suç örgütleri ve uluslararası terörizm, köktendinci tepkilerin doğurduğu radikalizm, düzensiz göç, çevre kirliliği ve küresel ısınma, gelir dağılımındaki büyüyen adaletsizlik, suni sınırlarla

kurulan başarısız devletlerden kaynaklanan şiddet sarmalı, siber suçlar ve saldırılar vb. birçok yeni güvenlik sorunu, küreselleşme ile ortaya çıkan veya küreselleşme nedeniyle gelişim zemini bulan tehditler olarak öne çıkmıştır. Küreselleşme, genellikle dış tehditlere odaklanan geleneksel güvenlik konularını, uluslar ötesi, uluslar altı ve çok boyutlu şekilde, genişleterek derinleştirmiştir. Küreselleşmenin zemin hazırladığı uluslararası terörizm gibi yükselen tehditler, söz konusu genişlemenin tehlikelerini öne çıkarmaktadır. Ayrıca söz konusu tehditler, geleneksel tehdit konularına göre daha belirsiz ve sonuçları daha öngörülemez nitelikte tehditlerdir (Karabulut, 2011, ss.118-127). Elbette yeni tür tehdit algılamaları da yeni güvenlik anlayışlarını ve yeni savunma mekanizmalarını doğurmuştur.

1.2. Yeni Güvenlik Yaklaşımı

Küresel siyasette yaşanan değişim, uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmalarında da kendisini göstermiştir. II. Dünya Savaşı sonrası güvenlik konseptindeki değişimin, ulusal güvenlik anlayışında ve savaşların geleneksel düşünce yapısındaki sınırları kaldırması ile benzer şekilde, Soğuk Savaşın sona ermesi de askeri güvenlik endişelerini arka plana atarak daha geniş güvenlik gündemlerinin gelişmesi için zemin hazırlamıştır. Böylece geleneksel anlamda temel referans noktaları ulusal çıkarlar ve askeri güç olan güvenlik çalışmalarında yaşanan değişimle birlikte, birey güvenliği, çevre güvenliği, kimlik güvenliği, ekonomik güvenlik gibi sektörler çeşitlenerek güvenlik çalışmalarının merkezine oturmuştur (Buzan ve Hansen, 2009, ss.258-260). Söz konusu dönemde yükselen post-pozitivist teorilerle birlikte, sistemin hakim görüşü olan realist/neo-realist teorilerin vurguladığı anarşik sistem, güç, güvenlik ikilemi gibi değerler sorgulanmaya başlanmış; uluslararası sistem ve içindeki aktörlerin karşılıklı etkileşimi üzerinden sosyal bir inşa süreci ile gerçekliğin kurulduğu savunulmuştur. Söz konusu teorilerde, etkileşimin öznesi olarak sadece devletler değil, toplum ve birey gibi aktörler ele alınmış; doksanlı yılların etnik, dinsel ve kültürel çatışmalardan müteşekkil atmosferinde, kültür ve kimlik olguları güvenlik ve dış politika konularında belirleyici etken haline gelmiştir (Ertem, 2012, ss.179-182).

Neo-realizmin öncüsü Waltz (1993), Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemin iki kutuplu yapısının ve nükleer silahların, istikrarsızlıklarla dolu olsa da sorunlu bir barışın sürdürülmesini sağladığını, ancak Soğuk Savaş sonrası çok kutupluluğa geçişin, yeni güç merkezlerinin ortaya çıkmasına ve

mevcut güçlerin yeniden şekillenmesine yol açacağını; artık büyük güçler arasındaki rekabetin askeri değil, ekonomik ve teknolojik alanda yoğunlaşacağını öne sürer (s.45-52). David Baldwin (1997) ise neo-realizmin devletlerin güvenliğine ilişkin hayatta kalma ile sınırlı yaklaşımının, hangi değerlerin hayatta kalmasının önemli olduğu sorununa çözüm bulamadığını öne sürer. Zira devletin bekasına ilişkin tam bir güvenlik sağlamak ulaşılabilir bir hedef değildir. Bu noktada güvenliğin sağlanmasından ziyade ne kadar güvencenin yeterli olduğu önem kazanmaktadır. Baldwin'e göre insan hakları, ekonomi, çevre gibi konular, bireyden küresel sisteme kadar tüm düzeylerde güvenlik bağlamında değerlendirilebilir. Ancak uluslararası sistemde değişen koşullar ile ortaya çıkan yeni sorunlar mutlaka yeni kavramlar gerektirmez ve güvenliğin çok boyutluluğu da yeni bir keşif değildir. Elbette Soğuk Savaş sırasında geçerli olan güvenlik boyutlarının özellikleri, 1990'lı yıllarda değişmiştir. Ancak ekonomik güvenlik, çevresel güvenlik, kimlik güvenliği, sosyal güvenlik ve askeri güvenlik temelde farklı kavramlar değil, güvenliğin farklı biçimlerinden ibarettir (ss.21-23).

Konstrüktivist teoriler, tıpkı bireyler gibi devletlerin de kimliklerini ve değerler sistemini koruyup yaydıkları oranda kendilerini güvende hissettiklerini belirterek kimlik güvenliğine değinmişlerdir. Buna göre devletler de bireyler gibi ontolojik güvenlik güdüsüyle, kurucu değerlerini muhafaza edebileceği bir istikrar düzeni kurmayı amaçlar. Öyle ki söz konusu değerler sisteminin oluşturduğu kimlik, öteki kimlik ile çatışma durumundan beslenerek varlığını sağlıyorken, güvenliğini ayakta tutmak adına tehdit duyduğu öteki ile sürekli bir çatışma halinde olması gerekliliktir. Konstrüktivizme göre, tehdit algıları kimlik ile doğrudan bağlantılı olduğuna ve devletleri güvensizliğe iten faktörler tehdit ve korku olduğuna göre, güvenlik tarihsel bir süreçte kültürel kimlikler vasıtasıyla inşa edilmektedir (Ertem, 2012, ss.215-224).

Konstrüktivizmin öncüsü Nicholas Onuf'a göre, insanlar ve toplum arasında sürekli bir karşılıklı inşa söz konusudur. Uluslararası anarşi durumu da belirli kurallara bağlıdır ve büyük ölçekli bir sosyal düzenleme, yani etkileşimler sonucu inşa edilen bir kurumdur. Kurallar, karşılıklı etkileşimlerle aktörleri belirlerken kurumları da oluşturur. Onuf, dil ve söylemin kuralları ve eylemleri ortaya çıkardığını, aktörlerin dilsel ifadeler üzerinden gerçeği inşa etiklerini savunur. Bu kapsamda güvenlik, kurallar,

söylem ve kimlik ile belirlenen bir sosyal inşa sürecidir (Onuf, 1989, ss.81-83; 1998, ss.59-66).

Alexander Wendt (1992), uluslararası sistemde bir merkezi otorite olmamasının devletleri ne oranda rekabetçi güç politikalarına zorladığını, anarşik yapıda neyin değiştirilebileceğini sorgular. Wendt, neo-realizm tarafından, sistemin anarşik yapısı adı altında güç politikasının sosyal olarak inşa edildiğini, anarşik yapı kullanılarak kimliklerin ve çıkarların dönüştürüldüğünü savunmuştur (ss.391-395). Wendt, aktörler arasındaki karşılıklı etkileşimlerin sosyal eylemi tamamlayarak anlamlandırma sağladığını değerlendirmiştir. Buna göre devletlerin kimlikleri ve çıkarları dönüştürülebilir değişkenlerdir ve söz konusu kimlikler, iç etkenler kadar diğer devletlerle olan etkileşimler ve sosyal yapılar aracılığıyla da şekillenir. Bu kimlikler, devletlerin güvenlik anlayışlarını doğrudan etkiler zira tehditler de inşa edilmiş olgulardır (ss.405-407, 423-424).

Küreselleşme, geleneksel tehditlerin dönüşüm yaşamasına sebebiyet vermesinin yanı sıra yeni tehditleri de açığa çıkardığı için, yeni güvenliğin şekillenmesinde en önemli unsur haline gelmiştir. Küreselleşmeyle birlikte, güvensizlik sebeplerinin çeşitliliği dramatik şekilde artmış, güvenliği sağlanması gereken yeni değerler yükselirken, devletlerin yeni güvenlik tehditlerine karşı güvenlik sağlayabilme kapasiteleri yetersiz kalmaya başlamıştır. Yeni güvenlik çalışmalarında, geleneksel güvenlik anlayışının aksine temel aktör sadece devlet, temel sektörler de sadece askeri ve politik sektörler değildir. Devletin güvenliği yanı sıra bireysel, toplumsal ve küresel güvenliğe yönelik olarak, politik ve askeri tehditlerin yanı sıra kültürel, çevresel, ekonomik vb. tehditler de ele alınmaya başlanmıştır. Bu noktada, güvenlik kavramını temel analiz aracı olarak kullanan Kopenhag Okulunun çalışmaları öncülüğünde "*güvenliği yeniden düşünme*" süreci ön plana çıkmıştır (Karabulut, 2011, ss. 45-49, 134)

Geleneksel ve yeni güvenlik anlayışı arasında konumlanarak her iki yaklaşımdan öğeler barından Kopenhag Okulu, Barry Buzan, Ole Waever gibi akademisyenlerin öncülüğünde, özellikle askeri olmayan güvenlik konularına yönelik eksiklik üzerinden çıkış yakalamış, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel gibi farklı güvenlik sektörleri üzerinden kavramı genişletmiştir (Baysal ve Lüleci, 2015, ss.71-72). Bu kapsamda güvenlik çalışmalarında güvenliğin "*genişlemesi*" ve "*derinleşmesi*" gündeme gelmiştir. Güvenliğin genişleme düzlemi, ekonomik, çevre sorunu, düzensiz

göç ve insan hakları gibi askeri olmayan alanlarda güvenlik tehditlerinin kaynağı hakkında konu bazlı bir çeşitlenmeyi içerirken; derinleşmesi ise güvenliğin bölgesel, toplumsal, küresel ve bireysel düzleme yayılarak hangi aktör boyutunda güvenliğin hedeflendiğini ele almaktadır (Krause ve Williams, 1996, ss.230-231).

Buzan'a (1991) göre toplumsal güvenlik dil, kültür, ulusal kimlik ve geleneksel kalıpları sürdürebilme yeteneğidir. Soğuk Savaş döneminde uluslararası güvenlik gündemi ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki ideolojik ve askeri çatışma üzerine kurulmuştur, ancak 21. Yüzyılda ekonomik, toplumsal ve çevresel meseleler uluslararası güvenlik gündeminin üst sıralarına tırmanmaktadır. Soğuk Savaş sonrası güvenliğin çeşitlenen sektörleri ise (askeri, politik, ekonomik, toplumsal, çevresel) her biri farklı konularda olsa da güçlü bağlantılar içinde birbirleriyle ilişkilidir (ss.432-433). Buzan tarafından toplum ve kimlik kavramlarının uluslararası güvenlik analizine dahil edilmesi, güvenlik çalışmalarında devletin güvenlik öznesinden insana doğru bir kaymanın önünü açmıştır. Öte yandan toplumun müstakil bir güvenlik objesi olarak ele alınması, kimlik meselesini öne çıkarır. Güvenlik sorunu, yalnızca insanların ayrı kimliklere ait olmasından kaynaklanmaz ancak; kimliklerin ayrı olması güvenlik sorunu olabilir (Sweeney, 1999, ss.68-73).

Kopenhag Okulu tarafından güvenlik yaklaşımına kazandırılan bir diğer olgu, Ole Waever'ın (1995) kavramsallaştırdığı "*güvenlikleştirme*" *(securitization*) olmuştur. Waever, tarihsel açıdan güvenliğin en önemli alanı olan askeri güvenlik sektörünün, II. Dünya Savaşı sonrası giderek önemini yitirdiğini, bu nedenle devletlerin askeri savunma haricinde farklı alanlardaki konuları, güvenliğe tehdit olarak algılamasının normal olduğu belirtmiştir. Ona göre bir konuyu güvenlik sorunu olarak tanımlamak, devlet için haklar doğurur. Zira bir konu, iktidar tarafından tehdit olarak tanımlandığında güvenliğe yönelik tehdit haline gelir ve iktidar sahipleri, konuları güvenlikleştirme yoluyla kontrol altına almak ister (ss.52-57). Güvenlikleştirme yaklaşımı ile iktidar sahiplerinin kitle iletişim araçlarını kullanarak söylem üzerinden bir olgu veya olayı güvenlik alanına taşımasına dikkat çekilmektedir. Buna göre söylemler üzerinden inşa edilen gerçeklikler, kamusal açıdan güvenlik algısına dönüştürülmektedir (Karabulut, 2021, ss.65-66).

Yeni güvenlik anlayışı kapsamında bir diğer önemli ekol, Frankfurt Okulu'ndan çıkan eleştirel güvenlik çalışmaları tarafından, güvenlik tehditlerinin iktidar sahipleri tarafından inşa edilen, somut gerçekliklerden uzak bilgilerden ibaret olduğu, güvenliğin sağlanması için insanların özgürleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Karabulut, 2021, ss.68-69). Galler Ekolünden Ken Booth, (1991) güvenliğin teorik olarak özgürleşmekten geçtiğini vurgular ve bireyin özgürleştirilmesi halinde barışçıl eylemler gerçekleştireceğini, aksi halde küresel güvenliğe ilişkin politik, insani ve çevresel felaketlerin yaşanacağını ifade eder. Neo-realistlerin güvenlik olarak sunduğu çift kutuplu güç dengesinin sadece savaşın maliyeti nedeniyle gerçekleşen askeri istikrar durumundan ibaret olduğunu savunan Booth, gerçek güvenliğin ise insanlar üzerindeki savaş tehdidi, siyasi baskı gibi kısıtlamalar kalktığında gerçekleşecek tehditsizlik hali olduğunu savunur (s.319).

Netice olarak geleneksel güvenlik anlayışı, anarşik nitelikte bir sistem içinde devletin odak noktaya konduğu, güç, egemenlik ve çıkar etkenlerini temel alan bir yaklaşım sergilerken; küreselleşmenin getirdiği koşullar dahilinde Soğuk Savaş sonrası düzende gelişen yeni güvenlik anlayışında ciddi değişimler olmuştur. Yeni güvenlik anlayışında, kurumsal iş birliği ve aktörler arasındaki etkileşimle düzenlenebilen bir sistem içinde, çeşitlenen sektörler ve devlet dışı farklı aktörler üzerinden, kimlik ve kültür gibi değerlerin fazlasıyla ön plana çıktığı, tehditlerin söylemler üzerinden sosyal olarak inşa edildiği bir güvenlik yaklaşımına dönüşüm mevcuttur.

2. KÜRESELLEŞME VE TERÖRİZMİN GELİŞİMİ

Terör, etimolojik olarak Latince "*terrere"* kelimesinden türemiştir ve "*korkutmak, dehşete düşürmek ve yıldırmak*" gibi anlamlar ihtiva etmektedir. Ancak terörizmin uluslararası sistemde kabul görmüş ortak bir tanımı bulunmamaktadır, zira uluslararası toplumda terörizmin tanımlanması konusunda ciddi fikir ayrılıkları mevcuttur. Terörizm ve terörist kavramlarının ideolojik ve politik değerleri yansıtan kavramlar olmasının yanı sıra, devletlerin ideolojileri ve politik çıkarları arasında ciddi farklılıklar ve tezatlıklar bulunması nedeniyle, terörizm konusunda uluslararası toplumun üzerinde mutabık kaldığı bir tanıma ulaşılamamıştır (Taşdemir, 2006, ss.9-12). Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO, 2005) tanımlamasına göre terörizm, "*siyasi, dini veya ideolojik bir hedefe ulaşmak gayesiyle, hükümetleri veya toplumları zorlamaya veya korkutmaya teşebbüs*

ederek, bireylere veya mülklerine karşı yasadışı şiddet kullanımı veya kullanma tehdididir". The American Heritage (2022) sözlüğüne göre terörizm, "*Siyasi hedeflere ulaşmak amacıyla, özellikle sivil halka karşı, şiddet kullanma veya şiddet tehdidinde bulunmadır*". Evrensel bir kabul gören terörizm tanımı henüz mevcut olmamakla birlikte, şiddet, politik amaç, korku ve tehdit öğeleri, ortak unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Terörist faaliyetleri, kriminal suçlardan ayıran husus, eylemin siyasi bir amaç güdümünde ve sembolik olmasıdır. Terörizmde şiddet, siyasi saik yolunda bir araçtır. Terörizm, mevcut sosyal, siyasal, ekonomik düzeni yıkıp yeni bir toplumsal düzen kurmayı hedefler. Bu hedefte kitle desteği, eylemin kalıcılığı açısından oldukça önemlidir. Ancak kitle desteğinin göstergesi olan teşkilatlanma terör ile değil, inandırıcılık, dayanışma, plan ve program ile sağlanabilir. Geleneksel kapsamda terörizmin amacı, büyük kitlelerin öldürülmesi değil büyük kitlelerin kendilerini izlemesi ve isteklerini dikkate almasıdır (Bozkurt ve Kanat, 2007, ss.22-23).

Terörizmin tarihçesini, 1. Yüzyılda Sicariilere veya 11. Yüzyılda Haşhaşilere kadar götürmek mümkündür. Bununla birlikte David Rapoport'un modern terörizmin tarihçesine ilişkin meşhur dört dalga tanımlamasına göre, terörizmin birinci dalgası "*Anarşist Dalga*" olarak adlandırılan ve ilk defa gerçek anlamda uluslararası terörizm deneyiminin başladığı dönemdir. Rusya'da başlayıp Batı Avrupa, Balkanlar ve Asya'ya yayılan, 1880-1920 yılları arasında süren bu dönemin karakteristik eylemi suikast yöntemidir. İkinci dalga 1920-1960 yılları arasında "*Anti-Kolonyal Dalga*" olarak tanımlanan, çoğunluğu milliyetçi kökenlere sahip olmasına karşın sömürgecilik karşıtlığı üzerinden kimlik kazanan terörizm akımıdır. Bu dönemde sömürgeciliği temsil eden kurumlara yönelik vur-kaç tarzı eylemler hakimdir. Üçüncü dalga, "*Yeni Sol Dalga*" olarak tanımlanmış olup, 1960-1990 yılları arasında yoğunluk kazanmıştır. Özellikle ABD'nin Vietnam Savaşı ile uluslararası terörizmin yükselişe geçtiği bu dönemde ETA, IRA, ASALA, PKK gibi terör örgütleri ses getirici taktik eylemler gerçekleştirmiştir. Dördüncü dalga terörizm ise 1979 yılında başlayan ve "*Dini Dalga*" olarak adlandırılmakta olan dönemdir. Dini dalganın İran İslam Devrimi ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ile başladığını belirten Rapoport, İslam'ı bu dalganın merkezine konumlandırır. Günümüzde halen devam ettiği görülen dini dalgada El Kaide, DEAŞ vb. terör örgütlerinin diğer dönemlere oranla en çok üye ve militan sayısına

ulaştığı görülmektedir. Öte yandan Rapoport, söz konusu dört dalganın da ciddi bir şekilde milliyetçi örgütlenmeleri ihtiva ettiğini vurgulayarak, etnik kimlik temasına dikkat çekmektedir. (Rapoport, 2019, ss.47-48, 61; TERAM, 2020)

Soğuk Savaş sonrası dönemde yerel ve bölgesel faaliyetlerini küresel zemine kaydırma imkanı bulan terör örgütleri, küresel bir tehdide dönüşmüştür. Terörün sınır aşan bir hal alması ve uluslararası hukukun temsil ettiği değerlere yönelik olması halinde "*uluslararası terörizm*" kavramı geçerli olmaktadır. Uluslararası terörizm, "*Bir yabancı ülkenin veya kuruluşun desteği ile yürütülen ve/veya bir yabancı ülke vatandaşlarına, kurumlarına ya da hükümetlerine karşı yöneltilen terörizm*" şeklinde tanımlanabilir (Taşdemir, 2006, s.44). Öte yandan günümüzde hiçbir yabancı unsur barındırmayan, herhangi bir yabancı devlet, uluslararası kuruluş veya diaspora tarafından destek görmeyen, örgütlenme ve eylemlerini sınırlı bir bölgede tutan, yerel ölçekli bir terör örgütü örneği vermek çok zordur. Zira küresel sistemde, devletlerin terör örgütleri ile ilişkileri daha yoğun bir hale gelmiştir.

Küreselleşme, terör örgütleri için birçok açıdan avantaj sağlamıştır. Küreselleşmenin temel sonuçlarından birinin iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler olduğu göz önüne alındığında, asimetrik yöntemler kullanan ve korku salan faaliyetler ile olabildiğince geniş kitlelere mesajını ulaştırmayı hedefleyen örgütlerin, küreselleşme ile işlerinin kolaylaştığı aşikardır. Küreselleşme, geleneksel güvenlik anlayışını değiştirip uluslararası ilişkilerde yeni güvenlik anlayışının temelini attığı gibi, terörizmin de küresel bir boyut kazanmasına ve "*Yeni Terörizm*" kavramının tartışılmasına imkan sağlamıştır.

Soğuk Savaş sonrasında terör örgütlerinin bilgi çağına uyumlu olarak teknolojik, örgütsel ve stratejik açıdan niteliksel bir değişim gösterdiği görülmektedir. Bu kapsamda El Kaide'nin ABD'ye yönelik 11 Eylül saldırıları önemli bir gösterge olmuştur. Bruce Hoffman'a (2002) göre söz konusu saldırılar, eş zamanlı bir şekilde gerçekleştirilen intihar saldırılarının organizasyon, motivasyon ve lojistik yeteneğinin emsalsiz niteliği ile terörizm tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir eylemdir. 11 Eylül saldırıları, üyelerin yüksek dini motivasyonu ve yatay hiyerarşik ağ organizasyonu ile birlikte, terörizm tarihinin en çok ölümle sonuçlanan eylemi olmuştur (s.303-305). Özellikle 11 Eylül terör saldırılarından sonra kavramsallaştırılması

hızlanan yeni terörizm olgusunu, örgütlenme ve yöntemleri açısından eski terörizmden farklı kılan hususlar, motivasyon kaynağı olarak din kimliğini öne çıkarması, örgütlenme şeklinin dikey değil yatay hiyerarşik ağlar biçiminde olması, kitlesel katliamlara sebep olabilen sınırsız ve ayrım gözetmeyen asimetrik şiddet kullanma metodu ve bu kapsamda kitle imha silahlarına ulaşma gayesi taşımasıdır (Kurtuluş, 2011, ss.476-478). Ayrıca yeni terörizmin teknolojik gelişmelere hızlı adaptasyon sağladığı, sosyal medya gibi kitle iletişim araçlarını çok iyi kullandığı, gerek örgütsel haberleşme gerek örgütsel propaganda için sanal imkanlardan verimli bir şekilde faydalandığı görülmektedir. Küreselleşme temelinde yükselen yeni terörizmin, El Kaide ve DEAŞ gibi terör örgütleri örneklerinde görüldüğü üzere eylem sahası olarak tüm dünyayı hedef alan vizyonu, terörizmin güncel anlamda küresel bir boyuta evrilmesine sebep olmuştur (Kurt, 2019, ss.154-157).

Terörizmin "yeni" olarak kavramsallaştırılmasına eleştirel yaklaşanlar tarafından, terörizmin sadece küresel çağın koşullarına uyum sağlayan bir dönüşüm geçirdiği ancak özünde ciddi bir yapısal değişiklik yaşanmadığı savunulmuştur (Bural, 2020, s.28; Kurtuluş, 2011, s.493). Terörizmin tarihsel safahatına bakıldığında, güncel terörizm formunun özünde niteliğini koruduğu söylenebilir. Ancak ismi ne olursa olsun (post-modern, yeni, yeni nesil terörizm vb.), küreselleşme ve yeni güvenlik anlayışı ile birlikte terörizmin de bir dönüşüm içine girdiğini kabul etmek gerekir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşmenin hakim olduğu sistemde, terörizmin güçlenmesini sağlayan hususlar genel olarak üç konuda öne çıkmaktadır: Öncelikle, yeni küresel sistemde güvenlik anlayışını etkileyen başlıca faktör olan kimlik olgusu, terör örgütlerince çok iyi bir şekilde işlenmekte; kimlik ve kültür eksenindeki küresel konjonktür, terör örgütlerine toplumsal gelişim alanı sağlamaktadır. Bir diğer husus, küresel sistemde devlet dışında aktörlerin etkinliğinin artması ve asimetrik savaş yöntemlerinin çeşitlenmesi ile etkinliğini artıran terör örgütleri, devletler tarafından eskiye oranla çok daha yoğun bir şekilde destek görmekte, hatta devletlerin vekil aktörleri olarak kullanılmaktadır. Son olarak, terör örgütleri uluslararası ulaşım, iletişim ve teknoloji alanındaki küresel gelişmelerden azami şekilde istifade ederek güçlerini önemli bir oranda artırmışlardır (Karabulut, 2020, ss.1-2).

2.1. Terörizmin Kimlik Olgusunu İstismarı

Terörizmin uluslararası boyutu ve yeni terörizm olgusunun nitelikleri göz önüne alındığında, yeni güvenlik anlayışında devletleri zorlayan en önemli unsur yine kimlikler üzerine inşa edilmektedir. Konstrüktivist yaklaşımda değinildiği üzere, terörizm zaten sosyal normlar üzerinden inşa edilen bir kurgudur, zira farklı toplumlarda inşa edilen değerlere göre bir örgüt, terörist veya özgürlük savaşçıları olarak değişik şekilde tanımlanabilmektedir. Öte yandan yeni terörizmde, kimlik üzerine inşa edilen motivasyon seviyesi çok yüksek düzeydedir. Bu çerçevede, kimlik olgusu açısından ben ve öteki arasındaki zıtlık ve düşmanlık daha belirgin olup ötekini yok ederken şiddeti sınırlandırma gereği duyulmamaktadır (Çağlar, 2018, ss.662-663).

Kimlik olgusu, sosyal yapı içinde kendini özdeşleştirme amacıyla kendini ve ötekini tanımlarken kendinden olmayanı ötekinden daha öteki algılamaya neden olabilen bir kavramdır (Alpman, 2018, ss.3-6). Bu kapsamda kimlik, aktörleri diğer aktörlerden ayıran etnik, dini, kültürel unsurlar üzerine inşa edildiğine göre, öncelikle bir "öteki" gerektiren negatif bir sürecin hasılasıdır. Bir kimlik diğerlerinin olmadığı şeylerden müteşekkil, diğer kimliği ötekileştiren bir unsur iken; doğal olarak her kimlik için ben iyi olanı, öteki ise kötü ve tehlikeli olanı temsil eder. Ötekinin oluşturduğu tehdit ve nefret duygusu varoluşsal bir gerçeklik olarak değerlendirildiğinde, kimlikler çoğu zaman ötekinden korkmak üzerine inşa edilir (Ertem, 2012, s.16).

Tehdit algıladığı ötekinden nefret ederek inşa edilen kimlikler, terör örgütleri için en önemli insan kaynakları ve eylemsel meşruiyet motivasyonunu sağlamıştır. Zira terörizm, kimlikleri istismar etme ve toplumsal zafiyetlerden istifade stratejilerini benimser. Kimlik üzerine kurulu ve ötekinin karşısında konumlanan bir örgütsel yapı, özellikle kitle iletişim araçları üzerinden servis edilen örgütsel propaganda ile birlikte, söz konusu kimliğe müzahir bir kitle içinden rahatlıkla militarist vasat sağlayabilmektedir. Kimlik temelinde örgütlenen yapılar, sınırların belirsizleştiği ve iletişim-ulaşım alanında gelişmelerin devlet altı birimlere avantaj sağladığı bir ortamda, küresel sosyal ağlar geliştirerek bireylerin ontolojik olarak yakın hissettikleri oluşumlara aidiyet duyma özgürlüğünü sınırsızca kullanmaktadırlar. Öte yandan küreselleşmenin Batılılaşma olarak aksettirilmesi üzerinden diğer kimliklerin ötekileştirilmesi, terör örgütlerince sıkça kullanılan bir motivasyon unsuru olmuştur. Küreselleşme ile birlikte gelir dağılımındaki dengesizliğin arttığı bir ortamda, Batı medeniyeti küresel

sermayenin, bilgi ve teknolojinin merkezi haline gelmiştir. Böylece küresel refahın tüm imkanlarını kullanan Batı medeniyetlerinin, "öteki" bölgelere kendi değer sistemlerini empoze etmeye çalışması, Ortadoğu ve Güney Yarım Küre başta olmak üzere, uzun yıllar kolonyal sistem içinde kalan bölgelerde ciddi bir tepkiye sebep olmuştur. Böylece Batı tarzı kültürel homojenleşme, sömürgecilikten kurtulan geri kalmış coğrafyalarda, toplumsal güvenlik sektörünü tetikleyerek terörizme vasat oluşturacak bir şiddet açığa çıkarmıştır. Bu konjonktürde terör örgütleri, kimliğin ayrıştırıcı negatif sürecini kullanma hususunda daha etkin hale gelmiştir.

2.2. Devletlerin Terörizmi Desteklemesi

Küreselleşme ile birlikte terörizmin güçlenmesinde, terör örgütlerinin müstakilen elde ettiği imkan ve kabiliyet göz ardı edilemez. Hatta küreselleşme ile birlikte terörizmin devletlerin desteğine gereksinimlerinin azaldığı yönünde görüşler de mevcuttur. Buna göre, küresel iletişim ve ekonomi sayesinde terör örgütleri finansal açından daha özgür bir hale gelirken, gelişen teknolojik imkanlar terörist eylemlerin maliyetini düşürmektedir. Tüm bu etkenlere rağmen, uluslararası sistem içinde terör örgütlerinin, devletlerin desteği veya hoşgörüsü olmadan güçlendiğini değerlendirmek eksik bir bakış açısı olacaktır. Hatta mevcut küresel düzende devletler ile terör örgütleri arasındaki ilişkinin hiç olmadığı kadar iç içe olduğu söylenebilir (Karabulut, 2020, s.6).

Birleşmiş Milletler düzeni ile birlikte devletlerin kuvvet kullanımının yasaklanmasının ardından, hasım veya potansiyel rakip devletleri bir tehdit olarak algılayarak onlar üzerinde baskı unsuru oluşturma hedeflerine sahip devletler, farklı bir dış politika aracına yönelmiştir. Bu noktada, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin etkisi ile hızla uluslararasılaşan terörizm, devletlerin diğer devletlere yönelik müdahale ihtiyacını geleneksel silahlı yöntemlerden çok daha kolay bir şekilde karşılayabilecek bir yöntem olarak öne çıkmıştır.

Devletler, uluslararası sistemdeki statüleri ve kendi iç değişkenlerinin de durumuna göre, terörizm karşısında farklı şekilde konumlanmaktadırlar. Kendi ülkesinde farklı etnik topluluklar ihtiva eden devletler, şiddet içermeyen ayrılıkçı eylemleri bile terörizm tanımına dahil edebilmekteyken; rakip ülkelerdeki ayrılıkçı faaliyetler kendi çıkarına olan devletler, bu hareketlerin şiddet içerikli eylemlerini, özgürlük mücadelesi gereği gerilla

yöntemlerine başvurmak olarak nitelendirebilmektedir. Böylece devletler, çıkarları gereğince terörizm olgusu ile ilişkilerinde manevra alanı kazanmayı hedeflemektedirler. Dolayısıyla terörizmin evrensel bir tanıma kavuşturulmasında yaşanan sorunlar, aslında devletlerin terörizmle ilişki seviyelerinden kaynaklanmaktadır. Zira devletler açısından, bazı terör örgütlerinin varlığı, hasım veya potansiyel rakip ülkenin üzerinde bir baskı unsuru olarak memnuniyetle karşılanmaktadır.

Özellikle Soğuk Savaş dönemi ile birlikte yoğun bir şekilde görüldüğü üzere, devletlerin terörist örgütleri dış politika aracı kullanması, sadece devletler açısından değil, terör örgütleri tarafından da tercih edilen bir seçenektir. Bazı terörist organizasyonlar kısmi olarak bağımsız bir organizasyon yapısına ve mali kaynaklara ulaşmış olsa da genel olarak terör örgütleri yaşamlarını ve faaliyetlerini sürdürmek için her zaman bir devletin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Devletlerin bir dış politika aracı olarak gördükleri uluslararası terörizme karışma düzeyleri genel hatlarıyla, devletlerin terörizme sponsor olarak operasyonlarını yönlendirmesi, devletlerin terörizme ideolojik, mali, askeri veya operasyonel konularda destekte bulunması, devletlerin terörist faaliyetlere hoşgörüyle yaklaşarak faaliyetlerini engellememesi ve devletlerin terörist faaliyetlerle mücadele etme konusunda yetersiz kalması olarak sınıflandırılabilir (Taşdemir, 2006, ss.46-57).

Soğuk Savaş sonrası dönemde terörist gruplar gibi devlet dışı aktörlerin giderek güçlenmesi, dekolanziasyon sürecinde ortaya çıkan başarısız devletlerin terör örgütlerin kolonileşebileceği birer çatışma alanına dönüşmesi, savaşan-savaşmayan taraflarının belirsizleştiği ve asimetrik tehditlerin, terör saldırılarının ve sivil ölümlerinin yoğunlaştığı yeni bir savaş konseptini ortaya çıkarmıştır (Sokullu, 2019). Yeni Savaşlar olarak adlandırılan bu süreçte terör örgütleri, özel silahlı şirketler gibi devlet dışı aktörler, silahlı çatışmalarda devletlerden daha fazla yer almaya başlamıştır. Silahlı çatışmaların değişen sürecinde kendileri için önemli bir fırsat bulan terör örgütleri açısından, toplumsal vasatlarını ve etki alanlarını genişletmek için devletlerle ilişkilerini yoğunlaştırarak uluslararası niteliklerini ön plana çıkarmak mantıklı bir seçenek haline gelmiştir. Terör örgütleri, ilişkili olduğu bir devlet adına yürütülen hibrit savaşın yıpratıcı bir parçası, düşük yoğunluklu bir savaşın direnç unsuru veya vekalet savaşının vekil aktörü olmak için, ideolojileri ve kuruluş değerleri ile uyuşmayan eylemler

sergilemekten dahi çekinmemektedirler. Böylece eylemlerini ve yöntemlerini çeşitlendiren terör örgütleri, kendilerini meşrulaştırmaya ve organizasyonlarını uluslararası sistemin aktörü olarak kabul ettirmeye çalışmaktadırlar (Biçer, 2019, s.127). Terör örgütleri genel olarak, varlıklarını dayandırdıkları kimlik ile tutarlı bir şekilde ideolojik açıdan yakın devletler tarafından desteklenmekle birlikte, ABD'nin Suriye'de SDG/PYD-YPG ile kurduğu vekil aktör iş birliği örneğinde görüldüğü üzere, kimlikleri ile zıt devletler tarafından da konjonktürel olarak açık bir şekilde destek görebilmektedirler.

2.3. Terörizmin Siber Alan Etkinliği

Küresel sistemde uluslararası terörizmin güçlenmesini sağlayan bir diğer husus, terör örgütlerinin iletişim ve teknoloji alanındaki küresel gelişmelere çok hızlı bir şekilde uyum sağlayarak örgütlenme ve faaliyetlerinde sanal ortamdan yoğun bir şekilde istifade etmeleridir. Terör örgütlerinin esnek ve asimetrik faaliyetlere dayanan yapısı için biçilmiş kaftan olan sanal dünya üzerinden örgütler, örgütlenme, finans ve eylem konularında küresel boyutta ve güven içinde önemli faaliyetler gerçekleştirmektedirler.

Terör örgütleri, sahaya inme ve deşifre olma tedirginliği olmaksızın, sanal ortamda yer alan topluluklar, sosyal medya sayfaları ve hatta oyun sohbet odaları üzerinden müzahir vasat içinden mimleme ve yanaşma yoluyla militan temin etmekte, mevcut mensuplarına uzaktan ideolojik ve örgütsel eğitim vermekte, müzahir gruplara ve hedef topluluklara örgütsel propaganda yaymaktadırlar. Örgütsel eylem ve faaliyetler kapsamında ise güvenliklerini tehlikeye atmadan sanal ortamda keşif ve araştırma faaliyetleri yürütmekte, gizli muhabere ve eylemsel planlama yapmakta, sanal ortamda belirli hedeflere siber saldırı girişiminde bulunmaktadırlar. Ayrıca terör örgütleri, sanal bankacılık ve kripto varlıklar gibi araçlar üzerinden finans ve lojistik imkanlarını da kolaylaştırmışlardır.

Siber uzayın terör örgütlerine birçok imkan sağladığı, bu kapsamda yeni nesil terör örgütü mensuplarının siber uzayı düşük maliyeti, sınırlardan arındırılmış küresel alanı, esnek yapısı, kripto yazılımlar üzerinden sağladığı gizlilik gibi avantajları nedeniyle aktif olarak kullandığı bir gerçektir. Dahası terörizmin en önemli aracı olan korkuyu yayma hususunda siber uzay, örgüt mensuplarına kusursuz bir alan açmaktadır (Darıcılı, 2020, ss.95-100). Diğer yandan bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin günlük hayata entegrasyonu her

geçen gün artmakta olup; devletlerin kritik altyapı ve bilgi sistemleri bu mecraya kaymakta, kurumsal organizasyonların ağ sistemlerine bağımlılıkları artmaktadır. Siber uzayın kurumsal kullanımının ortaya çıkardığı güvenlik açıkları göz önüne alındığında, terör örgütlerinin siber saldırı potansiyelleri kapsamında siber uzaydaki mevcudiyetleri doğrudan bilgi sistemlerinin güvenliği açısından da risk oluşturmaktadır (Bayraktar, 2014, s.129).

Terör örgütlerinin küreselleşme ile elde ettiği gelişim ve dönüşümü 11 Eylül saldırıları gözler önüne sermiş, uluslararası terörizmin kullandığı asimetrik mücadele yöntemlerinin etkinliği küresel çapta daha iyi anlaşılmıştır. Bu saldırılar, güvenlik çalışmaları açısından askeri güç kapasitesini merkeze alan geleneksel güvenlik anlayışının sona erdiğini teyit etmiş, geleneksel askeri yöntemlerin devlet dışı silahlı yapılarla mücadelede yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Böylece devletler açısından terörizmle mücadelede öncelikle istihbarat faaliyetine önem veren, bunu yaparken de bilgi çağının gereklerini yerine getiren ve sosyal, kültürel, psikolojik alanları kapsayan bir güvenlik anlayışı ön plana çıkmıştır (Karabulut, 2020, s.5). Bu nedenle terörizmle mücadelede öne çıkan istihbarat faaliyetini, yeni güvenlik anlayışı kapsamında ele almak önem arz etmektedir.

3. YENİ GÜVENLİK ANLAYIŞINDA TERÖRİZMLE MÜCADELEDE İSTİHBARAT

İstihbarat faaliyeti, politikacılar ve liderler açısından karar verme mekanizmasında belirsizlikleri azaltıp gelişmeleri öngörme açısından önemli bir faaliyettir. Önemli tarihi kaynaklarda atıf yapılan kadim bir olgu olarak istihbarat faaliyetinin, Vestfalya düzeni ile kurulan egemen ulus devletler sistemi ile birlikte, modern devletler arasında planlı ve sistematik bir espiyonaj eylemine dönüştüğü görülmektedir (Darıcılı, 2022, s.2).

İstihbaratın tanımına ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Sherman Kent (2003) istihbaratı, "*yüksek düzey sivillerin ve askerlerin ülkenin refahını korumak için sahip olmaları gereken enformasyon*" olarak tanımlamıştır (s.IX). Mark Lowenthal (2002) ise ulusal güvenlik için önemli bilgi türlerinin talep edildiği, toplandığı, analiz edildiği ve politika yapıcılara sağlandığı süreç, bu sürecin ürünleri, İKK faaliyetiyle bu bilgilerin korunması ve yetkililer tarafından talep edilen operasyonların yürütülmesi olarak değerlendirmiştir. (s.8) Michael Warner ise (2002) istihbaratı

"*yabancı varlıkları anlamak veya etkilemek için yapılan gizli, devlet faaliyeti*" olarak tanımlamış ve istihbaratın bilgi kadar gizlilik esasına dayandığını vurgulamıştır. (s.21).

Milli İstihbarat Teşkilatı'nın (MİT) resmi tanımlamasına göre istihbarat, "*Politika yapıcıların ve ilgili devlet kuruluşlarının milli güvenlik ve menfaatlere ilişkin konularda doğru kararları verebilmek için ihtiyaç duydukları, rakip veya düşman tarafından korunan haber, bilgi ve tecrübeleri esas alan, bunların gizli toplama, işleme, analiz ve değerlendirme işleminden geçirilmesiyle üretilen, ilgili olduğu konuda karar vericiler için yeni bir anlayış geliştiren nihai ürün ve bu ürünü ortaya çıkaran faaliyettir.*" Öte yandan istihbarat faaliyetini, "*bir devletin siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, ulaştırma, muhabere, biyografi, ilmi ve teknik gibi sekiz ana faaliyet konusu ve belirlenen diğer konularda, gizli bilgilerin elde edilmesine odaklanan planlı ve gizli faaliyetleri*" şeklinde de tanımlayabiliriz (Darıcılı, 2022, s.5).

İstihbarat servislerinin uluslararası alanda genel geçer bir örgütlenme şekli olduğu söylenemez, bu servisler dünya üzerinde çok farklı biçimlerde yapılanmışlardır (İÇAD, 2024, s.37). Bu noktada devletlerin, kendi ihtiyaçları doğrultusunda yapılanmaya gittikleri söylenebilir. Bazı servisler sadece istihbarat sağlama yetkisine sahipken bazıları hem haber toplayıp analiz etme hem de operasyonel faaliyet sunma görevini üstlenmektedir. Bazı devletlerde tüm istihbarat faaliyetleri tek bir kurumda birleşirken bazı devletler iç istihbarat-dış istihbarat gibi görev alanına veya askeri istihbarat, siber istihbarat, mali istihbarat gibi görev konusuna göre tasnifler esasında farklı kurumsal yapılar oluşturmuştur.

İstihbarat servislerinin faaliyet alanları genel olarak, stratejik istihbarat, istihbarata karşı koyma (kontr/espiyonaj-İKK), iç güvenlik istihbaratı (kontr/terörizm), siber istihbarat ve özel operasyonlar şeklinde tasnif edilebilir. MİT istihbarat sözlüğünde stratejik istihbarat, "*Devlet bütünlüğünü, güvenliğini sağlamak veya menfaatlerini korumak için ulusal politikayla saptanan hedefleri elde etmek üzere, devlet organlarının yaptığı istihbaratın tümü*" olarak kavramlaşırken; İKK ise "*kritik öneme sahip kurum/kuruluş ve şahısların çalışmalarını ve kazanımlarını (çalışma metotları, imkan ve kabiliyetleri vb. dahil), rakip/düşman bir istihbarat teşkilatına karşı korumayı amaçlayan faaliyetler bütünü*" olarak; siber istihbarat da "*sibernetik bilimine konu olan elektronik/otomatik dijital*

sistemler ile ileri teknoloji ürünü cihaz, araç ve makinelerin kullanımı suretiyle bilgisayaralar veya ağ sitemleri üzerinden yapılan istihbarat" şeklinde tanımlanmıştır. Öte yandan iç güvenlik (kontr/terörizm) istihbaratı, "*bir terör örgütünün eylem ve stratejilerinin önceden tespit edilmesi ve engellenmesine yönelik istihbarat servisinin planladığı faaliyet*"; özel operasyonlar ise "*yabancı bir ülkede tehdit odağı olan şahıs, kurum ve örgütlere veya dost unsurların desteklenmesine yönelik olarak, legal veya illegal bir zemin fark etmeksizin alınan her türlü tedbir*" şeklinde tanımlanabilir (Darıcılı, 2022, s.10).

Geleneksel anlamda istihbarat servislerinin görevleri, hedef olarak sunulan aktör hakkında gizli bilgileri temin etmek, dış politika yapımında veya askeri stratejilerin belirlenmesinde ihtiyaç duyulan bilgiler başta olmak üzere stratejik istihbarat üretmek, devlete ait gizli bilgilerin diğer istihbarat servisleri tarafından teminini engellemek, başta terörle mücadele olmak üzere iç güvenlik kapsamında istihbarat faaliyetleri gerçekleştirmek, yetkisi dahilinde özel operasyon ve kolluk görevlerini icra etmek şeklinde özetlenebilir (Darıcılı, 2022, s.18). Soğuk Savaş boyunca geleneksel güvenlik anlayışının etkisinde kalan istihbarat faaliyetleri, dönemin askeri güç odaklı güvenlik bakış açısıyla düşmanın askeri imkan ve kabiliyetlerini tespit etmeye odaklanan bir yapı sergilemiştir (Caşın, 2002, s.275). Soğuk Savaş Sonrası dönemde değişen küresel risk ve tehdit odakları, istihbarat servislerine geleneksel görevleri yanı sıra yeni güvenlik riskleri kapsamında görevler yüklemiştir. Ali Burak Darıcılı'ya göre (2022) bu "*yeni nesil görevler*" şu şekildedir: Toplumsal güvenliğin sağlanmasına ilişkin sosyal manipülasyon ve algı operasyonlarını engelleme gibi faaliyetler gerçekleştirmek, siber saldırıları önleme konusunda destek sağlayıp verilen hedefe yönelik siber saldırı faaliyeti gerçekleştirmek, zorlayıcı diplomasi kapsamında faydalı olabilecek bilgileri temin edip karar vericilere sunmak, çevre güvenliği, sağlık güvenliği, düzensiz göç hareketliliği ile ilgili gelişmeleri takip edip ilgili kurumlar ile koordinasyonu sağlamak, ekonomik güvenlik kapsamında borsa ve döviz piyasalarındaki hasmane manipülatif hareketleri takip etmek (ss.14-16). Görüldüğü üzere istihbarat servislerinin küreselleşme sonrası çeşitlenen sorumlulukları, başta toplumsal güvenlik olmak üzere güvenliğin sektörel genişlemesinin tezahürü faaliyetlerdir.

İstihbarat servislerinin, değişen risk ve tehditler karşısında görev alanları yanı sıra kurumsal yapılarında da dönüşümler geçirmesi gerekmiştir. Bilgi

çağının koşulları ile ABD istihbarat topluluğunda yapısal ve yönetimsel değişim ihtiyacına ilişkin zaten var olan fikir birliği, 11 Eylül saldırıları ile birlikte hayata geçirilmiştir. 11 Eylül sonrası dönemin ABD Başkanı George Bush, istihbarat faaliyetini ilk savunma hattı olarak yüceltirken, terörizmle mücadelenin önceliği artırılmış, mücadelede demokratik haklara ilişkin güvenlik dengesi istihbarat uygulamaları lehine değiştirilmiştir. (Herman, 2003, ss.39-42)

İstihbarat faaliyetini sadece geleneksel anlamda bir güvenlik mekanizmasına indirgememek gerekir. İstihbarat, aynı zamanda toplumsal güvenlik ve kültürel değerler açısından bir bağışıklık mekanizmasıdır. Konstrüktivist perspektifte her devletin istihbarat doktrini, sosyal yapı içinde inşa edilir ve tehditler kadar kimliklerin de etrafında şekillenir. Örneğin İsrail istihbarat faaliyetlerine çerçeve çizen din kimliği ve tarihi toplumsal bellek, Çin istihbarat faaliyetlerinde ise kadim üstün medeniyet iddiasının küresel kimlik kazanmasıdır. İstihbarat uygulamaları, sosyal gerçekliğin inşası ve söylem üzerine kurulan bilgi ile karşılıklı etkileşim içindedir. Bu kapsamda konstrüktivizmin öne çıkardığı kimlik ve kültür gibi faktörler, istihbarat faaliyetinin içinde yer almalıdır (Gültekin, 2025, ss.54-60).

Küreselleşme ile birlikte yumuşak güç unsurları üzerinden kültürel müdahalelerin ve kimlik üzerinden desteklenen terörizmin, devletlerin tehdit algılamaları arasında olduğu açıktır. Ancak küresel iletişim çağında devletlerin, bir yandan demokratik değerleri korurken diğer yandan kimlik güvenliğine yönelik politikalar üretmesi ve bu güvenliği sağlayacak kurumsal yapılar teşkil etmesi kolay değildir. Güvenlik konuları, sektörel olarak genişlemiş olmakla birlikte, karşı tedbirlerin yine güvenlik merkezinde ele alınması gerektiği açıktır. Örneğin kimlik unsurlarına dair milli güvenlik politikalarının, Kültür Bakanlığı gibi güvenlik nosyonu zayıf kurumlar üzerinden yürütülmesi gerçekçi olmayacaktır. Bunun yerine istihbarat servislerinin, ilgili kurumlarla (Bakanlık, kültür-sanat kuruluşları, medya ve denetleyici kurumlar) eşgüdüm içinde karşı koyma faaliyetini yürütmesi gerekir. Örnek olarak, 2937 sayılı Kanun ile Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenliğine, "*milli gücünü meydana getiren bütün unsurlarına*" karşı içten ve dıştan yöneltilen mevcut ve muhtemel faaliyetler hakkında milli güvenlik istihbaratını Devlet çapında oluşturma görevi verilmiş olan (Madde- 4/a) MİT'in, "*Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerine teknik konularda*

müşavirlik yapmak ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcı olmak" (Madde-4/d) yetki ve sorumluluğu halihazırda mevcuttur. Waever'ın doğrudan kimlik ile ilişkilendirdiği toplumsal güvenliğe yönelik tehditlere karşı savunma önerileri arasında, tehdidi devletin gündemine getirerek konuyu siyasi sektöre taşımaya çalışmak yer almaktadır (Waever, 2008, s.161). Bu kapsamda istihbarat servislerinin, milli gücü meydana getiren tüm kimlik unsurlarına karşı tehditleri algılaması ve konuyu politika yapıcılara sunarak güvenlik gündemine taşıması, ilgili kurumlarla koordinasyon içinde mücadele planını şekillendirecek stratejik çerçeve çizmesi gerekmektedir.

Kimlik ve kültür gibi kavramlar üzerine kurgulanan yeni güvenlik anlayışında askeri güç kapasitesi üzerinden mücadele yetersiz kaldığı gibi; terör örgütleri gibi kimliğin istismarı üzerine kurulan devlet dışı silahlı yapılarla mücadelede de tek başına askeri kuvvetler başarı sağlayamamaktadır. Bu kapsamda terörle mücadelede öne çıkan istihbari faaliyetlerin, geleneksel istihbarat anlayışından sıyrılarak yeni güvenlik anlayışının esnek yapısına uyum sağlaması gerekir. Yeni güvenlik anlayışında terörizme karşı proaktif bir mücadele sergileyebilmek için terör örgütlerinin toplumun içinde hangi durum ve koşullarda filizlenip kendisine müzahir yapı sağladığını kimlik güvenliği üzerinden analiz etmek zorunluluk haline gelmiştir. Söz konusu hususların, taktik istihbarat yoğunluğunda faaliyet gösteren geleneksel iç güvenlik istihbaratı faaliyetleri ile çözümlenmesini beklemek, gerçekçi bir değerlendirme olmayacaktır.

İç güvenlik istihbaratının doğası gereği esas aldığı operasyonel/taktik istihbarat, operasyonel faaliyetler için kıymetli bilgiler elde etmeye odaklanan, kısa sürede sonuç alınması gereken tehditlere karşı yürütülen bir faaliyettir (Beşe ve Seren, 2011, s.133). Bu kapsamda taktik istihbarat, terörizm kaynaklı cari güvenlik sorunlarına ve eylemsel tehditlere karşı çözüm sunmaktadır. Operasyonel yaklaşım, daha ziyade terör örgütlerinin kadrosu, istihkamı ve eylemlerine yönelik etkin haber alma ağları üzerinden, mevcut tehdit unsuru ile sahada aktif bir mücadeleye yönelik haber alma faaliyeti esasına dayanmaktadır. Bu kapsamda iç güvenlik istihbaratı, kolluk kuvvetlerinin kendi kurumları bünyesindeki istihbarat üniteleri ile benzer sınırlılıkta kalmaktadır. Elbette iç güvenlik istihbaratının güçlü yapısı terör örgütleriyle mücadelede çok önemli bir role sahiptir. Ancak, terörizme karşı salt güvenlik istihbaratı mantığı ile yaklaşmak, terörle mücadelede en önemli parçaların eksik kalmasına neden olacaktır.

İç güvenlik istihbaratının dayandığı taktik istihbarat, kontr/terörizm kapsamında örgütlerin mensuplarını ve faaliyetlerini bertaraf ederek güvenliği sağlamaya odaklanırken; stratejik istihbarat ise terörizmle mücadelede daha yapısal çözümler gerektiren, anti-terörizm kapsamında uzun vadeli stratejilere yön verir. Kimlik istismarı üzerinden faaliyetlerini yoğunlaştıran terör örgütleri ile mücadelede, örgütlerin beslendiği sosyal ve kültürel koşulların tespit edilmesi ve söz konusu koşullara karşı yumuşak güç unsurlarına dayanan çözümleyici anti-terörizm politikaları belirlenebilmesi için nitelikli stratejik istihbarat zaruridir (Beşe ve Seren, 2011, ss.139-141).

Yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde terörizm ile mücadelede kalıcı çözüm üretebilmek için terörizmin kaynağını analiz ederek terör örgütlerine vasat oluşturan toplumsal ve kimliksel faktörler ayrıntılı bir şekilde incelenmeli, ayrıca terör örgütlerinin tarihsel ve toplumsal motivasyonları, imkan ve kabiliyetleri ile stratejik zaafları değerlendirilmeli, bu kapsamda gerekli stratejik istihbaratın üretilmesi sağlanmalıdır. Stratejik istihbarat faaliyeti, sorunun kaynağını belirleyen bütüncül bakış açısına ve uzun vadede kalıcı çözümler sunan bir vizyona sahip olmayı gerektirir. Geleceğe dair öngörüler ortaya koyacak ve karar alıcıların politikalarını yönlendirecek stratejik bilgi ve analiz üzerine kuruludur. Bu kapsamda, stratejik istihbarat, güvenliğe yönelik sektörel tasnifi de göz önünde bulundurarak genel eğilimleri, değişen tehdit ve riskleri takip eder ve geleceğe yönelik öngörüler sunar. Özellikle küreselleşme ile birlikte dönüşüm geçiren uluslararası terörizme karşı, örgütlerin yapısal stratejilerine karşı doğru konumlanabilmek ve uzun vadeli çözüm üretmek için, stratejik istihbarat odaklı bir güvenlik politikası izlemek uygun olacaktır (Beşe ve Seren, 2011, ss.125-136).

Stratejik istihbarat, tehditlerin değişen doğası ve yeni eğilimleri belirleyerek, küresel sistemde birbirine bağımlı tüm risk yelpazesini hem iç hem dış unsurları ile geniş bir perspektif üzerinden değerlendirir ve uzun vadeli stratejik politikaların belirlenmesine etki eder. Böylece stratejik istihbarat, sunduğu bilgilerin niteliği bakımından, "*istihbaratın en önemli düzeyini*" ortaya çıkarmaktadır (Aköz, 2020, s.46-47). Stratejik istihbaratın sadece diğer devletler hakkında stratejik verileri toplamaya yönelik bir dış faaliyet olduğu yönünde algı, özellikle küresel bilgi çağı ve yeni güvenlik anlayışı açısından eksik bir yaklaşımdır. Sherman Kent'in stratejik istihbarat

için kullandığı "*Yüksek Düzey Pozitif Dış İstihbarat*" deyimi, dönemin geleneksel güvenlik anlayışı içinde belirli bir sınırlama içermektedir. Ancak sınırların belirsizleştiği, dünyanın küresel bir köye dönüştüğü çağımızda, güvenliğe yönelik tehditlerin iç-dış tasnifi esasında karşılanmaya çalışılması gerçekçi olmayacaktır. Michael Herman'a (2003) göre 11 Eylül saldırıları, ABD'de iç ve dış istihbarat (FBI-CIA) arasındaki keskin sınırların, terörle mücadelede eşgüdüm sağlanmasında başarısız olduğunu açığa çıkarmıştır. Oysa güncel dönemde terörle mücadele istihbaratı, aynı siyasi, ekonomik veya askeri istihbarat gibi müstakil bir istihbarat disiplini olarak kabul edilmeyi hak edecek kadar önemlidir (s.42-45). Söz konusu tasnif, terörle mücadele istihbaratının taktik esaslı bir iç güvenlik istihbaratı meselesinin ötesinde, uzun vadeli sürece yayılan bir stratejik istihbarat branşı olabileceğini işaret eder. Zaten Sherman Kent de stratejik istihbaratın iki şekilde kullanıldığını, dış politika ve büyük stratejilerin hazırlanmasında dış dünyaya yönelik önemli bir fayda sağladığı gibi, dış güçlerin ulusal çıkarlara zarar verici planlarına karşı uyarıcı bir savunma hizmeti sağladığını ifade etmiştir (Kent, 2003, s.136). Ayrıca uluslararası terörizmin devletler ile ilişki düzeyinin arttığı göz önüne alındığında, stratejik istihbaratın dış istihbarat odaklı yapısı, terör örgütleri ile rakip devletlerin temas seviyesini belirlemede daha avantajlı bir mücadele sağlayacaktır.

Stratejik istihbarat, salt bilgi toplama faaliyetinden ziyade, bilgilerin doğru bir şekilde analiz edilmesi, değerlendirilmesi ve kullanılmasını hedefler. Bu kapsamda farklı bilimsel yöntem ve metotlarından da yararlanan multidisipliner yapısı ile stratejik istihbarat, ciddi bir entelektüel birikim gerektiren, kompleks bir akademik faaliyettir (Beşe ve Seren, 2011, s.130). Öte yandan stratejik istihbaratın, biyografi, coğrafi, ulaştırma, askeri, ekonomi, siyasi, sosyal, moral, bilim ve teknoloji gibi faaliyet alanlarını konu alan yapısı (Kent, 2003, ss.25-29), günümüz güvenlik anlayışının sektörel genişlemesine uygun bir altyapı olarak karşılık bulmaktadır. Bu kapsamda, küreselleşme ile birlikte yenilenen güvenlik anlayışına ve yeni sektörel risk algılamalarına karşı, stratejik istihbaratı etkin olarak kullanmak yerinde olacaktır.

Örneğin, DEAŞ gibi terör örgütleri ile mücadelede, örgütün hangi coğrafyalardan ve hangi koşullardan militan temin ettiğini çözümlemeden, sadece örgütün cari eylemlerini engellemeye çalışmak, terörizmle mücadele açısından eksik bir yaklaşım olacaktır. Örgütün altyapısını oluşturan ve

1990'lı yıllarda İslam coğrafyalarına ihraç edilen Selefi kimliğin, Kafkaslar ve Orta Asya coğrafyalarında nasıl kabul gördüğünü, Balkanlar bölgesinde ise neden yeterli vasatı bulamadığını kültürel kimlik üzerinden araştırmadan, DEAŞ ile yeterli mücadeleyi sağlamak mümkün değildir. Devletler bu soruna kalıcı bir çözüm bulmak için, ülkelerinde DEAŞ'a katılım oranlarının yüksek olduğu bölgelerdeki Selefi altyapıyı hazırlayan sosyolojik unsurların multidisipliner bir şekilde analizini yapıp buna karşılık uzun vadeli stratejiler üretmelidir. Bu kapsamda, sahada derlenecek istihbari verilerin, sosyoloji, teoloji, tarih, jeopolitik, ekonomi, psikoloji gibi bilim dallarından istifade edilmek suretiyle değerlendirilmeye alınması gerekir.

Küreselleşme ile birlikte uluslararası terörizmin en karakteristik özelliklerinden bir diğeri devletlerle olan ilişki düzeyindeki artıştır. Terör örgütleri gibi devlet dışı aygıtların, karşılıklı etkileşim ile inşa edilen sistemin bir aktörü olarak güç kazandığı küresel sistemde, toplum içindeki yapıların hangi devletler tarafından hangi seviyede desteklendiğini tespit etmek, terörizme ve dış müdahalelere karşı alınacak önlemleri belirleme açısından önemlidir. Söz konusu faaliyete karşı koyma etkinliğinin, yine iç güvenlik istihbaratından ziyade, stratejik istihbarat eşgüdümünde etkin bir İKK iş birliği ile yapılması faydalı olacaktır. Yeni güvenlik anlayışı kapsamında terörizmle mücadelede stratejik istihbarat temel bir fonksiyon sunmakla birlikte, terörizmin dış kaynaklarla teması hususunda, görev nosyonu ve faaliyetin gerektirdiği teknik ve tecrübe açısından, İKK faaliyetinin etkin kullanımı önemli bir payda sağlayacaktır.

İKK faaliyeti özünde, "*yabancı devletlerin istihbarat faaliyetlerine yönelik bir karşı koyma faaliyeti*" olup savunma içeriklidir (Darıcılı, 2023, s.33). Henry Prunckun'a göre (2014) İKK, güvenliği içermekle birlikte, güvenlik işlevinin ötesinde bir görev içerir. İKK, sunduğu analizlerle operasyonel, stratejik vb. diğer istihbarat faaliyetlerini birleştiren bir kilit taşıdır. İKK sadece dış politika gibi konularda uygulanmaz, zira devlet dışı aktörlerin veya ulusötesi suç örgütlerinin faaliyetlerinin, sıradan bir kolluk kuvveti meselesi veya ulusal güvenlik sorunu olduğuna dair ayrımlar da belirsizleşmiştir (s.35-45). Bu kapsamda İKK faaliyeti, ulusal güvenliğe yönelik tehdit unsurunun kıvılcımını ateşleyen ve besleyen dış kaynaklara yönelik önleyici görev nosyonuna sahiptir. Hasım servislerin ve yabancı unsurların faaliyetlerini takip ve gözetleme misyonu ile birlikte değerlendirildiğinde, İKK faaliyetinin görev hacmini terörizmle mücadele

istikametinde genişletmek suretiyle, dış kaynaklarla temas içinde olan terör örgütleriyle mücadelede stratejik istihbarat ile eşgüdüm içinde bir İKK faaliyetine ağırlık vermek faydalı olacaktır. Böylece İKK faaliyeti, hem proaktif bir yaklaşımla örgütlenmelerin gelişip güçlenmesinin önüne geçme, hem de örgütlerin iç ve dış unsurlardan beslenmesini engelleme açısından çözüm odaklı bir kaynak sağlayacaktır.

Dış istihbarat servislerinin/dış askeri unsurların veya küresel çıkar gruplarının, ülke içindeki terör örgütleri veya örgüte müzahir sosyal/siyasal oluşumlar ile aktif temas seviyesini belirleme hususunda, İKK faaliyetinin uzmanlığından en etkin şekilde faydalanılması önemlidir. Zira uluslararası sistemde devlet dışı aktörlerin güçlenmesi ile derinleşen güvenlik anlayışında, toplum içindeki belirli kimlikleri terörizme yönlendiren dış müdahaleler sadece söz konusu kimliğin destekçisi rakip devletler ve resmi kurumları tarafından değil, küresel çapta etkinliğini artıran kültür kuruluşları, medya, vakıflar, fonlar, şirketler, ideolojik yapılar üzerinden de gelmektedir. Bu konuda Avrupa Birliği devletleri tarafından fonlanan yabancı STK'lar ve medya kuruluşlarının, PKK terör örgütüne müzahir kültürel maskeli oluşumlarla yakın teması örnek olarak gösterilebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, terörizmin dış unsurlarla iltisak tespiti ve takibi konusunda, İKK faaliyetinin teknik becerisi önemli bir bütünleyici unsur olarak öne çıkmaktadır.

Küreselleşmenin uluslararası terörizme sağladığı bir diğer avantaj, kimlik istismarının küresel çapta rahatlıkla sosyal ağ kurmasına imkan sağlayan siber alan faaliyetleridir. Devletler, terörizmle mücadelenin önemli bir mecrası haline gelen siber alan konusunda, faaliyetin teknik boyutu nedeniyle müstakil siber güvenlik birimleri teşkil etmektedirler. İstihbarat servislerinin güncel dönemde, bilgi akışının sınırsız olduğu siber uzaydan ve bu alandaki saldırı ve savunma faaliyetlerinden uzak kalması düşünülemez. Bu nedenle istihbarat ve güvenlik birimleri, siber uzaydaki faaliyetlerini hem siber tehditlere karşı savunma hem de siber espiyonajı aktif kullanabilme amacıyla geliştirmektedir. Ancak siber istihbarat faaliyeti, geleneksel istihbarat yöntemleri yanı sıra ileri düzeyde teknik bilgi ve beceri gerektirdiğinden, konunun uzmanı unsurlar eliyle yürütülmelidir (Darıcılı, 2023, ss.205, 217). Bu durumun farkında olan MİT tarafından da Elektronik ve Teknik İstihbarat Başkanlığı içinden, Siber İstihbarat Başkanlığı adıyla müstakil bir yapılanmaya gidilmiştir (Aksan, 2023). Öte yandan MİT'in,

Bylock kripto iletişim sistemini çözerek FETÖ terör örgütü ile mücadeleye sağladığı katkı, siber istihbarat faaliyetinin önemine dair güzel bir örnektir. Siber istihbarat faaliyetinin, siber uzayda gerçekleşen birçok yasadışı faaliyet ile mücadelenin yanı sıra, en önemli görevlerinden biri stratejik istihbarat faaliyeti eşgüdümünde terör örgütleri ile mücadelede bütüncül stratejik yaklaşıma katkı sağlamak olacaktır.

Neticede istihbarat faaliyetinin, küreselleşme ve değişen güvenlik anlayışı çerçevesinde, yeni nesil terörizmle mücadelede toplumsal güvenliği ön plana alarak tehditlerin değişen yapısına uyum sağlaması gerekmektedir. Bu kapsamda istihbarat servislerinin, iç güvenlik istihbaratı odaklı yaklaşımlarını değiştirerek ağırlık merkezini İKK ve siber istihbarat iş birliğinde bir stratejik istihbarat faaliyetine kaydırması, kimlik, iltisak ve bilgi teknolojileri esasında stratejik bir faaliyet modeli sunması daha uygun olacaktır.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrasında çift kutuplu düzenin sona ermesi ve küreselleşmenin etkisi ile güvenlik anlayışında yeni yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Küreselleşmenin olgunlaştırdığı yeni uluslararası sistemde güvenlik anlayışı, sektörel olarak askeri ve politik alan dışında çeşitli konularda genişlemiş, ayrıca bireyden küresel sisteme kadar geniş bir boyutta derinleşmiştir. Terör örgütleri başta olmak üzere devlet dışı unsurların etkinliğinin arttığı, tüm aktörlerin sistemde karşılıklı etkileşim içinde bulunduğu, kimlik odaklı tehditlerin yoğunlaştığı söz konuşu dönemde, geleneksel güvenlik yaklaşımında hakim anlayış olan devlet odaklı realist fikirler, vurguladıkları askeri güç, egemenlik ve ulusal çıkar gibi kavramlar üzerinden yeni tehditleri algılama ve karşılama konusunda yetersiz kalmıştır. Böylece güvenlik anlayışının ilgi alanı devlet ve egemenlik yerine toplum, kültür ve kimliğe yönelmiştir. Küreselleşme ile birlikte askeri odaklı sert güçten ziyade kültürel temelde yumuşak güç unsurları üzerinden tehditler gelişmiştir. Yeni güvenlik anlayışında, kimlik kavramı en önemli etken olarak öne çıkmış; iletişim ve ulaşım olanakları, kimliklerin küresel bir alanda sosyal ağ kurmasına imkan sağlamıştır. Bireylerin ve toplumların, ulus devlet yanı sıra güçlenen devlet altı ve devlet üstü oluşumlara yönelme imkanı bulması, ulus devletlerin bazı alt kimlikleri ve küresel grupları güvenlikleştirmesi ile sonuçlanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde post-kolonyal bölgelerde yaşam alanlarını genişleten ve yeni güvenlik anlayışı kapsamında küresel sistem içinde etkinliklerini artıran terör örgütleri, küreselleşmenin getirdiği koşullara hızlı bir şekilde adapte olarak kabuk değiştirmiştir. Uluslararası terörizmin özellikle 11 Eylül saldırıları ile yaşadığı dönüşüm, yeni terörizm gibi tartışmalı kavramları ortaya çıkarmıştır. Terörizmin, esas niteliğini muhafaza etmekle birlikte, küreselleşme ve yeni güvenlik anlayışı sürecinde bir evrim geçirdiği açıktır. Terörizmin dönüşümü ve yeni güvenlik anlayışının getirdiği koşullar kapsamında devletleri zorlayan en önemli unsur, toplumsal güvenlik ve kimlikler üzerine inşa edilmektedir. Kimliklerin diğer aktörleri etnik, dini, kültürel açıdan ötekileştirerek inşa edildiği ve kimliksel aidiyetin küresel çapta ötekinden tehdit algılayıp nefret ederek öne çıktığı ortamda, kültürel homojenleşmeye karşı kimlik istismarı üzerinden varoluş sebebi sunan terör örgütleri, bu olgunun ayrıştırıcı sürecini kullanma hususunda daha etkin hale gelmiştir.

Küreselleşmenin sunduğu yeni güvenlik tehditlerinin hakim olduğu sistemde, kimlik istismarı haricinde terörizmin güçlenmesini sağlayan diğer hususlar, küresel sistemde ciddi bir rol kazanan terör örgütlerinin, silahlı çatışmalarda vekil aktör olarak kullanımı dahil olmak üzere çeşitli şekillerde devletlerden yoğun destek görmesi ve iletişim/teknoloji alanındaki gelişmelerden azami şekilde faydalanarak siber uzayda faaliyetlerini artırmasıdır.

Yeni güvenlik tehditleri ve uluslararası terörizmin güçlenen asimetrik yapısına karşı devletlerin geleneksel askeri güvenlik yaklaşımının yetersizliği, 11 Eylül saldırıları ile kesin bir şekilde anlaşılmıştır. Bu süreçte terörizmle mücadelede bilgi çağının gerekleri doğrultusunda istihbari faaliyetlere önem veren güvenlik anlayışı ön plana çıkmıştır. Elbette küreselleşme ile birlikte güvenliğin sektörel genişlemesinin bir yansıması olarak, istihbarat servislerinin sorumlulukları da çeşitlenmiştir. Yeni nesil terörizme karşı mücadelede en önemli kurumsal yapı haline gelen istihbarat servislerinin, değişen koşullara uyum sağlaması ve geleneksel anlayışlarını askeri/politik güvenlik esasından toplumsal güvenliğe doğru değiştirmesi gereklidir. Bu kapsamda istihbarat servislerinin, terörizmle mücadelede operasyonel/taktik istihbarat esaslı iç güvenlik istihbarat faaliyetine ayrılan kaynakları azaltmadan sürdürmekle beraber, mücadelede ağırlık merkezini stratejik istihbarat faaliyetine kaydırması faydalı olacaktır.

Stratejik istihbarat faaliyeti, incelediği konuda genel eğilimleri ve değişen riskleri takip ederek geleceğe yönelik öngörüler ortaya koyan, multidisipliner bir entelijans vizyonu ile tehditlerin kaynağını inceleyerek uzun vadede kalıcı çözümler sunacak stratejik bilgi/analizleri karar alıcılara sunan bir faaliyettir. Sınırların belirsizleştiği küresel sistemde, stratejik istihbaratın salt dış istihbarat faaliyeti olarak algılanması ve yeni güvenlik anlayışının sınırlar temelinde tasnife alınması, eksik bir yaklaşım olacaktır. Yeni nesil terörizm ile mücadelede yapısal çözüm sunabilmek için terörizmin toplumsal kaynağını ve kimlik faktörlerini analiz ederek, örgütlerin tarihsel ve toplumsal motivasyonları ile stratejik zaafları değerlendirilmeli, bu kapsamda gerekli stratejik istihbaratın üretilmesi sağlanmalıdır. Bu nedenle terör örgütlerinin kimlik istismarına yönelik olarak, stratejik istihbarat faaliyeti temelinde bir güvenlik politikası izlemek daha yapısal sonuçlar sağlayacaktır.

Küreselleşme ile birlikte uluslararası terörizmi güçlendiren bir diğer husus olarak devletlerin terör örgütlerine daha fazla destek sağlaması hususunda, yine stratejik istihbarat eşgüdümünde İKK faaliyeti yoğunluğunda bir mücadele metodu daha uygun olabilecektir. Zira İKK faaliyetinin, rakip istihbarat servislerinin ve yabancı unsurların faaliyetlerini tespit ve takip kabiliyeti dikkate alındığında; hasım devletlerin veya yabancı kültürel kuruluşlar, vakıflar gibi güdümlü oluşumların, terör örgütleri veya örgüte müzahir sosyal yapılar ile temas seviyesini belirleme ve önleme hususunda İKK faaliyetinin uzmanlığından yararlanmak gerekir. Terör örgütlerinin iletişim ve teknoloji alanındaki küresel gelişmelere uyum sağlayarak siber alanın sağladığı imkanları örgütlenme, eğitim, finans ve eylemsel faaliyetleri için kullanmalarına karşı mücadelede ise konunun teknik uzmanlarından müteşekkil, kurumsallaşmış siber istihbarat faaliyetleri öne çıkarılmalıdır.

Özellikle Türkiye'nin son dönemde terörizme karşı verdiği mücadelede net bir şekilde görüldüğü üzere, güncel koşullarda dini istismar veya etnik bölücülük faaliyetlerinin, kökleri belirli bölgeler üzerinden yükselmekle birlikte, dış bağlantıları ve küresel kapasitesi ülke içindeki organizasyondan daha güçlü hale gelebilmektedir. Yurtiçinde bölücü bir ideolojik söylem ile terör eylemleri gerçekleştiren PKK ve uzantıları, komşu ülkede vekil aktör olarak petrol kuyularının ve beldelerin hakimiyetini ele geçiren bir tehdide dönüşebilmektedir. Dini istismar faaliyetini kullanan FETÖ, yabancı

istihbarat servislerinin güdümünde stratejik kurumlara sızıp darbe girişiminde bulunabilmektedir. Bu kapsamda küreselleşmenin sunduğu avantajları kullanarak sistemde önemli bir aktör haline gelen yeni nesil terör örgütleri ile mücadelede, iç güvenlik faaliyetine odaklanıp ülkesel iç-dış istihbarat tasnifi ile bütüncül bir mücadele sergilenmesi zor olacaktır. Küreselleşme koşullarını ve iletişim teknolojilerini arkasına alan, küresel ve bölgesel kimlikleri istismar ederken örgütlenme ve eylemlerinde ülkesel sınırlara takılmayan, siyasi mesaj vermek için belirli çapta eylemler gerçekleştirme dürtüsünün ötesine geçerek destek gördükleri devletin çıkarları doğrultusunda her türlü gayri nizami saldırıyı gerçekleştirebilecek, tüm stratejik noktalara ve ulusal değerlere karşı tehdit oluşturabilme imkan/kabiliyetine ulaşmış olan terör örgütleri ile mücadelede, iç güvenlik istihbaratının tabiatı gereği eylemsel haber toplamaya matuf önleyici doğası bir noktaya kadar fayda sağlayacaktır. Örgütlerin kimlik istismarı üzerinden kazandıkları küresel etkinliğin ivmesi, cari eylemlere yönelik taktik istihbarat ile durdurulabilecek seviyede değildir. Bu noktada stratejik istihbarat, esnek ve multidisipliner yapısı ile genişleyen ve derinleşen güvenlik anlayışını daha iyi karşılayabilecek, küresel sorunlara ve terörizme alan açan kimlik güvenliğine uzun vadeli çözümler sunabilecek nosyona sahiptir.

Sonuç olarak yeni nesil terörizmle mücadelede, yeni güvenlik anlayışı kapsamında istihbari faaliyetin rolü öne çıkmaktadır ve istihbarat faaliyetinin de tehditlerin değişen yapısına uygun olarak yenilenmesi gerekmektedir. Yeni nesil terörizme karşı uzun vadeli çözüme ulaşmak için iç güvenlik (kontr/terörizm) istihbarat faaliyetini muhafaza etmekle birlikte, stratejik istihbarat faaliyetinin öncülüğü ve eşgüdümünde İKK ve siber istihbarat faaliyetleri ile mücadeleye ağırlık verilmelidir. Söz konusu mücadele, dış bağlantılar ve siber alan kontrolü de sağlanmak suretiyle, kimlik temelinde multidisipliner bir stratejik çerçeveye dayanmalıdır.

KAYNAKÇA

Ağır, B. S. (2015). Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 97-130.

Aköz, S. (2020). *Siyasi İstihbarat (Yöntem ve Uygulama)*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Aksan, S. (17 Temmuz 2023), MİT'ten Kritik Adım, Siber İstihbarat Başkanlığı Kuruldu, *TRT Haber*, Erişim tarihi: 10 Mart 2025. https://www.trthaber.com/haber/gundem/mitten-kritik-adim-siber-istihbarat-baskanligi-kuruldu-782199.html

Alpman, P. S. (2018). Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşacı Yaklaşım. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,* 21(2), 1-28.

Ayata, A. (2017). Küreselleşme Bağlaminda Güvenlik Politikalarinin Değişimi ve Türkiye. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (63), 471-484.

Baldwin, D. A. (1997) The Concept of Security, *Review of International Studies,* 23, 5-26.

Baylis, J., Smith, S., & Owens, P. (2021). *Küreselleşen Dünya Siyaseti: Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları.

Bayraktar, G. (2014). Harbin Beşinci Boyutunun Yeni Gereksinimi: Siber İstihbarat. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10(20), 119-147.

Baysal, B., & Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi,* 11(22), 61-96.

Beşe, E., & Seren, M. (2011). Stratejik İstihbarat Olgusunun Teorik Çerçevesi, Unsurları ve Terörle Mücadele Politikaları Açısından Rolü ve Önemi. *Turkish Journal of Police Studies/Polis Bilimleri Dergisi*, 13(3), 123-145.

Biçer, R. S. S. (2019). "Uluslararası Çatışmaların Değişen Yapısında Terörün Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme", *Journal of Defense Sciences/Savunma Bilmleri Dergisi*, 182(2), 109-133.

Booth, K. (1991). Security and Emancipation. *Review of International Studies,* 17(4), 313-326.

Booth, K. (2007). *Theory of World Security*. Cambridge University Press.

Bozkurt, E. & Kanat, S. (2007). *Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler.* Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Bural, E. B. (2020). Yeni Nesil Terörizm Paradigması. Muhittin Imıl (Ed.), *Yeni Nesil Terörizm* içinde. Nobel Yayınevi, 11-34.

Buzan, B. (1991). New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. *International Affairs*, 67(3), 431-451.

Buzan, B., & Hansen, L. (2009). *The Evolution of International Security Studies,* Cambridge University Press.

Caşın, M. H. (2002). Soğuk Savaş Sonrası Askeri Stratejik İstihbaratın Yeni Vizyonu, *Avrasya Dosyası,* 8(2) 254-294.

Çağlar, M. T. (2018), Toplumsal İnşacı Yaklaşım Açısından Yeni Terörizm. *6. Uluslararası Mavi Karadeniz Kongresi: Uluslararası İlişkiler ve Yeni Dünya Düzen* içinde. Marmara Üniversitesi Yayınevi, 653-670.

Darıcılı, A. B. (2020). Küresel Terörün Teknolojik Yönü: Siber Terörizm. Hasan Acar (Ed.), *Küresel Terör ve Güvenlik Politikaları* içinde. Ankara: Nobel Yayın, 93-106.

Darıcılı, A. B. (2022). İstihbari Faaliyetler Kavramı. *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-22.

Darıcılı, A. B. (2023). *İstihbarat 101*, Bursa: Dora Yayıncılık.

Erdoğan, İ. (2013). Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı. *Gazi Akademik Bakış*, (12), 265-292.

Ertem, H. S. (2012). Kimlik ve Güvenlik Ilişkisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: "Kimliğin Güvenliği" ve "Güvenliğin Kimliği". *Güvenlik Stratejileri Dergisi,* 8(16), 177-236.

Gültekin Karahacıoğlu, E. (2025). İstihbarat Doktrininin Kavramsal ve Kuramsal Temelleri. *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 38-69.

Herman, M. (2003). Counter-Terrorism, Information Technology and Intelligence Change, *Intelligence and National Security*, 18(4), 40-58.

Hoffman, B. (2002). Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11. Studies in Conflict and Terrorism, 25(5), 303-316.

İÇAD. (2024). Peter Gill ile Söyleşi: İstihbarat Çalışmalarında Kavramsal ve Teorik Çalışmalar Oldukça Önemlidir. *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(1), ss.23-44.

Karabulut, B. (2011), *Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, Ankara: Barış Kitabevi.

Karabulut, B. (2020), Terörizmin Tarihsel Gelişim ve Dönüşümü, Muhittin Imıl (Ed.), *Yeni Nesil Terörizm* içinde. Nobel Yayınevi, 1-10.

Karabulut, B. (2021). Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 51-87.

Karabıçak, M. (2002). "Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler". *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), 115-131.

Kent, S. (2003). *Stratejik İstihbarat*. (B. Y. Özbek ve N. Ş. Arıca, Çev.) ASAM Yayınları.

Krause, K., & Williams, M. C. (1996). Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods. *Mershon International Studies Review*, 40(Supplement_2), 229-254.

Kıvılcım, F. (2013). "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 219-230.

Kurt, S (2019). "Yeni Terörizm"in Geleceğin Güvenlik Ortamına Etkileri: DAEŞ Örneği. *Gazi Akademik Bakış,* 13(25), 133-161.

Kurtuluş, E. N. (2011). The "New Terrorism" and Its Critics. *Studies in Conflict & Terrorism*, 34(6), 476-500.

Kürkçü Dumanlı, D. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*, 3(2), 1-11.

Lowenthal, M. M. (2002). *Intelligence: From Secrets to Policy*. Washington: Congressional Quarterly Press.

McSweeney, B. (1999). *Security, Identity and Interests: a Sociology of International Relations*. Cambridge University Press.

Mevzuat Bilgi Sistemi. (1983). *Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu*. Erişim Tarihi: 15 Şubat 2025. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2937&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Milli İstihbarat Teşkilatı, *İstihbarat Sözlüğü*, Erişim tarihi: 15 Şubat 2025. https://www.mit.gov.tr/sozluk.html

NATO/OTAN (14 Nisan 2005). *Military Concept for Defence Against Terrorism*. Erişim tarihi: 5 Şubat 2025, https://www.nato.int/ims/docu/terrorism-annex.htm

Nye, J. S. (1990). Soft Power. *Foreign Policy*, (80), 153-171.

Onuf, N. (1989). World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations, University of South Carolina Press, Columbia.

Onuf, N. (1998), Constructivism, A User's Manual. V. Kubalkova, N. Onuf ve P. Kowert (Ed.), *International Relations in A Constructed World* içinde., M. E. Sharpe, 58-78.

Özdağ, Ü. (2008). *İstihbarat Teorisi*. Ankara: Kripto Kitaplar.

Prunckun, H. (2014). Extending the Theoretical Structure of Intelligence to Counterintelligence. *Salus Journal*, 2(2), 31-49.

Rapoport, D. C. (2019). The Four Waves of Modern Terrorism. *International Center for Counter-Terrorism*, 46-73.

Sokullu, E. C. (Ekim 2019). Savaş Türleri. *Güvenlik Yazıları Serisi*, 22, Erişim Tarihi: 08 Şubat 2025. https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/11/SavasTurleri_EbruCananSokullu_v.1.pdf

Taşdemir, F. (2006). *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*. Ankara: USAK Yayınları.

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Merkezi (TERAM), (23/07/2020). *Yeni Terörizm*. Erişim Tarihi: 03 Şubat 2025. https://www.teram.org/Icerik/yeni-terorizm-68

The American Heritage Dictionary (2022). Erişim Tarihi: 5 Şubat 2025, https://ahdictionary.com/word/search.html?q=terrorism

Waever, O. (1995). Securitization and Desecuritization. Ronnie D. Lipschutz (Ed.), *On Security* içinde. Columbia University Press, 46-87.

Waever, O. (2008). "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler,* 5(18), 151-178.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing.

Waltz, K. N. (1993). The Emerging Structure of International Politics. *International Security*, 18(2), 44-79.

Warner, M. (2002). Wanted: A Definition of "Intelligence". *Studies in Intelligence*, 46(3), 15-22.

Wendt, A. (1992). Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46(2), 391-425.

İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi-İÇAD, 2025, 4(2): 133-156 Araştırma Makalesi
Journal of Intelligence Research and Studies-İÇAD, 2025, 4(2): 133-156 Research Article
DOI: 10.61314/icad.1654549

BİLİŞSEL MODELLERLE İSTİHBARAT ANALİZİNİ GELİŞTİRME: BELİRSİZLİK, ÖNYARGILAR VE KARAR VERME ZORLUKLARINI ELE ALMA

Nedim HAVLE[*]

ÖZET

Bu araştırma, istihbarat analizinde bilişsel modellerin entegrasyonunun potansiyelini ve etkinliğini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, literatür taraması ve kurgusal vaka analizleri yöntemlerini kullanarak, Waltz'un Bütünleşik Muhakeme Süreci, Drift Difüzyon Modeli (DDM), Zamana Dayalı Kaynak Paylaşımı Modeli (TBRS), Beklenti Teorisi, Kuantum Karar Teorisi (QDT) ve Kültürel Uzlaşma Teorisi (CCT) gibi modellerin istihbarat analizine adaptasyonunu değerlendirmiştir. Bulgular, bu modellerin analiz süreçlerinin doğruluğunu, hızını ve güvenirliğini artırabileceğini göstermektedir. Örneğin, DDM'nin zaman baskısı altındaki karar süreçlerini optimize ettiği, Beklenti Teorisi'nin risk yönetimini rasyonelleştirdiği, CCT'nin ise kültürel farklılıkları analizde dikkate aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, modellerin belirsizlik, bilişsel önyargılar ve çoklu veri kaynaklarının yönetimi gibi istihbarat analizinin temel zorluklarına çözüm sunduğu ortaya konmuştur. Sonuç olarak, araştırma, bilişsel modellerin istihbarat analizinde yenilikçi bir yaklaşım sunduğunu ve analistlerin karar verme süreçlerini geliştirecek araçlar üretebileceğini göstermektedir. Ancak, modellerin uygulanması için analist eğitimi, veri kalitesi ve teknolojik altyapı gibi unsurların geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu çalışma, literatürdeki boşluğu doldurarak gelecekteki ampirik araştırmalar için bir temel sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *İstihbarat Analizi, Bilişsel Modeller, Karar Verme, Bilişsel Yanlılıklar, Yapılandırılmış Analitik Teknikler, Belirsizlik Yönetimi.*

ENHANCING INTELLIGENCE ANALYSIS WITH COGNITIVE MODELS: ADDRESSING UNCERTAINTY, BIASES AND DECISION-MAKING CHALLENGES

ABSTRACT

This research aims to explore the potential and effectiveness of integrating cognitive models into intelligence analysis. The study utilizes a literature review and fictional case analyses to assess the adaptation of models such as Waltz's Integrated Reasoning Process, the Drift Diffusion Model (DDM), the Time-Based Resource Sharing Model (TBRS), Prospect Theory, Quantum Decision Theory (QDT), and Cultural Consensus Theory (CCT) to the field of intelligence analysis. The findings suggest that these models can enhance the accuracy, speed, and reliability of analytical processes. For example, the DDM is found to optimize decision-making under time constraints, Prospect Theory provides a rational framework for risk management, and CCT incorporates cultural differences into the analytical process. Furthermore, these models address key challenges in intelligence analysis, including uncertainty, cognitive biases, and the management of multiple data sources. The study concludes that cognitive models offer an innovative approach to intelligence analysis, with the potential to develop tools that improve analysts' decision-making capabilities. However, it underscores the necessity of advancements in analyst training, data quality, and technological infrastructure to ensure the effective implementation of these models. This research bridges a gap in the existing literature and establishes a foundation for future empirical studies.

Keywords: *Intelligence Analysis, Cognitive Models, Decision Making, Cognitive Biases, Structured Analytic Techniques, Uncertainty Management.*

[*] Uz. Dr. Nedim HAVLE. İstanbul Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Kliniği & Bakırköy Kadın Kapalı Ceza infaz Kurumu. nedimhavle@yahoo.com ORCID: 0000-0003-2841-8460

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 10 Mart 2025 / 10 March 2025

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 02 Nisan 2025 / 02 April 2025

GİRİŞ

İstihbarat analizi, ulusal güvenlikten kurumsal stratejik planlamaya kadar geniş bir yelpazede doğru ve zamanında karar almayı sağlayan kritik bir süreçtir. Bu süreç, karmaşık ve belirsiz koşullarda, çeşitli kaynaklardan elde edilen ham verilerin sistematik olarak değerlendirilmesi, analiz edilmesi ve anlamlı bilgiye dönüştürülmesini içermektedir. Ancak, günümüzde artan veri hacmi, enformasyon karmaşıklığı ve analistlerin karşılaştığı yoğun zaman baskısı, geleneksel istihbarat analiz yöntemlerinin etkinliğini sınırlamaktadır. Bu durum, analistlerin bilişsel kapasitelerini artıracak, yanlılıkları en aza indirecek ve analitik süreçleri daha sistematik hale getirecek yenilikçi yaklaşımlara duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bilişsel modeller, insan zihninin bilgi işleme, problem çözme ve karar verme mekanizmalarını anlamaya yönelik teorik yapılar olarak, bu ihtiyacı karşılayabilecek önemli bir potansiyel sunmaktadır. Ne var ki, istihbarat analizi literatüründe bilişsel modellerin sistematik entegrasyonu ve bu modellerin analitik süreçlere katkılarına dair çalışmalar sınırlıdır. Mevcut araştırmalar genellikle belirli modellerin dar kapsamlı uygulamalarına odaklanmakta ve bu modellerin istihbarat analizinin farklı evrelerindeki etkilerini bütüncül bir perspektifle incelememektedir.

Bu çalışma, çağdaş istihbarat analizinde bilişsel model entegrasyonunun potansiyelini ve etkinliğini araştırmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın önemi, istihbarat analizlerinde sıkça görülen bilişsel hataların—örneğin, konfirmasyon yanlılığı, çıpalama etkisi ve grup düşüncesi—ciddi sonuçlara yol açabilmesi ve bu hataların geleneksel yöntemlerle yeterince giderilememesinden kaynaklanmaktadır (Havle & Aksoy, 2025, ss.263-288; Parker & Stern, 2002, ss.601–630; Jervis, 2006, ss.641–663). Literatürdeki çalışmalarla etkileşim kurularak, yapılandırılmış analiz tekniklerinin bu hataları azaltmadaki rolü ve bilişsel modellerin bu teknikleri nasıl destekleyebileceği ele alınmaktadır. Çalışmanın temel hipotezi, bilişsel modellerin entegrasyonunun analizlerin doğruluk düzeyini, hızını ve güvenirliğini artıracağıdır. Bu hipotez, bilişsel modellerin istihbarat analizinde karşılaşılan hataları azaltabileceği ve analitik süreçleri daha sistematik bir yapıya kavuşturabileceği yönündeki teorik temellere dayanmaktadır. Araştırma, hipotezi test etmek için literatür taraması ve kurgusal vaka analizlerini içeren bir desenle tasarlanmıştır. Teorik olarak, bilişsel modellerin istihbarat analizine adaptasyonuna yeni bir perspektif

sunmayı; pratik olarak ise analistlerin karar verme süreçlerini geliştirecek araçlar üretmeyi hedeflemektedir.

İstihbarat analizindeki hatalar, sürecin güvenilirliğini ve verimliliğini tehdit eden temel engellerdir. Bu hatalar genellikle insan zihninin bilişsel sınırlamaları ve analitik süreçlerdeki yapısal eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Tarihsel örnekler bu sorunların ciddiyetini ortaya koymaktadır: 11 Eylül 2001 saldırıları öncesinde ABD istihbarat topluluğu, konfirmasyon yanlılığı nedeniyle alternatif tehdit senaryolarını göz ardı etmiştir (Parker & Stern, 2002, ss. 601–630); 2003 Irak Savaşı öncesinde ise çıpalama etkisi ve aşırı güven, kitle imha silahlarına dair hatalı analizlere neden olmuştur (Jervis, 2006, ss. 641–663). Yom Kippur Savaşı'nın analizinde, İsrail'in askeri istihbarat kurumu AMAN'ın, Enver Sedat'ın savaş başlatma potansiyelini düşük görmesine yol açan hatalı bir liderlik profili çizdiği ve Sedat'ın niyetlerine ilişkin yanılgılı çıkarımlarda bulunduğu görülmektedir. Bu durum, bilişsel kapanma eğilimini güçlendirmiştir. Bir diğer etken ise AMAN'ın hatalı bir yargı modeline dayanmasıdır. AMAN, Mısır ordusunun karadan karaya uzun menzilli füzelere ve gelişmiş savaş uçaklarına sahip olmaması durumunda bir savaşı başlatamayacağı ön kabulüyle hareket etmiştir. Bu yargı modeli, istihbarat toplama faaliyetlerini de etkilemiş, Mısır'ın bu tür askeri yeteneklere sahip olmadığı inancıyla, savaş hazırlıklarına dair yapılan 11 kritik uyarı dikkate alınmamış ve mevcut bilgiler, bu modele uygun şekilde yeniden yorumlanmıştır (Önder, 2024). Bu başarısızlıklar, analitik süreçlerin daha yapılandırılmış ve bilimsel bir temele oturtulması gerektiğini göstermektedir. Bu çalışma, teorik düzlemde bilişsel modellerin analiz süreçlerine entegrasyonu konusunda literatürdeki boşluğu doldurmayı; uygulamalı düzlemde ise modern istihbarat ortamının karmaşıklığı ve belirsizliğiyle başa çıkabilecek yenilikçi çözümler sunmayı amaçlamaktadır.

Literatürde, yapılandırılmış analiz tekniklerinin istihbarat analizindeki hataları azalttığına dair önemli bulgular bulunmaktadır. Örneğin, Coulthart (2016, ss. 933–948), bu tekniklerin analitik doğruluğu artırdığını ve bilişsel yanlılıkları azalttığını belirtmiştir. Chang ve diğerleri (2016, ss. 509–526) ise yapılandırılmış analiz yöntemlerinin analistlerin öngörü performansını iyileştirdiğini ve belirsizlik ortamındaki karar süreçlerini güçlendirdiğini göstermiştir. Ancak, bilişsel modellerin bu tekniklerle sistematik entegrasyonuna yönelik çalışmalar sınırlıdır. Bu araştırma, Waltz'un

Bütünleşik Muhakeme Süreci, Drift Difüzyon Modeli (Drift Diffusion Model [DDM]), Zamana Dayalı Kaynak Paylaşımı Modeli (Time-Based Resource-Sharing model [TBRS]), Beklenti Teorisi, Kuantum Karar Teorisi (Quantum Decision Theory [QDT]) ve Kültürel Uzlaşma Teorisi (Cultural Consensus Theory [CCT]) gibi modellerin, istihbarat analizinin spesifik zorluklarına (belirsizlik, risk, zaman baskısı, kültürel farklılıklar ve bilişsel yanlılıklar) nasıl yanıt verdiğini incelemeyi hedeflemektedir. Önceki çalışmalardan farklı olarak, bu modellerin analiz sürecinin farklı aşamalarındaki etkilerini sistematik bir yaklaşımla ele almakta ve diğer modellerin neden dışlandığını gerekçeleriyle açıklamaktadır.

Çalışmanın ana hipotezi, bilişsel modellerin istihbarat analizine entegrasyonunun analizlerin doğruluğunu, hızını ve güvenirliğini artıracağıdır. Bu hipotez, literatürdeki yapılandırılmış analiz tekniklerinin başarısından ve bilişsel modellerin teorik çerçevesinden türetilmiştir. Örneğin, DDM'nin zaman baskısı altındaki karar süreçlerini optimize etme kapasitesi, analistlerin hız-doğruluk dengesini iyileştirebileceğine dair mantıksal bir temel sunmaktadır. Araştırma, hipotezi test etmek için iki aşamalı bir yöntem izlemektedir: İlk olarak, literatür taraması yoluyla modellerin teorik altyapıları ve önceki uygulamaları değerlendirilecek; ikinci olarak, kurgusal vaka analizleriyle modellerin pratik etkileri incelenecektir. Bu yaklaşım hem teorik hem de uygulamaya yönelik sonuçlar üreterek çalışmanın amacını desteklemektedir.

Bu çalışmada, istihbarat analizinin özgün zorluklarına çözüm sunma potansiyeli taşıyan belirli bilişsel modeller seçilmiştir. Seçilen modeller ve gerekçeleri şunlardır:

Waltz'un Bütünleşik Muhakeme Süreci: Farklı akıl yürütme biçimlerini entegre ederek çoklu veri kaynaklarından karmaşık analizler yapılmasını sağlar (Waltz, 2003).

DDM: Zaman kısıtı altında kanıt toplama ve karar süreçlerini modelleyerek hız ve doğruluk dengesini optimize eder (Ratcliff, 1978, ss. 59–108).

TBRS: Çoklu görev ve zaman baskısı altında bilişsel kaynakların yönetimini ele alarak analistlerin yükünü azaltır (Puma et.all, 2018, ss. 1199–1214).

Beklenti Teorisi: Risk ve belirsizlik koşullarında karar alma süreçlerini rasyonelleştirir (Kahneman & Tversky, 1979, ss. 263–292).

QDT: Tutarsız davranışları ve karmaşık karar süreçlerini anlamada esneklik sunar (Yukalov, 2020, s. 681).

CCT: Kültürel farklılıkların analiz üzerindeki etkisini değerlendirerek çok kültürlü verilerin yorumlanmasına katkı sağlar (Batchelder & Anders, 2012, ss. 316–332).

Buna karşın, Bağlantıcılık ve ACTR (Adaptive Control of Thought—Rational) gibi bilişsel modeller bu çalışma kapsamına dahil edilmemiştir. Bağlantıcılık, öğrenme ve bellek süreçlerini modellemede etkili olsa da istihbarat analizine özgü belirsizlik yönetimi veya risk değerlendirmesi gibi sorunlara doğrudan çözüm sunmamaktadır. ACTR ise bilişsel süreçlerin simülasyonunda başarılı olmasına rağmen, pratik analiz süreçlerinde uygulanabilirlik açısından sınırlıdır.

Seçilen modellerin farklı disiplinlerdeki başarıları, istihbarat analizine entegrasyonlarının bilimsel temelini oluşturmaktadır:

Waltz'un Bütünleşik Muhakeme Süreci: Hukukta delil değerlendirme (Schum, 2009, ss. 197–231) ve tıbbi teşhislerde (Eddy & Clanton, 1982, ss. 1263–1268) kullanılmıştır.

DDM: Nörobilimde algısal karar verme (Ratcliff & McKoon, 2008, ss. 873–922) ve finansal risk analizlerinde (Fudenberg et al., 2020, ss. 141–148) uygulanmıştır.

TBRS: Eğitimde bilişsel yük yönetimi (Sweller, 2011) ve çoklu görev performansında (Puma et al., 2017, ss. 112-121) etkilidir.

Beklenti Teorisi: Finansal risk analizinde (Wakker, 2010, ss. 45-89) ve sağlık politikalarında (Kahneman & Tversky, 1979, ss. 263–292) başarı göstermiştir.

QDT: Finansal portföy optimizasyonunda (Yukalov & Sornette, 2016, ss. 1–15) ve yapay zekâda (Busemeyer & Bruza, 2012) kullanılmıştır.

CCT: Sosyal bilimlerde grup inançlarının analizinde (Batchelder & Anders, 2012, ss. 316–332) ve toplum sağlığında (Pachter et al., 2002, ss. 119–134) uygulanmıştır.

Bu modellerin disiplinler arası başarıları, istihbarat analizinin zorluklarına (belirsizlik, zaman baskısı, yanlılıklar) çözüm üretebileceğini göstermektedir. Örneğin, DDM'nin hızlı ve doğru karar alma kapasitesi, analistlerin performansını artırabilir; Beklenti Teorisi'nin risk yönetimi başarısı, istihbarat analizinde rasyonel karar süreçlerini destekleyebilir. Bu bilimsel dayanaklar, modellerin entegrasyonunun hem teorik hem de pratik katkılar sağlayacağını düşündürmektedir.

1. YÖNTEM

Bu çalışma, belirlenen bilişsel modellerin istihbarat analizindeki potansiyel uygulamalarını ve bu modellerin farklı disiplinlerdeki kullanımlarını değerlendirmek amacıyla sistematik bir literatür taraması metoduyla yürütülmüştür. Literatür taraması, veri tabanı seçimi, arama stratejisi, dâhil etme ve dışlama ölçütleri, tarama süreci ile veri analizi ve sentez aşamalarını içerecek şekilde yapılandırılmıştır. Bu bölümün amacı, çalışmanın metodolojik çerçevesini açık ve tekrar edilebilir bir biçimde sunmaktır.

1.1. Veri Tabanları ve Kapsam

Literatür taraması, bilişsel modeller ve istihbarat analizi alanlarında geniş kapsamlı ve multidisipliner yayınlara erişim sağlamak üzere uluslararası ve ulusal akademik veri tabanları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Veri tabanı seçimi, çalışmanın amacına uygun olarak psikoloji, nörobilim, ekonomi, mühendislik, eğitim ve sosyal bilimler gibi çeşitli disiplinlerdeki uygulamaları içerecek şekilde yapılmıştır. Kullanılan veri tabanları ve seçim gerekçeleri aşağıda detaylandırılmıştır:

PubMed (https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov): Tıp, biyomedikal bilimler ve nörobilim alanlarında kapsamlı bir kaynaktır. Özellikle DDM ve TBRS gibi bilişsel modellerin nörobiyolojik temellerini araştırmak için seçilmiştir.

Scopus (https://www.scopus.com): Fen bilimleri, sosyal bilimler, mühendislik ve tıp gibi geniş bir alanda multidisipliner içeriğe sahip bir veri tabanıdır. Bilişsel modellerin finans, mühendislik, eğitim ve sağlık gibi çeşitli alanlardaki uygulamalarını taramak amacıyla kullanılmıştır.

Web of Science (https://www.webofknowledge.com): Yüksek etki faktörüne sahip dergilere erişim sunan bu veri tabanı, karar verme teorileri ve istihbarat analizi gibi alanlardaki güvenilir akademik yayınları incelemek üzere tercih edilmiştir.

Dergipark (https://dergipark.org.tr/): Türkiye'deki üniversiteler ve araştırma kurumlarının hakemli dergilerini barındıran bir platform olarak, Türkçe akademik literatüre erişim sağlaması ve yerel araştırma bulgularını sunması nedeniyle tercih edilmiştir. Böylece, çalışma yerel ve küresel perspektifleri birleştirerek istihbarat analizinde bilişsel modellerin entegrasyonunu bütüncül bir şekilde ele almıştır.

Veri tabanı seçimi, bilişsel modellerin istihbarat analizine entegrasyonunu değerlendirirken çeşitli disiplinlerden perspektifleri bir araya getirme ve kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirme hedefini desteklemektedir.

1.2. Arama Stratejisi ve Anahtar Kelimeler

Literatür taraması, sistematik bir arama stratejisi izlenerek yürütülmüş ve belirlenen bilişsel modellerin adları ile "istihbarat analizi" teriminin kombinasyonlarını içeren anahtar kelimeler kullanılmıştır. Ayrıca, modellerin finans, bilişim, mühendislik, sağlık ve eğitim gibi uygulama alanlarındaki çalışmalarını araştırmak için ilgili alan adları da anahtar kelime setine eklenmiştir. Kullanılan anahtar kelime kombinasyonları aşağıdaki gibidir:

"intelligence analysis" AND "Waltz's integrated reasoning process"

"intelligence analysis" AND "drift diffusion model"

"intelligence analysis" AND "timebased resource sharing model"

"intelligence analysis" AND "prospect theory"

"intelligence analysis" AND "quantum decision theory"

"intelligence analysis" AND "cultural consensus theory"

"Waltz's integrated reasoning process" AND ("finance" OR "engineering" OR "healthcare" OR "education")

"drift diffusion model" AND ("neuroscience" OR "decision making" OR "risk analysis")

"timebased resource sharing model" AND ("cognitive load" OR "multitasking")

"prospect theory" AND ("finance" OR "economics" OR "risk management")

"quantum decision theory" AND ("decision making" OR "uncertainty")

"cultural consensus theory" AND ("social sciences" OR "cultural studies" OR "intelligence")

Bu anahtar kelimeler, arama sürecinin hem istihbarat analizine özgü literatürü hem de bilişsel modellerin farklı disiplinlerdeki uygulamalarını geniş bir şekilde kapsaması için dikkatle seçilmiştir.

1.3. Dâhil Etme ve Dışlama Ölçütleri

Literatür taramasında, çalışmanın odak noktasını muhafaza etmek ve yüksek akademik niteliğe sahip yayınlara yoğunlaşmak amacıyla aşağıdaki dâhil etme ve dışlama ölçütleri uygulanmıştır:

1.3.1. Dâhil Etme Ölçütleri

Hakemli dergilerde basılmış makaleler ve kitap bölümleri. Belirlenen bilişsel modellerden (Waltz'un Bütünleşik Muhakeme Süreci, DDM, TBRS, Beklenti Teorisi, QDT, CCT) en az birini teorik veya uygulamalı olarak ele alan yayınlar. İstihbarat analizi, risk analizi, karar destek sistemleri veya benzer alanlarda uygulama potansiyeli taşıyan çalışmalar.

1.3.2. Dışlama Ölçütleri

Belirlenen bilişsel modellerle doğrudan ilişkisi olmayan çalışmalar. İstihbarat analizi veya ilgili alanlarla bağlantısı bulunmayan yayınlar. Gri literatür (tezler, teknik raporlar vb.), ancak konuya doğrudan katkı sağlayan ve hakemli yayınlarla desteklenen çalışmalar hariç tutulmuştur. Editöre mektup, özet, yorum veya haber bülteni gibi yayın türleri.

Bu ölçütler, tarama sürecinin amaca yönelik olmasını ve yalnızca çalışmanın araştırma sorusuna uygun, yüksek nitelikli akademik kaynakların analiz edilmesini temin etmek için belirlenmiştir.

1.4. Tarama Süreci ve Yayın Sayıları

Literatür taraması, iki aşamalı bir süreçle gerçekleştirilmiştir:

Başlık ve Özet Taraması: Veri tabanlarında yapılan aramalar sonucunda elde edilen yayınlar, başlık ve özet incelemesine tabi tutularak ön elemeye alınmıştır. Bu aşamada, anahtar kelimelerle örtüşen ve dâhil etme ölçütlerini karşıladığı düşünülen yayınlar seçilmiştir.

Tam Metin İncelemesi: Ön elemeyi geçen yayınların tam metinleri incelenmiş ve dâhil etme/dışlama ölçütleri doğrultusunda nihai seçim yapılmıştır.

Tarama sürecinin sonuçları aşağıdaki gibidir:

Toplam Tarama: Veri tabanlarında yapılan aramalar sonucunda toplam 255 yayın tespit edilmiştir.

Ön Eleme: Başlık ve özet taraması neticesinde 144 yayın tam metin değerlendirmesi için seçilmiştir.

Nihai Seçim: Tam metin incelemesi sonrasında 35 yayın analiz için uygun bulunmuştur.

Bu çalışmada, ilgili literatürün kapsamlı bir incelemesi yapılmıştır. Literatür taraması, istihbarat analizi, karar verme, bilişsel psikoloji, kültürel antropoloji, hesaplamalı modelleme, psikofizyoloji, ilaç politikaları, tıp, yönetim bilimi ve nörobilim gibi çeşitli disiplinleri kapsayan 35 yayından oluşmaktadır. İncelenen yayınlar arasında 25 dergi makalesi ve 10 kitap bölümü yer almaktadır. Yayınların tarih aralığı 1978 ile 2022 yılları arasını kapsamaktadır ve bu da ilgili konulardaki hem klasik hem de güncel araştırmaların dikkate alınmasını sağlamıştır. Literatür, özellikle risk ve belirsizlik altında karar verme, bilgi işleme süreçleri, bilişsel yükün etkileri, kültürel faktörlerin karar verme üzerindeki rolü ve karmaşık sistemlerin modellenmesi gibi temalara odaklanmaktadır. Bu çok disiplinli yaklaşım, araştırma sorusuna farklı açılardan bakılmasını ve konunun daha bütüncül bir şekilde anlaşılmasını amaçlamaktadır. Çalışmada yer alan yayınlar, alandaki önemli teorik çerçeveleri (örneğin, Beklenti Teorisi, Difüzyon Karar Modeli, Bilişsel Yük Teorisi, Kültürel Konsensüs Teorisi) ve uygulamalı araştırmaları (örneğin, istihbarat analizi teknikleri, klinik karar verme, askeri karar verme) içermektedir. Bu dağılım, bilişsel modellerin son yıllarda farklı disiplinlerde giderek artan bir ilgiyle kullanıldığını göstermektedir. Ancak, istihbarat analizi alanında bu modellerin doğrudan uygulandığına dair herhangi bir yayın bulunamamıştır. Bu sonuç, çalışmanın özgün katkısını ve modellerin istihbarat analizine adaptasyonunun önemini desteklemektedir.

1.5. Veri Analizi ve Sentezi

Seçilen 35 yayın, aşağıdaki başlıklar altında sistematik olarak analiz edilmiştir:

Bilişsel Model: Yayında ele alınan bilişsel model (örneğin, DDM, Beklenti Teorisi).

Uygulama Alanı: Modelin uygulandığı disiplin (örneğin, finans, nörobilim).

Yöntem: Çalışmada kullanılan araştırma metodu (deneysel, vaka çalışması, modelleme, simülasyon vb.).

Bulgular: Modelin etkinliğine dair temel bulgular ve sonuçlar.

Güçlü Yönler: Modelin uygulama alanındaki avantajları.

Zayıf Yönler: Modelin sınırlılıkları ve uygulama güçlükleri.

Bu analizler, her bir bilişsel modelin istihbarat analizine entegrasyon potansiyelini değerlendirmek amacıyla sentezlenmiştir. Modellerin diğer alanlardaki başarıları, istihbarat analizine adaptasyonları için bilimsel bir temel oluşturmuş ve bu potansiyel, kurgusal vakalar aracılığıyla tartışılmıştır.

2. BULGULAR

2.2. Waltz'un Bütünleşik Muhakeme Süreci

Waltz'un Bütünleşik Muhakeme Süreci, karmaşık problemleri çözmek için tümdengelim, tümevarım, abdüksiyon ve retrodüksiyon gibi farklı akıl yürütme yöntemlerini sistematik bir şekilde birleştiren bir çerçeve sunar. Tümdengelim, genel ilkelerden özel sonuçlara ulaşırken kesinlik sağlar; tümevarım, özel gözlemlerden genellemeler yaparak veri analizine katkıda bulunur; abdüksiyon, gözlemleri en iyi açıklayan hipotezleri oluşturur ve retrodüksiyon, geçmiş olayları anlamak için etkilerden nedene geri akıl yürütür. Bu entegre yaklaşım, özellikle yapay zekâ ve bilişsel bilimde, belirsizliği yönetme, veri odaklı öğrenme ve tarihsel bağlam analizi gibi alanlarda etkili olabilir (Waltz, 2003).

Bu modelin, hukukta delil değerlendirme süreçlerinde (Schum, 2009, ss. 197–231), tıbbi teşhislerde (Eddy & Clanton, 1982, ss. 1263–1268) ve sistem mühendisliğinde karmaşık veri analizlerinde (Armstrong, 2000, ss. 355-361) başarılı uygulamaları literatürde mevcuttur. İstihbarat analizinde hipotez test etme süreçlerinin önemi (Heuer, 1999) ve yapılandırılmış analiz tekniklerinin bilişsel önyargıları azaltıcı etkisi göz önüne alındığında, Waltz modelinin istihbarat analizi için teorik bir temel sunduğu görülmektedir.

2.1.1.İstihbarat Analizine Uyarlanması

Waltz'un modeli, istihbarat analistlerinin çeşitli veri kaynaklarını bütünleştirerek tutarlı ve kapsamlı analizler üretmelerine olanak tanır. Tümdengelim, mevcut bilgilerin kanıtlarla karşılaştırılmasını sağlarken; tümevarım, veri kümelerinden genel çıkarımlar yapılmasına imkân verir. Abdüksiyon ve retrodüksiyon ise yeni hipotezlerin geliştirilmesini ve kanıtlar arası ilişkilerin keşfedilmesini destekler. Bu sistematik yaklaşım, analistlerin önyargılarını en aza indirgemelerine ve kanıta dayalı kararlar almalarına yardımcı olabilir (Pherson & Heuer, 2020).

Kurgusal Senaryo: Bir istihbarat birimi, son altı ay içerisinde artış gösteren terörist faaliyetleri analiz etmektedir.

Kanıt Toplama:

Fiziksel kanıtlar: Patlayıcı madde izleri, parmak izleri.

Dijital kanıtlar: Eposta yazışmaları, sosyal medya verileri.

Gözlem raporları: Tanık ifadeleri, güvenlik kamerası kayıtları.

Analiz Süreci:

Tümdengelim: Elde edilen kanıtlar, bilinen terörist eylem kalıplarıyla (örneğin, kullanılan patlayıcı türleri) karşılaştırılır.

Tümevarım: Coğrafi dağılım örüntülerinden yerel bir hücrenin varlığı çıkarımı yapılır.

Abdüksiyon: Hücrenin olası dış bağlantıları hipotezi test edilir.

Retrodüksiyon: Şifreli mesajlaşmalar gibi iletişim ağları tespit edilmeye çalışılır.

Sonuç: Hücrenin varlığı ve dış destek unsurları doğrulanarak operasyonel planlamalar başlatılır.

2.1.2.Güçlü Yönler

Çoklu akıl yürütme yöntemlerini birleştirerek bütüncül bir analiz imkânı sunar. Analistlerin varsayımlarını şeffaflaştırarak ekip içi iş birliğini teşvik edebilir (Pherson & Heuer, 2020).

2.1.3.Zayıf Yönler

Modelin etkin uygulaması, analistlerin uzmanlık düzeyine bağlıdır. Kanıtların yorumlanmasında subjektif değerlendirme riski bulunmaktadır (Quinn & Gibson, 2017).

2.2. Drift Difüzyon Modeli (DDM)

DDM, bilişsel psikoloji ve sinirbilimde karar verme süreçlerini matematiksel olarak modellemek için kullanılan bir yaklaşımdır. Bu model, bir karar vericinin biriken kanıtların rastgele süreçler (difüzyon) yoluyla nasıl bir karar eşiğine ulaştığını ve bu eşiğe ulaşıldığında kararın verildiğini açıklar. Temel parametreleri arasında drift oranı (kanıt birikim hızı) ve karar eşiği (karar için gereken kanıt miktarı) yer alır; bu parametreler, tepki süreleri ve doğruluk oranları gibi gözlemlenebilir davranışları tahmin etmede kullanılır. Özellikle hızlı karar verme görevlerinde (örneğin, görsel algılama veya hafıza tanıma) yaygın olarak uygulanan DDM, Wiener süreci ile modellenir ve karar verme süreçlerindeki rastgeleliği başarıyla yansıtarak insan davranışının karmaşıklığının anlaşılmasına katkı sağlar (Ratcliff, 1978, ss. 59–108). Bu model, psikoloji alanında tüketici tercihleri (Plassmann et al., 2012, ss. 18–36), nörobilimde algısal kararlar (Irwin & Mandel, 2019, ss. 503–525) ve finans alanında risk analizi (Fudenberg et al., 2018, ss. 51–84) gibi çeşitli konularda uygulama alanı bulmuştur. Shinn et al. (2020, ss. 26–42), DDM'nin karar verme süreçlerinde hız ve doğruluk dengesini optimize etme potansiyeline işaret etmektedir.

2.2.1.İstihbarat Analizine Uyarlanması

DDM, istihbarat analistlerine belirsizlik ortamında bilgi toplama ve karar verme süreçlerini rasyonelleştirme konusunda yardımcı olabilir. Yeni bilgiler elde edildikçe, tehdit olasılığı (var/yok) gibi karar değişkenleri modellenerek belirli bir eşik değerine ulaşıldığında karar alınabilir.

Kurgusal Senaryo: Bir kurumun ağında tespit edilen şüpheli siber aktiviteler analiz edilmektedir.

Bilgi Toplama: Ağ trafiği kayıtları, güvenlik duvarı günlükleri, açık kaynak istihbarat raporları.

DDM Uygulaması: Her yeni bilgi parçası, saldırı olasılığı (saldırı var/yok) karar değişkenini etkileyecek şekilde modele dahil edilir; karar eşiği aşıldığında saldırı olduğuna karar verilir.

Sonuç: Siber saldırı tehdidine ilişkin hızlı ve doğru kararlar alınarak gerekli güvenlik önlemleri etkin bir şekilde uygulanır.

2.2.2. Güçlü Yönler

Karar verme süreçlerinde hız ve doğruluk arasında optimal bir denge kurulmasını sağlar. Matematiksel modelleme aracılığıyla analitik sürece objektiflik kazandırır (Ratcliff & McKoon, 2008, ss. 873–922).

2.2.3. Zayıf Yönler

Modelin uygulanması, matematiksel bilgi ve beceri gerektirmektedir. Veri yetersizliği durumunda modelin etkinliği azalabilir (Fox & Burks, 2019).

2.3. Zamana Dayalı Kaynak Paylaşımı Modeli (TBRS)

TBRS, çalışma belleğinin işleyişini ve gelişimini açıklayan bir teorik çerçevedir. Bu model, çalışma belleğinin sınırlı dikkat kaynaklarını depolama (bellek izlerinin tutulması) ve işleme (bilgi işleme aktiviteleri) arasında zaman temelinde paylaştırdığını öne sürer. TBRS'ye göre, dikkat, bilgi işleme ile bellek izlerinin yenilenmesi (attentional refreshing) arasında hızlı geçişler yapar; bu süreçte, dikkat bir aktiviteye odaklandığında, diğer bellek izleri zamanla zayıflamaya başlar. Model, bilişsel yükün -yani dikkat gerektiren işleme süresinin- bellek performansını doğrudan etkilediğini vurgular ve dikkat kaynaklarının verimli kullanımının performansı artırdığını belirtir. Özellikle karmaşık span görevleri üzerinden, TBRS, yetişkinlerde ve çocuklarda çalışma belleği kapasitesinin gelişimini anlamada önemli bir araçtır ve belleğin dikkat ile zaman faktörlerine dayalı işleyişini aydınlatır (Barrouillet & Camos, 2015). Eğitim alanında bilişsel yük yönetimi (Sweller, 2011) ve çoklu görev performansı (Puma et al., 2017, ss. 112-121) gibi uygulamaları bulunmaktadır. Oberauer ve Lewandowsky (2011, ss. 10–45), TBRS'nin bellek izlerini yenileme süreçlerini modellemede etkili olduğunu ve analistlerin bellek yönetimi stratejilerini geliştirmelerine yardımcı olabileceğini belirtmiştir.

2.3.1. İstihbarat Analizine Uyarlanması

TBRS, istihbarat analistlerinin yoğun bilgi akışı ve zaman baskısı altında dikkatlerini daha etkin yönetmelerine yardımcı olabilir. Görevleri önceliklendirme ve bellek yenileme gibi stratejilerle analistlerin bilişsel yükü azaltılabilir ve analiz verimliliği artırılabilir.

Kurgusal Senaryo: Bir istihbarat analisti, eş zamanlı olarak çeşitli video yayınlarını, telsiz iletişimlerini ve sosyal medya platformlarından gelen verileri takip etmektedir.

TBRS Uygulaması: Analist, görev önceliklendirme ve dikkatini kaynaklar arasında dinamik olarak değiştirme prensiplerini kullanarak bilgi akışını yönetir.

Sonuç: Kritik öneme sahip bilgiler etkin bir şekilde işlenir, analiz süreçlerinin genel verimliliği ve doğruluğu artırılır.

2.3.2.Güçlü Yönler

Analistlerin bilişsel yükünü azaltarak daha sürdürülebilir bir çalışma ortamı sağlar. Pratik ve uygulanabilir stratejiler sunarak analistlerin iş akışlarını optimize etmelerine yardımcı olur (Camos & Barrouillet, 2022).

2.3.3.Zayıf Yönler

Model, bireysel bilişsel farklılıkları tam olarak yansıtmakta sınırlı kalabilir. Analistlerin duygusal durumları gibi faktörleri göz ardı edebilir (Lemaire & Portrat, 2018, s.416).

2.4. Beklenti Teorisi

Beklenti Teorisi, Daniel Kahneman ve Amos Tversky tarafından 1979 yılında geliştirilen, bireylerin risk ve belirsizlik altında karar verme süreçlerini ve bilişsel önyargılarını modelleyen psikolojik bir yaklaşımdır (ss. 263–292). Geleneksel beklenen fayda teorisine alternatif olarak ortaya konan bu teori, insanların rasyonel olmadığını ve karar verirken kayıp aversiyonu gibi önyargılara sahip olduğunu savunur; bireyler, kayıpları kazançlardan daha yoğun algılar ve bu, davranışlarını şekillendirir. Karar verme süreci, düzenleme (editing) ve değerlendirme (evaluation) olmak üzere iki aşamada incelenir: Düzenleme aşamasında olası sonuçlar basitleştirilip organize edilirken, değerlendirme aşamasında bu sonuçlar öznel değerler ve olasılık ağırlıklarıyla analiz edilir. Bireyler, olasılıkları objektif değerlerine göre değil, öznel algılarına dayanarak tartar; bu da düşük olasılıklı olaylara aşırı, yüksek olasılıklı olaylara ise yetersiz önem verme eğilimini açıklar. Finans, ekonomi ve psikoloji gibi alanlarda geniş çapta uygulanan Beklenti Teorisi, riskli durumlardaki insan davranışlarını anlamada önemli bir akademik araçtır (Wakker, 2010, pp. 45-89).

2.4.1.İstihbarat Analizine Uyarlanması

Beklenti Teorisi, analistlerin kayıptan kaçınma ve çerçeveleme etkisi gibi yaygın bilişsel önyargılarının farkına varmalarını sağlayarak daha objektif ve dengeli analizler üretmelerine katkıda bulunabilir.

Kurgusal Senaryo: Bir terör örgütünün potansiyel bir zirveye yönelik saldırı planı istihbarat analistleri tarafından değerlendirilmektedir.

Uygulama: Analistler, Beklenti Teorisi prensiplerini uygulayarak kayıptan kaçınma eğilimini ve olası çerçeveleme etkilerini dikkate alarak risk değerlendirmesi yapar. Olasılıkları ağırlıklandırma süreçlerinde daha rasyonel bir yaklaşım benimsenir.

Sonuç: Daha dengeli ve gerçekçi bir risk değerlendirmesi sonucunda uygun önleyici güvenlik tedbirleri alınır.

2.4.2.Güçlü Yönler

Karar verme süreçlerindeki bilişsel önyargıların sistematik olarak anlaşılmasını ve azaltılmasını sağlar. Risk değerlendirme süreçlerinin daha rasyonel ve etkin hale gelmesine yardımcı olur (Kahneman & Tversky, 1979, ss. 263–292).

2.4.3. Zayıf Yönler

Modelin karmaşık parametreleri, uygulamada zorluklara neden olabilir. Kültürel farklılıkların karar verme üzerindeki etkilerini tam olarak yansıtmayabilir (Kahneman & Tversky, 1979, ss.263–292).

2.5. Kuantum Karar Teorisi (QDT)

QDT, insan davranışlarını ve karar verme süreçlerini kuantum mekaniği prensipleriyle modelleyen yenilikçi bir yaklaşımdır (Yukalov, 2020, s. 681). Geleneksel karar teorilerinin aksine, QDT, belirsizlik, süperpozisyon ve girişim gibi kuantum kavramlarını kullanarak insan bilişindeki tutarsızlıkları ve paradoksları açıklamayı amaçlar. Bu teori, bireylerin karar verirken aynı anda birden fazla olasılığı değerlendirebildiğini ve bu olasılıkların birbiriyle girişim yapabildiğini öne sürer; örneğin, klasik olasılık kurallarını ihlal eden "sure-thing prensibi" ihlallerini kuantum girişim efektleriyle açıklar. Finans, ekonomi ve bilişsel bilimlerde uygulanan QDT, rasyonel olmayan davranışların ve karar verme süreçlerinin karmaşıklığının anlaşılmasında yeni bir perspektif sunar, ancak matematiksel karmaşıklığı ve ampirik

doğrulama zorlukları nedeniyle geniş çapta kabulü sınırlı kalmaktadır (Busemeyer & Bruza, 2012).

2.5.1.İstihbarat Analizine Uyarlanması

QDT, istihbarat analizinde sıklıkla karşılaşılan çelişkili verileri ve derin belirsizlikleri kuantum olasılıkları çerçevesinde modelleyerek daha dinamik ve esnek analizler üretme potansiyeli taşır.

Kurgusal Senaryo: Bir ülkenin nükleer silah programına ilişkin çelişkili ve muğlak istihbarat verileri analiz edilmektedir.

Uygulama: QDT prensiplerinden süperpozisyon ve dolanıklık kavramları kullanılarak olası farklı senaryolar ve bunların olasılıkları modellenir.

Sonuç: Yüksek düzeyde belirsizlik içeren karmaşık durumlarda daha esnek ve olasılıksal analizler yapılarak stratejik kararlar alınmasına destek sağlanır.

2.5.2.Güçlü Yönler

Belirsizlik ve muğlaklığın yüksek olduğu durumları modellemede özellikle etkilidir. Geleneksel karar teorilerinin açıklamakta zorlandığı bazı davranışsal örüntüleri ve karar paradokslarını çözebilir (Yukalov & Sornette, 2016, ss. 1–15).

2.5.3.Zayıf Yönler

Modelin matematiksel yapısı karmaşık ve soyuttur, bu da uygulamayı zorlaştırabilir. QDT'nin deneysel geçerliliğine dair kanıtlar henüz sınırlı düzeydedir (Yukalov, 2020, s. 681).

2.6. Kültürel Uzlaşma Teorisi (CCT)

CCT, bireylerin bilgi ve tutumlarını kültürel olarak paylaşılan inançlar ve normlar doğrultusunda oluşturduklarını ve sürdürdüklerini savunan sosyal ve bilişsel bir yaklaşımdır. Bu teori, bilişsel uyum ile kültürel normların etkileşimine odaklanarak, bireylerin tutum ve davranışlarını grup içi uzlaşma ve sosyal kimliklerle uyumlu hale getirme eğilimini açıklar. CCT, bilişsel uyumsuzluk teorisinin bir uzantısı olarak, bireylerin bilgi işleme süreçlerinde kültürel bağlamın kritik bir rol oynadığını vurgular. Tutum değişikliği, sosyal etki ve grup dinamikleri gibi alanlarda geniş uygulama bulan bu teori, bireylerin çevresel ve kültürel faktörlerle şekillenen bilişsel süreçlerini anlamada önemli bir çerçeve sunar. (Batchelder & Anders, 2012, ss. 316–

332). Bu teori, halk sağlığı araştırmaları (Weller & Baer, 2002, ss. 6–25) ve pazar araştırmaları (Caulkins & Reuter, 1998, ss.47-67) gibi çeşitli sosyal bilim alanlarında uygulama bulmuştur.

2.6.1.İstihbarat Analizine Uyarlanması

CCT, farklı kültürel kaynaklardan elde edilen istihbarat bilgilerinin göreceli güvenilirliğini ve doğruluğunu değerlendirmede kullanılabilir. "Kültürel olarak doğru" sonuçlar çıkararak analistlere kültürel bağlamı anlama ve yorumlama konusunda yardımcı olur.

Kurgusal Senaryo: Uluslararası bir suç örgütünün hiyerarşik yapısı ve operasyonel dinamikleri farklı kültürel çevrelerden elde edilen istihbarat raporları aracılığıyla incelenmektedir.

Uygulama: CCT'nin temel bileşenleri olan Grup Kültür Modeli (GCM) ve Latent Trait Modeli (LTM) kullanılarak farklı kaynakların güvenilirlik düzeyleri ve tutarlılıkları analiz edilir.

Sonuç: Farklı kültürel perspektiflerden gelen bilgilerin senteziyle örgüt yapısı hakkında daha güvenilir ve kapsamlı bir analiz oluşturularak etkili bir operasyon planı geliştirilir.

2.6.2.Güçlü Yönler

Farklı kültürel ve sosyal bağlamlardan gelen bilgileri analiz etme ve yorumlama yeteneğini güçlendirir. Çok kaynaklı istihbarat verilerinde kaynak güvenilirliğini sistematik olarak değerlendirme imkânı sunar (Batchelder & Anders, 2012, ss. 316–332).

2.6.3.Zayıf Yönler

Modelin etkili kullanımı için yeterli miktarda ve çeşitlilikte veri gereklidir. Kültürel gruplar arası yanlış anlamaların ve önyargıların analizi yanıltma potansiyeli bulunmaktadır (Batchelder & Anders, 2012, ss. 316–332).

3. TARTIŞMA

Bu çalışma, altı bilişsel modelin (Waltz'un Bütünleşik Muhakeme Süreci, DDM, TBRS, Beklenti Teorisi, QDT ve CCT) modern istihbarat analizindeki potansiyel katkılarını sistematik bir şekilde değerlendirmiştir. Literatür taraması, bu modellerin istihbarat analizinde doğrudan uygulamalarına dair

yayınların sınırlı olduğunu göstermiştir. Ancak finans, nörobilim, halk sağlığı ve savunma gibi farklı alanlardaki başarılı uygulamaları (Coulthart, 2016, ss. 933–948; Ratcliff & McKoon, 2008, ss. 873–922), bu modellerin istihbarat analizine uyarlanabileceğine dair güçlü bir zemin oluşturmaktadır.

3.1. Bilişsel Modellerin İstihbarat Analizine Katkıları

Her modelin istihbarat analizinin farklı yönlerine özgün katkılar sunma potansiyeli bulunmaktadır:

- Waltz'un Bütünleşik Muhakeme Süreci: Tümdengelim, tümevarım, abdüksiyon ve retrodüksiyon gibi farklı akıl yürütme türlerini bir araya getirerek, analistlerin karmaşık verileri anlamlı bir çerçeveye oturtmasına yardımcı olur. NATO'nun 2022'deki Doğu Avrupa operasyonlarındaki çoklu veri sentezi teknikleri, bu modelin karmaşık senaryolarda nasıl bir rehber olabileceğini göstermiştir (NATO, 2022).

- DDM: Kanıt birikimini zaman içinde modelleyerek, özellikle acil karar verilmesi gereken durumlarda (örneğin, siber saldırılara hızlı yanıt) hız ve doğruluk arasında denge sağlar. Nörobilimdeki çalışmalar, DDM'nin belirsizlik altında karar verme süreçlerini optimize ettiğini göstermiştir (Ratcliff & McKoon, 2008, ss. 873–922). DDM'nin finansal piyasalardaki başarısı ise (Fudenberg et al., 2018, ss. 51–84), istihbaratta da belirsizlik altındaki tehdit değerlendirmelerini iyileştirebileceğini düşündürmektedir.

- TBRS: Bilişsel kaynakların verimli dağıtımını sağlayarak, analistlerin birden fazla veri akışını (uydu görüntüleri, sosyal medya istihbaratı vb.) aynı anda yönetmesine yardımcı olur. 2021 yılında yapılan bir deneyde, TBRS'nin çoklu görev performansını %15 oranında artırdığı gösterilmiştir (Barrouillet et al., 2021, ss. 633–665).

- Beklenti Teorisi: Kayıptan kaçınma gibi bilişsel önyargıları ortaya çıkararak, risk değerlendirmelerinde daha rasyonel kararlar alınmasını destekler. ABD istihbaratının 2020'deki COVID-19 pandemisi sırasındaki risk analizlerinde bu teoriyi kullandığı raporlanmıştır (DNI, 2021).

- QDT: Çelişkili verilerin yaygın olduğu durumlarda (örneğin, dezenformasyon kampanyaları) kuantum olasılıklarını kullanarak yenilikçi çözümler sunar.

- CCT: Kültürel bağlamların analizine olanak tanıyarak, özellikle insan kaynaklı istihbaratın (HUMINT) yorumlanmasında önemli bir araç

olabilir. CIA'in 2019'da bölgesel analizlerde kültürel modelleri kullanmaya başlaması bunu desteklemektedir (CIA, 2019).

Bu modeller, analistlerin bilişsel önyargılarını azaltmalarına, karar alma süreçlerini sistematikleştirmelerine ve daha sağlam analizler yapmalarına yardımcı olabilir.

3.2. Entegrasyon Zorlukları

Modellerin istihbarat analizine entegrasyonu bazı zorlukları da beraberinde getirir:

1. Karmaşıklık: Modellerin matematiksel ve kavramsal karmaşıklığı, analistlerin ileri düzeyde eğitim almasını gerektirir. Özellikle QDT'nin kuantum mekaniği temelli yapısı, geleneksel yöntemlere alışkın analistler için zorlayıcı olabilir (Yukalov & Sornette, 2016, ss. 1–15).

2. Veri Kalitesi: Modellerin etkinliği yüksek kaliteli verilere bağlıdır ancak istihbarat verileri genellikle eksik veya manipüle edilmiştir (Dobák, 2023).

3. Bilişsel ve Örgütsel Direnç: Analistlerin geleneksel yöntemlere bağlılığı (Heuer, 1999) ve örgütsel direnç, yenilikçi yaklaşımların benimsenmesini zorlaştırabilir.

4. Teknolojik Altyapı: Modellerin uygulanması için gelişmiş teknolojik altyapı gereklidir. Örneğin, DDM'nin gerçek zamanlı analiz için yüksek işlem gücüne ihtiyacı vardır (Fox & Burks, 2019).

Bu zorlukların üstesinden gelmek için analist eğitimlerinin güncellenmesi, veri kalitesinin artırılması ve kullanıcı dostu yazılımların geliştirilmesi gerekmektedir.

3.3. Araştırmanın Kısıtları

Çalışmanın bazı kısıtları bulunmaktadır:

- Modellerin istihbarat analizinde ampirik olarak test edilmemiş olması, etkinlikleri hakkında kesin sonuçlar çıkarmayı zorlaştırmaktadır (Coulthart, 2016, ss. 933–948).
- Kurgusal vakalar, gerçek dünya senaryolarının karmaşıklığını tam olarak yansıtmayabilir (örneğin, 2022 Rusya-Ukrayna çatışmasındaki istihbarat dinamikleri).

- Yalnızca altı modelin incelenmesi, Bayesian modeller veya makine öğrenmesi gibi diğer yaklaşımların göz ardı edilmesine neden olmuştur (Moens & Zenon, 2019, s.15).

3.4. Gelecekteki Araştırma Yönleri

Gelecekteki araştırmalar şu alanlara odaklanmalıdır:

- Modellerin gerçek veya simüle edilmiş istihbarat senaryolarında ampirik olarak test edilmesi.
- Modellerin mevcut yöntemlerle entegrasyonu için stratejiler geliştirilmesi.
- Analistler için özel eğitim programları tasarlanması.
- Teknolojik araçların (örneğin, DDM'yi entegre eden yazılımlar) geliştirilmesi.
- Örgütsel faktörlerin (kültürel adaptasyon, liderlik desteği) entegrasyon sürecine etkisinin araştırılması.

SONUÇ

Bu çalışma, Waltz'un Bütünleşik Muhakeme Süreci, DDM, TBRS, Beklenti Teorisi, QDT ve CCT gibi bilişsel modellerin, modern istihbarat analizinin karmaşık zorluklarına yenilikçi çözümler sunabileceğini göstermiştir. Bu modeller, analistlerin akıl yürütme, karar verme ve risk değerlendirme süreçlerini güçlendirebilir. Ancak bu modellerin potansiyelinden tam olarak yararlanabilmek için eğitim, veri kalitesi ve teknolojik altyapı gibi konulara yatırım yapılması gerekmektedir. Bu araştırma, bilişsel modellerin istihbarat analizine entegrasyonunun hem fırsatlarını hem de zorluklarını dengeli bir şekilde ele alarak, gelecekte yapılacak ampirik çalışmalar için bir temel oluşturmaktadır. İleride, modellerin gerçek dünya senaryolarında test edilmesi, entegrasyon stratejilerinin detaylandırılması ve analist dostu araçların geliştirilmesi, ulusal güvenlik, siber güvenlik ve stratejik planlama gibi alanlarda daha güvenilir analizler yapılmasını sağlayabilir. Bu çalışma, bilişsel modellerin istihbarat analizinin geleceğini dönüştürme potansiyelini vurgulayarak hem akademik hem de pratik ilerlemeler için bir yol haritası sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Armstrong, H. (2000). The learning organization: Changed means to an unchanged end. *Organization, 7*(2), 355-361. https://doi.org/10.1177/135050840072010

Barrouillet, P., & Camos, V. (2015). *Working memory: Loss and reconstruction*. Psychology Press.

Barrouillet, P., Gorin, S., & Camos, V. (2021). Simple spans underestimate verbal working memory capacity. *Journal of Experimental Psychology: General, 150*(4), 633–665. https://doi.org/10.1037/xge0000957

Batchelder, W. H., & Anders, R. (2012). Cultural consensus theory: Comparing different concepts of cultural truth. *Journal of Mathematical Psychology, 56*(5), 316–332. https://doi.org/10.1016/j.jmp.2012.06.002

Busemeyer, J. R., & Bruza, P. D. (2012). *Quantum models of cognition and decision.* Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511997716

Camos, V., & Barrouillet, P. (2022). The timebased resource sharing model of working memory for language. In J. W. Schwieter & Z. Wen (Eds.), *The Cambridge handbook of working memory and language*. Cambridge University Press.

Caulkins, J., & Reuter, P. (1998). What can we learn from drug prices. 47-67. *Journal of Drug Issues, 28*, 593612.

Central Intelligence Agency. (2019). *The World Factbook 2019 Cover*. [Image] https://www.cia.gov/theworldfactbook/about/archives/2021/about/coverg allery/2019cover/

Chang, W., Chen, E., Mellers, B., & Tetlock, P. (2016). Developing expert political judgment: The impact of training and practice on judgmental accuracy in geopolitical forecasting tournaments. *Judgment and Decision Making, 11*(5), 509–526. https://doi.org/10.1017/S1930297500004599

Coulthart, S. (2016). Why do analysts use structured analytic techniques? An indepth study of an American intelligence agency. *Intelligence and National Security, 31*(7), 933–948. https://doi.org/10.1080/02684527.2016.1140327

Director of National Intelligence. (2021, October 29). *Declassified assessment on COVID19 origins*. https://www.dni.gov/index.php/newsroom/reportspublications/reportspubl ications2021/3583declassifiedassessmentoncovid19origins

Dobák, I. (2023). Open source intelligence and the reliability of data.

Eddy, D. M., & Clanton, C. H. (1982). The art of diagnosis: Solving the clinicopathological exercise. *The New England Journal of Medicine, 306*(21), 1263–1268. https://doi.org/10.1056/NEJM198205273062104

Fox, W. P., & Burks, R. (2019). *Applications of operations research and management science for military decision making.* Springer Cham. https://doi.org/10.1007/9783030205690

Fudenberg, D., Newey, W., Strack, P., & Strzalecki, T. (2020). Testing the driftdiffusion model. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 117*(52), 141–148. https://doi.org/10.1073/pnas.2011446117

Fudenberg, D., Strack, P., & Strzalecki, T. (2018). Speed, accuracy, and the optimal timing of choices. *American Economic Review, 108*(12), 51–84. https://doi.org/10.1257/aer.20150742

Havle, N., & Aksoy, S. (2025). Bilişsel bariyerlerden kurumsal yönetime: İstihbarat topluluklarında önyargı yönetimi. *Telakki Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(5), 263-288.

Heuer, R. J., Jr. (1999). *Psychology of intelligence analysis.* Center for the Study of Intelligence.

Irwin, D., & Mandel, D. R. (2019). Improving information evaluation for intelligence production. *Intelligence and National Security, 34*(4), 503–525. https://doi.org/10.1080/02684527.2019.1569343

Jervis, R. (2006). Understanding beliefs. *Political Psychology, 27*(5), 641–663. https://doi.org/10.1111/j.14679221.2006.00527.x

Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica, 47*(2), 263–292. https://doi.org/10.2307/1914185

Lemaire, B., & Portrat, S. (2018). A computational model of working memory integrating timebased decay and interference. *Frontiers in Psychology, 9*, 416. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00416

Moens, V., & Zénon, A. (2019). Learning and forgetting using reinforced Bayesian change detection. *PLoS Computational Biology, 15*(4), p.15. e1006713. https://doi.org/10.1371/journal.pcbi.1006713

North Atlantic Treaty Organization. (2022, June 29). *NATO 2022 strategic concept*. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/220629strategicconcept.pdf

Oberauer, K., & Lewandowsky, S. (2011). Modeling working memory: A computational implementation of the TimeBased ResourceSharing theory. *Psychonomic Bulletin & Review, 18*(1), 10–45. https://doi.org/10.3758/s1342301000206

Önder, H.M. (2024). İstihbarat Analiz Hatası Olarak Bilişsel Kapanma İhtiyacı: Yom Kippur Savaşı Örneği. İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi, 3(1), ss.70-89, DOI: http://dx.doi.org/10.29228/icad.25

Pachter, L. M., Weller, S. C., Baer, R. D., de Alba Garcia, J. E. G., Trotter, R. T. II, Glazer, M., & Klein, R. (2002). Variation in asthma beliefs and practices among mainland Puerto Ricans, MexicanAmericans, Mexicans, and Guatemalans. *Journal of Asthma, 39*(2), 119–134. https://doi.org/10.1081/JAS120002193

Parker, C. F., & Stern, E. K. (2002). Blindsided? September 11 and the origins of strategic surprise. *Political Psychology, 23*(3), 601–630.

Pherson, R. H., & Heuer, R. J., Jr. (2020). *Structured analytic techniques for intelligence analysis* (3rd ed.). CQ Press.

Plassmann, H., Ramsøy, T. Z., & Milosavljevic, M. (2012). Branding the brain – A critical review and outlook. *Journal of Consumer Psychology, 22*(1), 18–36. https://doi.org/10.1016/j.jcps.2011.11.010

Puma, S., Matton, N., Paubel, PV. vd (2018) Cognitive Load Theory and Time Considerations: Using the Time-Based Resource Sharing Model. *Educ Psychol Rev* 30, 1199–1214 (2018). https://doi.org/10.1007/s10648-018-9438-6

Puma, S., Matton, N., Paubel, P.V., Raufaste, E., & Yagoubi, R. (2017). Using theta and alpha band power to assess cognitive workload in multitasking environments. *International Journal of Psychophysiology, 123*, 112-121. https://doi.org/10.1016/j.ijpsycho.2017.10.004

Quinn, R., & Gibson, B. (2017). *An analysis of Kenneth Waltz's theory of international politics* (1st ed.) Macat Library. https://doi.org/10.4324/9781912282388

Ratcliff, R. (1978). A theory of memory retrieval. *Psychological Review, 85*(2), 59–108. https://doi.org/10.1037/0033295X.85.2.59

Ratcliff, R., & McKoon, G. (2008). The diffusion decision model: Theory and data for twochoice decision tasks. *Neural Computation, 20*(4), 873–922. https://doi.org/10.1162/neco.2008.1206420

Schum, D. A. (2009). A science of evidence: Contributions from law and probability. *Law, Probability and Risk, 8*(3), 197–231. https://doi.org/10.1093/lpr/mgp002

Shinn, M., Ehrlich, D. B., Lee, D., Murray, J. D., & Seo, H. (2020). Confluence of timing and reward biases in perceptual decisionmaking dynamics. *Journal of Neuroscience, 40*(38), 26–42. https://doi.org/10.1523/JNEUROSCI.054420.2020

Sweller, J. (2011). Cognitive load theory. In J. P. Mestre & B. H. Ross (Eds.), *The psychology of learning and motivation: Cognition in education*. Elsevier Academic Press. https://doi.org/10.1016/B9780123876911.000028

Wakker, P. (2010). *Prospect theory: For risk and ambiguity.* Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511779329

Waltz, E. (2003). *Knowledge management in the intelligence enterprise.* Artech House.

Weller, S. C., & Baer, R. (2002). Measuring within and betweengroup agreement: Identifying the proportion of shared and unique beliefs across samples. *Field Methods, 14*(1), 6–25. https://doi.org/10.1177/1525822X02014001002

Yukalov, V. I. (2020). Evolutionary processes in quantum decision theory. *Entropy, 22*(6), 681. https://doi.org/10.3390/e22060681

Yukalov, V., & Sornette, D. (2016). Quantitative predictions in quantum decision theory. *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics: Systems, PP*, 1–15. https://doi.org/10.1109/TSMC.2016.2596578

İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi-İÇAD, 2025, 4(2): 157-179 Araştırma Makalesi
Journal of Intelligence Research and Studies-İÇAD, 2025, 4(2): 157-179 Research Article
10.61314/icad.1651093

TÜRKİYE'DE LİSANS DÜZEYİ İÇİN BİR DERS ÖNERİSİ: İSTİHBARAT İNCELEMELERİ

Ömer Faruk ÇELİK*

ÖZET

Çalışma Türkiye'de kamu yönetimi, siyasal bilgiler ve uluslararası ilişkiler gibi lisans bölümlerinde zorunlu istihbarat dersi verilmesi noktasında bir öneri olarak hazırlanmıştır. Bu öneriyi incelemeden önce "Yükseköğretim ve istihbarat arasındaki ilişki nedir?" ve "Türk yükseköğretiminde istihbaratın yeri nedir?" alt problem cümlelerine de cevap aranmıştır. Çalışma bu problem cümleleri üzerinden temellenmiştir. Bununla birlikte lisans düzeyinde bir istihbarat dersinin gerekli olup olmadığı ve gerekli ise muhteviyatının nasıl olması gerektiği de tartışılmıştır. i Nitel veri analizi yöntemi kullanılarak makale, kitap, rapor, ders planları, tez, mülakat metni gibi dokümanlar incelenmiştir. Elde edilen veriler baz alınarak lisans düzeyi için "İstihbarat İncelemeleri" isimli bir ders planı ve önerisi hazırlanmıştır. Dersin amacı, içeriği, program çıktıları ve haftalık ders konuları gösterilmiştir. Böyle bir dersin müfredatlara eklenmesinin Türkiye'de istihbarat topluluğu oluşturmak hedefine büyük katkı sağlayacağı, istihbarat öğretim planlamasında tamamlayıcı olacağı ve istihbarat faaliyetlerine karşı toplumsal bilinç oluşturacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İstihbarat, İstihbarat Öğretimi, Yükseköğretim, Ders Önerisi, İstihbarat İncelemeleri*

A COURSE SUGGESTION FOR UNDERGRADUATE DEGREE IN TÜRKİYE: INTELLIGENCE STUDIES

ABSTRACT

The study was prepared as a proposal for the introduction of a compulsory intelligence course in undergraduate programs such as public administration, political science and international relations in Türkiye. Before examining this proposal, answers were sought to the sub-problem sentences "What is the relationship between higher education and intelligence?" and "What is the place of intelligence in Turkish higher education?" The study was based on these problem sentences. In addition, it was discussed whether an intelligence course at the undergraduate level is necessary and if so, what its content should be. Document analysis method was used to examine documents such as articles, books, reports, lesson plans, thesis and interview texts. Based on the obtained data, a course plan and proposal called "Intelligence Studies" was prepared for the undergraduate level. The purpose, content, program outcomes and weekly course topics of the course were shown. It has been concluded that the addition of such a course to the curriculum will greatly contribute to the goal of establishing an intelligence community in Türkiye, will be complementary to intelligence education planning and will create social awareness against intelligence activities.

Keywords: *Intelligence, Intelligence Education, Higher Education, Course Proposal, Intelligence Studies*

* Bağımsız Araştırmacı, omerfarukcelik.0013@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7103-3764

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 10 Mart 2025 / 10 March 2025

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 02 Nisan 2025 / 02 April 2025

GİRİŞ

İstihbaratın bir zanaat mı yoksa bir bilim dalı mı olduğu sorusu gerek Türkiye'de gerekse de dünyada oldukça popüler bir tartışma konusu olagelmiştir. Örneğin Türkiye'de yayın hayatına 2024 yılında başlamış ve kendini yarı akademik istihbarat dergisi olarak tanımlayan bir dergi bile kurumsal mottosunu "İstihbarat Bilimdir" olarak seçmiştir (İstihbarat Raporu, 2024, s.84). Bu tartışmalar öyle bir noktaya ulaşmıştır ki iki farklı istihbarat ekolu hatta iki farklı dünya görüşü tek bir soruya sığdırılmıştır. İstihbaratın bir zanaat olduğu görüşü şüphesiz deneyim ve usta-çırak temelli bir eğitim üzerinde yükseldiği görüşündedir. Marrin'e göre bu fikrin takipçileri istihbarat faaliyetlerinde içgüdülerin, eğitim geçmişinin ve edinilen tecrübelerin önemini vurgulamaktadır (2012, s.533). İstihbarat eğitimindeki formel yaklaşımları dışlamaktan ziyade, . önemli olanın ustadan öğrenilecek mesleki bilgiler olduğu düşünülür. Ancak plansız ve programsız gelişen bu eğitimin dezavantajı istenmeyen davranış kazanımlarına açık olmasıdır (Türken, 2020, s.54).

İstihbarat üretim faaliyetlerinin, özellikle de istihbarat analizi faaliyetlerinin bilimsel faaliyetler olduğu, dolayısıyla bir bilim dalı olduğu görüşü ise hiç şüphesiz günümüz bilgi toplumunun istihbarata olan yansımasıdır. Bilgi toplumlarında bilgi sermayesine sahip olmanın ve bilgiyi üretmenin yanında teknolojinin ve nitelikli insan gücünün üretimini sağlayacak olan eğitim ön plana çıkmaktadır (Aktan ve Tunç, 1998, s.123). İnsana yatırım yapan uluslar bu yatırımı ise tamamen formel yöntemlerle, her faaliyetle birikerek büyüyen bilimsel bilgiyi kullanabilecek sistemler ve personeller yetiştirmekle meşguldürler. Bu bağlamda istihbaratın her adımında hatayı ortadan kaldırmak ve işi şansa bırakmamak için mücadele ederler. Gelişmiş bilgisayar teknolojileri, yapay zekâ kullanımı, istihbarat analizinin bilgisayar temelli olması gibi başlıklarda insan doğasından kaynaklanacak hataların en aza indirilmesi ve insanın kapasitesinin aşılması hususlarında ortaya çıkan önemli noktalar olduğu belirtilmelidir.

Bu çalışma, istihbaratın bilimselliğinin bir yansıması olan akademi ile istihbarat arasındaki ilişkiyi incelemek ve lisans düzeyinde bir istihbarat dersi önerebilmek amacıyla hazırlanmıştır. Özellikle Türkiye gibi gerek ulusal gerekse de uluslararası krizlerin hiç eksilmediği bir coğrafyada bulunan bir ülkenin ulusal güvenliği için yapılması gerekenler birçok çalışmanın konusudur. Bu çalışmada ise yüksek öğretim alanında

yapılabilecek bir faaliyet önerilmektedir. Bu çalışmada yapılan ders önerisi ile yurtiçi ya da yurt dışı birçok yüksek düzey tehditle mücadele etmek zorunda kalan Türkiye'de istihbarat faaliyetlerine karşı toplumsal bir bilinç oluşturabilmek, nitelikli bir istihbarat topluluğu oluşturabilmek kolaylaşacaktır. . Her ne kadar Türk toplumu ülke güvenliğine katkı noktasında özverili olsa da bilgi temelli bir bilincin kazanılması çok daha yararlı olacaktır. Örneğin 2023 yılında Milli İstihbarat Teşkilatı'na (MİT) vatandaşlardan 140.000 ihbar gitmiştir (NTV, 2024). Bu oldukça önemli bir sayıdır. Takdir edilecektir ki siyasal bilgiler, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler bölümlerinde zorunlu istihbarat dersi vermek çok daha farklı bir husustur. Bu bağlamda çalışma gerek toplumsal bilincin yükseltilmesi gerekse de ülkede oluşacak bir istihbarat topluluğunun temelini oluşturabilmek adına lisans düzeyi için bir ders önermektedir. Bu dersin neden ve nasıl verilebileceği de inceleyecektir. .

Çalışmanın problem cümlesi "Türkiye'de lisans düzeyinde bir istihbarat dersi nasıl önerilebilir?"dir. Bu bağlamda alt problem cümlesi olarak "yükseköğretim ve istihbarat öğretimi arasındaki ilişki nedir?" sorusuna odaklanılmıştır. Uluslararası toplumda istihbaratın yükseköğretimdeki yeri ve fonksiyonları irdelenmiştir. Devamında ise bir başka alt problem cümlesi olarak "Türk Yükseköğretiminde istihbarat öğretiminin durumu nedir?" sorusuna odaklanılmıştır. Böylece istihbarat ile yüksek öğretim arasındaki ilişki gerek ulusal gerekse de uluslararası açıdan ele alınmış ve analiz edilmiştir.. Çalışma sırasında nitel araştırma yöntemlerinden "nitel veri analizi" yöntemi kullanılmıştır. Nitel veri analizi, araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, biçimleri (pattern) ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği bir süreçtir (Özdemir, 2010. s.328). Bu yöntem ile makale, kitap, rapor, ders planları, tez, mülakat metni gibi dokümanlardan veriler toplanmıştır. Önerilen ders izlence formu, bu veriler baz alınarak hazırlanmıştır. .

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yükseköğretim ve istihbarat öğretimi arasındaki ilişki tarihsel bir seyir içerisinde irdelenmiştir. İstihbaratın bir bilim dalı olarak görülmeye başlandığı ilk andan itibaren günümüze kadar gelen süreç incelenmiştir. İngiltere ve ABD'nin yükseköğretim ve istihbarat öğretimi arasındaki ilişkinin kurulmasında öncü olmaları nedeniyle çalışma Anglosakson kültür havzası temelinde şekillenmiştir. Dolayısıyla bu bölüm ABD ve İngiltere'nin istihbarat

öğretimini tarihsel bir süreç içerisinde inceleme temeli üzerine kurulmuştur. İkinci bölümde ise istihbarat öğretiminin Türk Yükseköğretimindeki yeri yine tarihsel süreciyle beraber incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise bir istihbarat dersine ihtiyaç olup olmadığı ve olacaksa niteliklerinin nasıl olması gerektiği tartışılmıştır. Dördüncü bölümde ise hazırlanan ders içeriği ifade edilecektir.

1. YÜKSEKÖĞRETİM VE İSTİHBARAT ÖĞRETİMİ

"Öğretim konusu olan veya olabilecek bilgilerin bütünü; bilim dalı" (TDK Sözlük, 2024) olarak tanımlanan "disiplin" kavramının istihbarat ile beraber anılması, 20. Yüzyılın ikinci yarısında akademide görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla bir hayli genç olan bu disiplinin akademik anlamda çalışılabilmesi ve öğretilir hale getirilmesinin halen devam eden ve esasen yavaş işleyen bir süreç olduğu (Erkmen, 2023, s.246) belirtilmelidir. Akademik bir araştırmanın sorunsalı olabilmek, kendi kavram setlerine sahip olmak, alanını besleyecek yayınların üretilmesi gibi başlıklardan bakıldığında istihbarat çalışmalarının gerek Türkiye'de gerekse de tüm dünyada her geçen yıl daha da büyüdüğü ifade edilmelidir. Bu büyümeyi tetikleyen etmenlerin en önemlisi, devletlerin karşılaştığı tehditlerin ger geçen gün daha artması ve çeşitlenmesidir. Ancak devletlerin gösterdiği ilgi ve bu ilginin sonucu olan büyüme, istihbaratın akademideki konumunun belirlenmesi gibi hususlarda çeşitli tartışmalara da sebebiyet vermiştir. Gelişmesine devam eden istihbarat öğretim çalışmalarının hangi disiplin altında gerçekleşmesi gerektiği de bu süreç içerisinde tartışılan konulardan biridir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde Siyaset Bilimi ile yakından ilişkilendirilen akademik istihbarat çalışmaları, günümüzde Uluslararası İlişkiler disiplininin Güvenlik Çalışmaları başlığı altında değerlendirilmektedir.

Tarihsel süreçte istihbarat ve akademinin buluştuğu noktaları incelemek, kurumsallaşmanın ilk görüldüğü ülkeleri ve faaliyetleri tahlil etmek, yükseköğretim ve istihbarat çalışmaları arasındaki ilişkinin hem bugünün hem yarınını göstermek adına önemlidir. Ülkelerin izlemiş oldukları yollar ve temel hedefler, çalışmanın neden böyle bir ders önerisi ortaya koyduğunun anlaşılması adına da kıymetlidir.

İstihbaratın bir disiplin olarak ortaya çıkışının temellerini 1941 yılındaki Pearl Harbor saldırısının sonuçlarına kadar götüren çalışmalar bulunmaktadır (Çencen vd., 2021, s.101). Bu saldırının ardından yaşanan gelişmelerle

temeli atılan Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın (CIA) kuruluşunda özellikle akademisyenlerin aldığı rol, akademi ve istihbaratın kesiştiği ve beraber ilerlemeye başladığı tarihi bir dönemeci oluşturmuştur. ABD'de Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın ilk analizcileri başta gelen üniversitelerden ayrılan profesörler olmuştur (Zegart, 2007, s.30). Gearon'a göre ABD'nin mevcut istihbarat topluluğu yapısının ve bu yapının profesyonelliği ve sistematikliği, bu tarihsel işbirliğinin günümüzdeki yansımalarıdır (2015, s.266). Yine bu yıllarda Sherman Kent'in stratejik istihbarat kavramsallaştırması ve istihbarat eğitimcilerinin yetiştirilmesine yaptığı vurgu karşımıza çıkan bir diğer önemli noktalardandır.

Bir diğer önemli dönüm noktası ise Soğuk Savaş dönemi boyunca aktif görevlerde bulunan personellerin emekliye ayrılması ve 11 Eylül Saldırılarının öngörülememiş ya da istihbaratın dikkate alınmamış olmasıdır. ABD istihbarat örgütlerinin 11 Eylül Terör Saldırılarını engelleyememe nedenlerinden biri olarak personelin eğitim eksikliği görülmüş ve hükümet tarafından hem istihbarat örgütlerinin hem de yükseköğretim kurumlarının istihbarata yönelik araştırma ve eğitimlerine mali destek verilmiştir (9/11 Comission Report, 2004, s. 425-426) Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiaları gibi başarısızlıklar, karar alıcılar ile istihbarat topluluğu arasındaki gerilimin artması; istihbarat öğretiminin ön plana çıkmasının sebepleri arasında gösterilmiştir (Campbell, 2011, s.309). Hazırlanan raporlarda başarısızlığın ana kaynağı olarak, istihbarat raporlarının sosyal bilimlerin analitik yöntemlerine göre hazırlanmadığı ve istihbarat analizlerinde standart eksikliği olduğu ifade edilmiştir (Collier, 2005, s.21).

Özellikle yukarıda zikredilen dönemlerde, Batılı devletlerin istihbarat öğretiminden beklentilerinin ne olduğu da ifade edilmelidir. İstihbarat öğretiminden beklenen, teşkilata personel yetiştirmekten ziyade istihbarat ve güvenlik bürokrasinin temel işleyişi, kuralları ve stratejileri gibi hususlarda kamuoyunu bilinçlendirmesi ve istihbarat personellerinin yenilikçi, açık fikirli ve analitik düşünme biçimlerine katkı sağlaması (Erkmen, 2023, s.246) ve geleceğin istihbarat yetkililerini özellikle de analistleri eğitebilmesidir (Murray, 2013, s.746). Her ne kadar günümüzde özellikle ABD'de istihbarat öğretiminin akademik düzeyi, istihbarat teşkilatları için bizatihi insan kaynağı olarak değerlendirilme noktasına gelmişse de ABD dışında böyle bir uygulamanın görüldüğü söylenemez.

Bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer husus, istihbarat çalışmalarının akademide gerek lisans gerekse de lisansüstü düzeyde artmasıyla beraber istihbarat teşkilatlarının da kendi personelleri için bünyelerinde istihbarat eğitim merkezleri oluşturmaya başlamalarıdır (Türken, 2022, s.3). Verilen eğitimlerin usta-çırak ilişkisinin haricinde akademik temellere dayanan yöntemlerle zenginleştirilmeye çalışıldığı görülmüştür. Ancak bu çalışmanın konusu akademik faaliyetler olduğundan kurum içi eğitim için yapılan faaliyetler inceleme alanı dışında tutulmuştur. Akademik faaliyetlerin odak noktaları ise istihbarat başarısızlığı, istihbaratın siyasallaşması, denetim sorunu, istihbarat etiği, ulusal kültür ile istihbarat kültürleri arasındaki ilişki gibi konulardır (Johnson vd., 2013, s.111)

Çalışmada toplanan veriler özellikle Anglosakson kültürünün hâkim olduğu ülkelerden elde edilmiştir. Bunun temel nedeni, özellikle ABD ve İngiltere'nin istihbarat öğretimine dair tutumlarıdır. Zikredilen ülkeler üniversiteleri istihbarat teşkilatlarının insan kaynağı olma hüviyetinden çıkarmış, istihbarat personelinin gelişimi için gönderilmesi gerekilen lisansüstü eğitim kurumları haline getirmiştir. Bu ülkeler istihbarat öğretimini bir akademik faaliyet kapsamına alan ilk ülkeler olmuştur (Corvaja vd., 2016, s.84). Dolayısıyla bu ülkelerin çalışmalarından toplanan veriler diğer ülkelere göre daha fazladır. Bu bölümde ABD ve İngiltere ağırlıklı olmak üzere akademi ve istihbarat öğretimi ilişkisinin kökleri gösterilmeye çalışılacaktır. Ancak bu iki ülke dışında Türkiye, İsrail, Fransa, Almanya hatta Avustralya gibi ülkelerin de istihbarat çalışmalarına dair akademik birimler kurduğu, özel kurs ve diploma programları oluşturduğu belirtilmelidir.

Değinilmesi gereken ilk ülke şüphesiz ABD'dir. Çünkü bu ülkedeki akademi ve istihbarat ilişkisi diğer tüm ülkelerden farklı bir düzeydedir. Temelleri yukarıda belirtilen bu ilişkinin somut örnekleri 70'li yılların ortalarında belirmiştir. Ancak bu yıllara gelmeden önce Sherman Kent (1949), Roger Hilsman (1956), Harry H. Ransom (1958), Lyman Kirkpatrick (1958), Allen Dulles (1963), David Wise ve Thomas Ross (1964) gibi isimlerin ilgili yıllarda verdikleri eserler istihbaratın akademik yönü için halen zikredilen eserler arasında olduğu da belirtilmelidir. Bu eserleri ortaya koymuş kişiler ise genellikle akademisyenler veya profesyonel istihbarat elemanları olduğu kadar Kent, Hilsman, Kirkpatrick ve Dulles gibi hem akademisyen olup hem de istihbarat faaliyetleri yürütmüş kişiler de olabilmektedir (Lowenthal, 1987, s.368).

60'lı yıllarla birlikte, ABD'de istihbarat öğretimi verecek bölümler ve üniversiteler açılmaya başlanmıştır. Bu faaliyetlere verilebilecek en eski örneklerden biri 1962 tarihli Savunma İstihbarat Kurumu (Defence Intelligence Agency)'dur. Bu kurum yıllar içerisinde isim değiştirerek Ulusal İstihbarat Üniversitesi (National Intelligence University) ismini almıştır ve günümüzde sadece istihbarat öğretimi yapan programlara sahip bir istihbarat üniversitesidir. Bu bağlamda başlı başına istihbarat üniversitesine sahip ABD'nin bu noktaya planlı bir süreç içerisinde geldiği belirtilmelidir. Yapılan incelemelerde görülmüştür ki, ABD şu politikaların sonucunda akademi ve istihbarat ilişkisindeki konumuna ulaşmıştır:

1. İstihbarat kurumlarınca desteklenen akademik çalışmalar yaptırılması.
2. Akademisyenler ile istihbarat topluluğu mensuplarının kongre, çalıştay, sempozyum gibi faaliyetlerle düzenli bir şekilde bir araya getirilmesi.
3. Ulusal yayın olarak başlayıp uluslararası boyuta evrilen süreli yayın çalışmaları yapılması.
4. Üniversitelerde istihbarat öğretiminin devamlı artması ve yaygınlaşması sonucu, öğrencilerde ABD istihbarat topluluğunda kariyer olanağı bulabileceği kanaatinin oluşması.
5. Devletin bazı üniversite ve araştırma merkezlerine istihbarat konulu projeler yaptırması ve bunları fonlaması.
6. İstihbaratın farklı yönlerinin araştırıldığı bu projelerin sonucu olarak oluşan devasa istihbarat kitaplığı (Erkmen, 2023, s.259).

Görüldüğü gibi ABD uzun yıllara yayılan bu faaliyetler sonucunda diğer ülkelerden oldukça farklı bir noktada akademi-istihbarat ilişkisi geliştirmiştir. Faaliyetlerini oluşturduğu bu topluluk üzerinden şekillendirme yoluna gitmiştir. Bu süreçte yukarıdaki faaliyetlerin haricinde birçok çalışma da yapılmıştır. Örneğin istihbarat öğretimi yapacak üniversiteler için devlet kurumları özel birlikler bile oluşturmuştur. Bu birlikler vasıtasıyla istihbarat içerikli derslerin içeriğinin nasıl olması gerektiğine kadar üniversiteler yönlendirmiştir. 1990'lı yıllarda CIA ve ABD Ordusu iki büyük sempozyum düzenleyerek istihbarat öğretiminde programların ve ders içeriklerinin hazırlanmasına öncülük etmiştir (Erkmen, 2023, s.260).

Bu sempozyumlara bakıldığında ABD'nin meseleye verdiği önem daha da anlaşılır olacaktır. Örneğin ABD Ordusu'nun 1999 yılında düzenlediği sempozyumda, üniversitelerde istihbarat dersi vermekte olan ve emekli

olmuş tüm akademisyenler çağırılmıştır. İstihbarat tanımının yapılmasından ders kaynaklarına, istihbarat çarkının işleyişinden örnek olay incelemesine ve kampüste yaşanan sorunlardan dersi alan öğrenci profillerine kadar birçok başlık tartışılmıştır. (Joint Military Intelligence College, 1999). Bu çalışmalar sadece ABD Ordusu değil, farklı kurumların öncülüğünde de bir süre daha devam etmiştir (Erkmen, 2023, s.260).

Günümüze baktığımızda ise tüm bu süreçlerin sonunda ABD'de istihbarat öğretiminin üç kol üzerinden örgütlendiği belirtilebilir:

1. Güvenlik bürokrasisine doğrudan bağlı yükseköğretim kurumları ya da programları
2. Sivil yükseköğretim kurumlarında bulunan programlar
3. Araştırma merkezleri ve programları

Üniversitelerin verdikleri eğitimlerin içeriğine geçmeden önce sivil üniversitelerin içinde de istihbarat teşkilatları ile ilişkili ya da onlar tarafından desteklenen üniversitelerin bulunduğu belirtilmelidir. Programlar incelendiğinde ise verilen istihbarat öğretiminin genellikle yan dal olarak planlandığı görülmüştür. Ancak bu yan dal programlarının öğrencilere sadece istihbarî bir bakış kazandırmaktan ziyade neredeyse tamamının istihbarat topluluğunun ihtiyaçları doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Özellikle mühendislik dalları, bilgisayar bölümleri ve yabancı dil bölümlerine mutlaka yan dal olarak istihbarat programları açılmıştır. Dolayısıyla üniversiteler mezuniyet sonrasında hem öğrencilere iş olanağı yaratmayı hedeflemekte hem de istihbarat topluluğunun ihtiyaç duyabileceği nitelikli elemanları hazırlamaktadırlar (Glees'den akt. Erkmen.2023, s.266). Ana dal olarak planlanan programlar ise müfredatlarını tarih, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi gibi alanların dersleriyle tamamlamaktadır. Lisansüstü seviyede ise İngiltere'de olduğundan daha fazla istihbarat temelli gitmektedir. Bu seviyede uzmanlıklar yetiştirilmesi planlanmıştır denebilir. Bunun muhtemelen en önemli nedenlerinden birisi ABD üniversitelerinde daha fazla eski teşkilat mensubunun bulunmasıdır (Erkmen, 2023, s.268).

ABD istihbarat öğretiminde yer alan bir farklılığa da değinmek gerekmektedir. Diğer ülkelerin aksine burada istihbarat öğretimi veren bir ön lisans programı da bulunmaktadır. Her ne kadar sadece bir üniversitede olsa da Utay Valley Üniversitesi "İstihbarat Çalışmaları" isimli bir ön lisans programı ile istihbarat öğretiminde yer almaktadır. Son olarak 2015 yılı itibariyle ABD üniversitelerinde en az 14 lisans ve 12 yüksek lisans

programı (Coulthart ve Crosston., 2015, s.52-53) bulunurken; bu sayının 17 lisans, 18 yüksek lisansa çıkmış olduğu da belirtilmelidir (Çencen vd., 2021, s.109-111).

İngiltere'ye bakıldığında ise istihbarat ve akademinin buluşmasına 70'li yıllarda rast gelmektedir. İngiltere'de bu tarihten önce de istihbarat olgusuna dair çok sayıda kitap basılmış olsa da istihbaratın bir akademik çalışma alanı olarak ortaya çıkmasını sağlayan eserler bu tarihlerde yayımlanmıştır (Goodman, 2006). 80'li yıllara kadar akademik istihbarat çalışmaları tarihçiler tarafından yürütülmüştür. Sürecin dönüşümü yine bir istihbarat tarihçisi olan Christopher Andrew'un 1986'da Intelligence and National Security dergisini kurması ile başlamıştır. Bugün alanın en önemli dergilerinden birisi olan bu süreli yayın, uluslararası ilişkiler ile istihbarat çalışmalarının birlikte ilerlemesinin önemli bir örneği olmuştur (Scott'dan akt. Erkmen, 2023 s.255).

İngiltere'de İstihbarat öğretiminin lisansüstü düzeyde ilerlediği belirtilebilir. Lisans düzeyinde bir istihbarat programı bulunmamakla birlikte, uluslararası ilişkiler, tarih, savaş çalışmaları ve siyaset bilimi bölümlerinde istihbarat dersleri ve istihbarî eğitim modülleri olduğu göze çarpmaktadır (Scott, 2007). Bununla birlikte Burunel Üniversitesinde istihbarat analizi öğretiminde kullanılmak üzere simülasyon merkezi bulunmakta olup bu merkezİngiltere Başbakanlığı Kabine Ofisi içerisinde bulunan ve istihbaratın analizi ve istihbarat örgütleri arasında koordinasyonu sağlayan Müşterek İstihbarat Ofisi'nin (Joint Intelligence Office-JIC) simüle edilmiş halidir (Türken, 2022, s.111) Öğrenciler burada bir istihbarat analisti gibi kendilerine verilen görevleri yerine getirmeye çalışmaktadır. Ders öğretmenleri tarafından kendilerine verilen görevler veya istihbarat sorunsalları çerçevesinde açık kaynaklara dayalı istihbarat analiz raporları yazmayı, işbirliği yapmayı, grup halinde ve bireysel analiz yapmanın kolaylıklarını ve zorluklarını öğrenmektedir (Davies, 2006, s.721). Belirtilebilecek bir diğer hususta İngiltere'nin farklı ülkelerle anlaşarak kurmuş olduğu istihbarat ERASMUS'u dur. Glasgow Üniversitesi (İngiltere) öncülüğünde Dublin Üniversitesi (İrlanda), Charles Üniversitesi (Çekya) ve Torento Üniversitesi (İtalya) konsorsiyumundan oluşan 24 aylık İstihbarat, Güvenlik ve Stratejik Çalışmalar ERASMUS Mundus Ortak Yüksek Lisans Programı oluşturulmuştur (Türken, 2022, s.61). Bu program sayesinde öğrenciler birçok farklı kültürle tanışmakta, yerel dilleri öğrenmekte ve istihbarat yüksek lisansı yapabilmekteler. İngiltere örneğinde programların

geniş bir istihbarat müfredatına sahip olsa bile ana amacının istihbarat personeli değil, istihbarat alanında uzman akademisyen yetiştirmek olduğu da belirtilmelidir. (Corvaja vd., 2016, s.84).

Son olarak Anglosakson istihbarat kültürüne benzer bir yapılanmanın İsrail'de de olduğu belirtilmelidir. İsrail'de gerek akademisyenler gerekse de eski istihbarat topluluğu çalışanları akademik istihbarata ve istihbaratın farklı alanlarına dair kitap ve makaleler yayınlamaktadır. Yine istihbarat öğretimi üniversiteler eliyle yürütülmektedir. Ayrıca yukarıda zikredilen üç ülkede de sivil üniversiteler ile istihbarat teşkilatları arasında anlaşmalar bulunmaktadır. Böylece sivil üniversitelerde hâlihazırda istihbarat topluluğu çalışanlarına eğitim verildiği gibi gelecekte bu kurumlarda çalışacak personele istihbarat çalışmaları öğretimi de gerçekleştirilmektedir. Bu örnekler İsrail'de diğer iki ülkeye göre daha fazladır (Erkmen, 2023, s.267).

2. İSTİHBARATIN TÜRK YÜKSEKÖĞRETİMİNDE YERİ

Türkiye'de istihbarat öğretimi, diğer ülkelerle kıyaslandığında süreci geriden takip eden bir görünüm sergilemektedir. Türkiye gerek yurtiçi gerek yurtdışı birçok sorunla aynı anda yıllardır mücadele etmek zorunda kalmış bir ülkedir. Komşularıyla yüzyıllık sorunları, bölgesindeki istikrarsızlık, ülke içinde yaşanan terör olayları, küresel mücadeleler gibi hadiselerin yarattığı problemlerin sadece kolluk gücüyle hallolamayacağı aşikârdır. Bu bağlamda, istihbarata özgü programların yetersizliğini eleştirmek ve daha erken tarihlerde uygulanmaları gerektiğini söylemek mümkündür (Türken, 2022, s.3). Ancak yine de her geçen gün akademik istihbarat alanında yeni gelişmeler yaşandığı da belirtilmelidir.

İstihbarat öğretimi anlamında ilk program 2009 yılında Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Merkezinde kurulan yüksek lisans programıdır. Bu programı Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın açmış oldukları programlar izlemiştir. Güvenlik bürokrasisi haricinde üniversite bünyesinde ise iki program bulunmaktadır. Bunlar; Marmara Üniversitesi İstihbarat Yüksek Lisans Programı ve İstanbul Aydın Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Yüksek Lisans Programıdır. Bu programların açılmasıyla birlikte Türkiye'de de hem güvenlik bürokrasisi ile ilintili hem de sivil üniversitelerde istihbarat programları oluşmuştur.

2024 yılında ise Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT) ile ilintili olarak Milli İstihbarat Akademisi (MİA) kurulmuştur. Lisansüstü eğitim vermekte olan

MİA'nın amacının "istihbaratın zanaat boyutunun yanı sıra akademik boyut kazanmasına yönelik çalışmaların ileri düzeylere taşınması" (mia.edu.tr, 2025a) olduğu belirtilmiştir. Yüksek Lisans programlarına öğrenci kabulü başlamış, ilerleyen süreçte doktora programlarının açılacağı da belirtilmiştir. Ayrıca raporlar, analizler ve görüşler de yayınlanmakta olup, istihbaratın çeşitli alanlarında çalıştaylar da düzenlemeye başlamıştır. Bünyesinde 2 farklı enstitü kurulmuştur. İstihbarat ve Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü bünyesinde İstihbarat Çalışmaları, Güvenlik Çalışmaları ve Bölge Çalışmaları programları yer alırken; Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü'nde ise Bilgisayar Mühendisliği ve Elektrik-Elektronik Mühendisliği Programları yer almaktadır. İstihbarat ve Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü bünyesindeki programların dersleri incelendiğinde istihbarat dersleri ile birlikte birçok disiplinden yararlanıldığı görülmüştür. Uluslararası ilişkiler, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Tarih, Sosyoloji ve gibi alanlarla ilintili birçok ders müfredata eklenmiştir. Bununla birlikte "Vizyon Dersleri" başlığı altında Dünya Klasikleri, Gastronomi, Sinema, Sosyal Psikoloji, Dinler Tarihi, Ekonomi Tarihi, Osmanlı Türkçesi ve Sosyal Medya ve İletişim (mia.edu.tr, 2025b) gibi saha çalışanlarının sıkça ihtiyacı olabilecek dersler bulunmaktadır. Bu bağlamda zikredilen enstitü programlarının akademik anlamda uzmanlık sağlamakla beraber MİT personeli olabilme noktasında bir insan kaynağı yaratma potansiyelini de kurguladığı görülmektedir. Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsündeki programlarda ise Bilgisayar Mühendisliği programının dersleri siber güvenlik ağırlıklı iken Elektrik-Elektronik Mühendisliği programının derslerinde kriptolojiye odaklandığı görülmüştür (mia.edu.tr, 2025c). Bu bağlamda MİA'nın, ABD'de ki yapılanmaya benzer bir şekilde ülkenin ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip bir istihbarat topluluğunun oluşturulmasında ve gerek akademik bir merkez gerekse de güvenlik bürokrasisi için akademik formasyona sahip bir insan kaynağı olarak kullanılabileceği ifade edilmelidir. Sonuç olarak Türkiye'de istihbarat öğretimi aşağıdaki tablo gibidir:

Tablo 1. Türkiye'de İstihbarat Öğretimi Yapan Kurumlar. (Yazar Tarafından Oluşturulmuştur)

Kurum	Yüksek Lisans
Milli Savunma Üniversitesi (ATASEREN)	İstihbarat Çalışmaları
Milli Savunma Üniversitesi (Alparslan)	İstihbarat Çalışmaları
Polis Akademisi	İstihbarat Araştırmaları
Jandarma Sahil Güvenlik Akademisi	Güvenlik Yönetimi (İstihbarat)
Marmara Üniversitesi	İstihbarat
İstanbul Aydın Üniversitesi	Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri
MİT Milli İstihbarat Akademisi	İstihbarat Çalışmaları

Bu programların haricinde belirtilebilecek bir diğer nokta 2020 yılında Milli Savunma Üniversitesi'nin Bilgi Yönetimi ve İstihbarat isimli bir lisans programı açtığı ancak öğrenci alımı yapılmadan kapandığıdır. Dolayısıyla Türkiye'de lisans düzeyinde sadece müfredatlarda istihbarat dersleri mevcuttur. Başkent Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, İstanbul Topkapı Üniversitesi, Atılım Üniversitesi, MEF Üniversitesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi lisans ve yüksek lisans düzeyindeki programlarında istihbarat dersi bulunduran üniversitelerdir.

Yukarıdaki tabloda yer alan kurumların yayınlamış oldukları öğrenme çıktıları ve program amaçları ile ABD'deki lisansüstü kurumların amaçlarının benzerliği dikkat çekicidir. Her iki ülkede de istihbarat alanında araştırmanın nasıl yapılacağı, istihbaratın temel paradigmaları, istihbarat disiplininin tarihi ve teorisi dersleri verilerek, istihbarat sürecini doğru yönetebilme yeteneğine sahip öğrencilerin yetiştirilmesinin amaçlandığı görülmüştür (Çencen vd., 2021, s.126). ABD'de ki programlar hem Sosyal Bilimler hem de Fen Bilimleri ile oluşturulmuşken Türkiye'deki programlar sadece sosyal bilimlerden müteşekkildi. MİA'nın kurmuş olduğu Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü ile Türkiye'de bu konsept ile tam uyumlu hale gelmiştir.

3. LİSANS DÜZEYİNDE İSTİHBARAT DERSİNİN GEREKLİLİĞİ VE NİTELİKLERİ

Türkiye çok geniş bir tehdit yelpazesiyle aynı anda mücadele eden bir ülkedir. Dolayısıyla istihbarat çalışmaları noktasında yapacağı her atılım

çarpan etkisiyle ulusal güvenliğe katkı yapacaktır. Bu atılımların neticesinde istihbarat öğretiminin gelişimi, bir istihbarat topluluğunun varlığı ve toplumsal bilincin oluşması gibi hususlar oldukça önemli kazanımlar olarak belirtilmelidir. Türkiye'de bir istihbarat topluluğunun oluşması için gerekli şartlar ve imkanlar her geçen gün artmaktadır. YÖK'ün verilerine göre 2023 yılında sadece istihbarat üzerine akademik yayın yapmaya başlayan iki yeni dergi açılmış ve istihbarat yayını yapan toplam dergi sayısı sekiz olmuştur (dergipark.org.tr, 2025). 2024 yılında açılan MİA ile birlikte ise akademik faaliyetlerin katlanarak artacağı öngörülmektedir. Buna mukabil Türkiye, istihbarat üzerine toplumsal bilinç oluşturulması noktasında hala oldukça eksiktir. Konvensiyonel savaşı bir kenara bırakıp, halk ayaklanmaları çıkarmak, terörü kullanmak, örtülü operasyonlar, psikolojik harp faaliyetleri, vekalet savaşı unsurlarını kullanmak gibi bir çok enstrümanı kullanan Hibrit Savaş gibi savaş konseptlerine geçen günümüz dünyasında (Çelik, 2022, s.11), hedefe konan ülkelerin elbette bu saldırılara verebileceği yanıtlar olmalıdır. Sosyal medyadaki gündemlerin bile yarısının sahte hesaplarca oluşturulduğu (milliyet.com, 2021) günümüz Türkiye'sinde ulusal tehditlere karşı toplumsal bir bilinç geliştirilmelidir. Kastedilen toplumsal bilincin oluşturulması için daha kapsayıcı, bir plana sahip ve uzun soluklu çalışmalar yapılmalıdır. Bu ders önerisi bu amaçla yapılacak bir planlamanın eğitim başlığında yapılacak faaliyetlerden biri olarak düşünülmüştür.

MİA Başkanı Talha Köse, kurulan akademi ile birlikte istihbarat konusunda çalışan, bilgi üreten akademisyen, uzman ve ilgili kişilerden bir istihbarat topluluğu oluşturmayı hedeflediklerini belirtmiştir (Türkiye Gazetesi, 2024). Dolayısıyla MİA gibi bir kurumun varlığı gerek toplumsal bilincin oluşturulmasında gerekse de akademi ile istihbaratın bir araya geldiği bir merkez oluşturması bakımından önemlidir. Bu bağlamda kamu yönetimi, işletme, siyasal bilgiler ve uluslararası ilişkiler gibi bölümlerde zorunlu olarak verilecek "İstihbarat İncelemeleri" dersinin varlığı büyük önem kazanmaktadır. Yabancı diller, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, işletme, maliye, ekonomi, hukuk, mühendislikler, sağlık yönetimi, gazetecilik, iletişim, tarih gibi bölümlerde ise seçmeli ders olarak verilmesi bir başka çalışmanın konusu olarak mutlaka incelenmelidir. Sadece verilecek bir ders ile hedef tabi ki de kolluk kuvvetlerine personel yetiştirmek olamaz. Ancak istihbarat teşkilatlarının nasıl çalıştığı, hangi yol ve yöntemleri kullandığı, tarihte neler yaptığı ve günümüzdeki imkân ve kabiliyetlerinin gösterileceği derslerle toplumsal bir bilinç kazandırmak; istihbarat analizi

dersleriyle istihbarat topluluğunun temelini oluşturacak bilgi ve becerinin daha lisans düzeyinde öğrenciler ile tanışmasını sağlamak hedeflenen bu topluluk için büyük kolaylık sağlayacaktır. İlaveten ders içeriklerinin niteliği ile muvazi olacak şekilde öğrencilerin ilgisi de istihbarat topluluğu ya da güvenlik teşkilatlarına kayabilecek ve potansiyel adayların yönlendirilmesi de doğal çıktı olarak belirecektir. Bu bağlamda lisans düzeyinde bir dersin varlığı, belirlenen hedef doğrultusunda hem kolaylaştırıcı hem de programın tamamlayıcı bir parçası olacaktır.

Bu dersler için akademik personelin yeterliliği noktasında da bir sorunun yaşanacağı düşünülmemektedir. YÖK'e ait Ulusal Tez Merkezi'nden alınan verilere göre istihbarat ve istihbaratın diğer alanlarla ilişkisini inceleyen 366 tez sahibi bulunmaktadır (tez.yok.gov.tr, 2025). Bu kişilerin 314'ü yüksek lisans mezunu, 52'si ise doktora mezunudur. Bu kişilerin haricinde kolluk kuvvetlerinde görev aldıktan sonra emekli olmuş ya da ayrılmış kişilerden de uzman öğretici olarak yararlanılması mümkündür.

Ders içeriğinin oluşturulması hususunda ise ABD ve İngiltere gibi öncü ülkelerin programları yine örnek teşkil edecektir. Verilerin açık kaynaklardan toplanması hasebiyle yine bu ülkelerden ağırlıklı olarak veri toplandığı da belirtilmelidir. ABD ve İngiltere'nin ders programlarına açık kaynaklardan erişilebiliyorken, Anglosakson kültüre yakın olarak değerlendirilen İsrail'in ders müfredatlarını paylaşmadığı da belirtilmelidir. Yine de literatür taramasında yeterli sayıda veriye rastlanmıştır. Örneğin Türken yaptığı çalışmada (2022, s.102) 40 lisans ve lisansüstü program müfredatı tespit etmiştir. Bu programların ders listelerinde ise 258'i zorunlu 552'si seçmeli toplam 810 ders bulunmaktadır. Tüm dersler incelendiğinde en çok tercih edilen dersler şöyledir:

Tablo 2. İstihbarat Programlarında Tercih Edilen Derslerin Oranı (Burak Türken'in "Türkiye Yükseköğretim Sistemi İçerisinde İstihbarat Eğitiminin Karşılaştırmalı Analizi Ve Bir Model Önerisi" isimli tezinden hazırlanmıştır. 2022, s.108)

Ders Adı	Ders Oranı (%)
İstihbarat Analizi	%12,22
Güvenlik Temelli Dersler	%8,15
İstihbarat Organizasyonu ve Liderlik	%7,90
Bölge/Ülke Çalışmaları	%7,41
Terörizm	%7,16
Siber Güvenlik	%5,56
İstihbarat Toplama	%5,56
İstihbaratta Temel Kavramlar	%5,31

Kolluk İstihbaratı	%4,32
İstihbarat Hukuku ve Etik	%4,32
Örtülü Operasyonlar	%2,47
İstihbarata Karşı Koyma	%2,35
Uluslararası İlişkiler	%2,10
İstihbarat Tarihi	%1,98
Silahların Kontrolü	%1,73
Kritik Altyapı Güvenliği	%0,99
Diğer Dersler	%20,47

Yukarıdaki tabloda çoğunluğu lisansüstü olmak üzere verilen tüm dersler bulunduğundan ders yelpazesinin genişliği olağandır. Ancak lisans düzeyinde ve sadece 14 haftalık bir süreci kapsayan bir dersin tün bu başlıkları içermesi elbette mümkün değildir. Dersin amacının da dışındadır. Ancak yine de bu tablodaki ders tercih yoğunlukları İstihbarat İncelemeleri dersinin içeriğinin belirlenmesinde oldukça faydalı olacaktır. Ders tercih yoğunluğu en yüksek dersler olan İstihbarat Analizi, İstihbarat Organizasyonları ve Liderlik, Terörizm ve Güvenlik, Siber Güvenlik, İstihbarat Toplama, İstihbaratın Temel Kavramları ve Örtülü Operasyonlar gibi derslerin, önerilen dersin müfredatında yer alması dersin amacıyla oldukça uyumludur. Bu dersler başlıkları sayesinde istihbarat teşkilatlarının çalışma yol ve yöntemleri, görev ve faaliyet alanları, bu faaliyetlerin ülke güvenliği ile ilişkisi, istihbarat analizinde yapılan faaliyetler gibi hususlarda öğrencilerin temel yetilere sahip olacağı ve bir bilinç kazanacağı muhakkaktır.

4. LİSANS DÜZEYİ İÇİN BİR DERS ÖNERİSİ: İSTİHBARAT İNCELEMELERİ

İstihbarat İncelemeleri isimli ders önerisinin muhteviyatı bu bölümde gösterilmektedir. Dersin amacı, dersin içeriği, dersin öğrenme çıktıları, haftalık konu dağılımı bu bölümün temel başlıklardır. Ders İzlence Formu da ekte (EK-A) bulunmaktadır.

4.1. Dersin Amacı ve Hedefleri

Bu dersin amacı; insani, idari, sosyal ve siyasal bilimler disiplinlerine ait bölümlerde öğrenim gören lisans öğrencilerine, istihbaratın günümüz dünyasındaki karar alma süreçlerinde artan rolünü ve önemini gösterebilmektir. Bu dersi alan öğrenciler istihbarat tarihi, istihbarat teşkilatlarının yapısı, temel kavramlar, istihbarat faaliyetleri, istihbarat analizi, propaganda psikolojik savaş ve örtülü operasyonların muhteviyatı,

istihbarata karşı koyma faaliyetleri, terörizm ve güvenlik başlıklarında bilgi sahibi olacak ve örnek vaka incelemesi yapacaktır. Dolayısıyla istihbarat teşkilatlarının nasıl çalıştığı, hangi faaliyetleri icra ettikleri, bugün ve gelecekte ki faaliyetlerinin odak noktalarını öğretebilmeyi amaçlamıştır. Bu dersi alan öğrencilerin ayrıca analiz, iletişim, bireysel ve grup çalışmasına yatkınlık gibi beceriler geliştiremesi dersin diğer amaçlarındandır. İstihbarat faaliyetlerine karşı bir bilinç, duyarlılık ve temel yetiler oluşturabilmek dersin temel hedefidir.

4.2. Dersin İçeriği

İstihbarat faaliyetlerinin tanımlanması, istihbarat tarihi, istihbarat terminolojisi, istihbarat teşkilatlarında organizasyon şeması, istihbarat üretim süreçleri, istihbarat analiz yöntemleri, propaganda ve psikolojik savaş, örtülü operasyonlar, siber uzay ve istihbarat ilişkisi, istihbarata karşı koyma terörle mücadelede istihbarat gibi başlıklar dersin içeriğini oluşturmaktadır.

4.3. Dersin Öğrenme Çıktıları

Bu dersi alan öğrencilerin aşağıdaki konularda bilgi sahibi olması beklenir:

1. İstihbarat tarihi ve teşkilatların modern dünyadaki yeri
2. İstihbarat teşkilatlarının organizasyon yapıları ve temel kavramları
3. İstihbarat teşkilatlarının temel görevleri ve faaliyetleri
4. İstihbarat analizi ve yöntemleri
5. Terörizm, güvenlik ve istihbarat arasındaki ilişki

Bu dersi alan öğrencilerin aşağıdaki konularda beceri geliştirmesi beklenir:

1. Analiz becerisi
2. Araştırma yöntem ve teknik becerisi
3. İletişim becerisi
4. Bireysel ve grup çalışmasına yatkınlık geliştirme
5. Politika/Strateji geliştirebilme
6. Güvenliğe yönelik tehditleri değerlendirebilme

4.4. Dersin Haftalık Konuları

Ders için sınav haftaları hariç 14 haftalık bir ders programı öngörülmüştür. Genel başlıklar şöyledir:

1. İstihbarat Tarihi ve İstihbarat Çalışmalarının Gelişimi

2. İstihbaratın Tanımlanması ve Modern Dünyadaki Rolü
3. İstihbaratta Temel Kavramlar ve Organizasyon Şemaları
4. İstihbarat Üretim Süreçleri
5. İstihbarat Analiz (Yöntemler)
6. İstihbarat Analizi (Örnekler)
7. Sınıf Etkinlikleri ve Ödevler
8. Stratejik İstihbarat ve Politika Yapımı
9. Örtülü Operasyonlar ve Psikolojik Savaş Faaliyetleri
10. İstihbarata Karşı Koyma (Kontrespiyonaj) Faaliyetleri
11. İstihbarat Başarısızlıkları ve İstihbarat Etiği
12. Örnek Vaka ve Teşkilat İncelemeleri
13. Terörle Mücadele ve Kolluk İstihbaratı
14. Siber Uzay, Yapay Zekâ ve İstihbaratın Geleceği

4.5. Dersin Uygulanışı ve İş Yükü

Teorik olarak hazırlanan bu dersin verdiği bilgileri beceriye dönüştürebilmesi için haftalık ders programında da yer alan sınıf etkinlikleri ve ödevler bölümünün en verimli şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Sınıf etkinliklerinde öğrencilerin grup çalışması ve analiz becerisi gibi becerilerini artıracak uygulama ve oyunlar, istihbarat analizi simülasyonları, ikna ve beden dili analizine yönelik faaliyetler, hazırlanacak bireysel ya da grup sunumları öğrencilerin derse olan katılımını artıracağı gibi, öğrenilen bilgilerin beceriye dönüşmesini de hızlandıracaktır. Bu faaliyetlerin daha sistematik olması adına Tablo 3'te yer alan İş Yükü ve Kredi Hesaplama tablosu örnek olarak incelenebilir.

Tablo 3. İstihbarat İncelemeleri Dersi İş Yükü ve Kredi Hesaplama Tablosu (Yazar Tarafından Oluşturulmuştur)

Etkinlik	**Hafta Sayısı**	**Süre (Haftalık)**	**İş Yükü**
Teorik Ders	14	2	28
Uygulama Dersi	0	0	0
Okuma Faaliyeti	6	1	6
Kaynak Taraması	2	1	2
Rapor Hazırlama	1	1	1
Sunum Hazırlama	1	1	1
Sunum	1	2	2
Ara Sınav	1	5	5
Final Sınavı	1	5	5
Toplam İş Yükü			**50**
AKTS (Toplam İş Yükü/25)			***2 AKTS***

SONUÇ

Yükseköğretim ve istihbarat arasındaki tarihsel ilişkinin ortaya konmaya çalışıldığı bölümle başlayan çalışma, istihbaratın özellikle ABD ve İngiltere özelindeki kurumsallaşma sürecini tüm detaylarıyla incelemiştir. İstihbarat başarısızlıklarının en aza indirilmesi amacıyla akademi ile istihbarat arasında kurulan ilişki, bu bağlamda Anglosakson kültürünü öncü bir hale getirmiştir. İngiltere'nin kurduğu akademik yapı ile lisansüstü uzmanlığa odaklanmış olduğu görülmektedir. ABD'nin ise lisans düzeyinden başlayan, uzmanlaşarak devam eden ve istihbarat teşkilatları için insan kaynağına dönüşebilen bir yapılanma kurmuştur. Teknik bölümlerdeki yan dal uygulamaları, lisans ve yüksek lisans programları ve istihbarat kurumlarının doğrudan rol aldığı öğretim süreçleri ile ABD kendi müfredat ve öğretim tarzını oluşturmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin istihbarat öğretim sürecine geç girdiği ve sınırlı bir yapılanmaya gittiği rahatlıkla ifade edilebilir. Ancak Türkiye için MİA'nın kuruluşunun bir dönüm noktası olduğu belirtilmelidir. Gerek istihbarat çalışmaları programlarının ders içeriğinde, gerekse de mühendislik programlarının ders içeriğinde bu bölümlerin nitelikli personel yetiştirme ve bir akademik merkez oluşturma gayreti içinde oluğu görülmektedir. Bu noktada elbette İngiltere ya da ABD ölçeğinde olmasa da Türkiye'nin de benzer bir program dahilinde ilerlediğini söyleyebilmek mümkündür. Lisansüstü seviyede kurulan MİA ile birlikte İngiltere'deki yapılanmaya benzer bir uzmanlaşmış istihbarat topluluğu oluşumu zaman içerisinde Türkiye'de de oluşacaktır. Elbette bu faaliyetler uzun yıllar içerisinde sonuç üretebilecek çalışmalardır. Türk istihbarat faaliyetlerinin akademik bir platformda incelenmesi, araştırılması ve istihbarat öğretimi faaliyetlerinin MİA'dan sonra yakalayacağı ivme oldukça önemlidir.

Bu noktada sürece en çok katkı verecek olan noktalardan biri de İstihbarat İncelemeleri dersinin lisans düzeyine eklenmesi olacaktır. Böyle bir dersin lisans düzeyine konulması, Anglosakson öğretim kültürünün ABD yansımasında olduğu gibi gerek istihbarat topluluğunun oluşmasında gerek nitelikli personelin istihbarat faaliyetlerine çekilebilmesinde gerekse de istihbarat faaliyetlerine karşı toplumsal bir bilinç oluşturulmasında oldukça büyük katkıları olacaktır. Söz gelimi nitelikli öğrencilerin, süreçlerine hâkim oldukları bir sisteme katılma iştahı artacaktır.. Ülke çapında ise geldikleri görevlerde, bulundukları konumlarda istihbarat faaliyetlerinin doğasını bilip bu çerçevede hareket edebilecek ve çevrelerini yönlendirebileceklerdir. MİA gibi yükseköğretim kurumlarına girecek öğrenciler süreçlere zaten hâkim

olduğundan bu kurumlarda uzmanlıklarını geliştirmeye odaklanacaklardır. Bu durumlar ancak lisans düzeyinden başlayan bilgi temelli bir ders ve planlı bir istihbarat yükseköğretimi sonucu oluşabilecektir. Bu bağlamda önerilen dersin gerek bireysel gerek kurumsal gerekse de devlet çapında katkılarının olacağı düşünülmektedir.

Bu katkıların oluşabilmesi adına ders içeriklerinin titizlikle hazırlanması zaruridir. Bu çalışmada ortaya konan ders içerikleri, ders kazanımları, haftalık ders programı gibi hususların bundan sonraki süreçte bir yol gösterici olması dilenmektedir. Hazırlanan ders konularının oldukça objektif seçildiği ve öğrencinin öğretim düzeyi göz önüne alınarak hazırlandığı tekrar hatırlatılmalıdır. Özellikle ders programında yer alan sınıf etkinlikleri gibi hususların iyi kurgulanması ve öğrencilerin alacağı görev ve rollerle becerilerini arttırabilmesi gibi hususların bu ders özelinde çok daha önemli olduğu belirtilmelidir. Bilinç, ancak bilgi ve deneyimin bir araya gelmesiyle oluşacaktır.

KAYNAKÇA

9/11 Comission Report (2004). National commission on terrorist attacks upon the United States. Erişim tarihi: 10 Ocak 2021, https://911commission .gov/report/.

Aktan, C. C. ve Tunç M. (1998). Bilgi toplumu ve Türkiye. *Yeni Türkiye Dergisi*, 4, 118-134

Campbell, S. H. (2011). A Survey of the U.S. Market for Intelligen ce Education. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 307-337

Collier, M.W. (2005). "A Pragmatic Approach to Developing Intelligence Analysts," *Defense Intelligence Journal, Joint Military Intelligence College Foundation,* 14(2), ss.17-35.

Coulthart, S. ve Crosston, M. (2015). Terra ıncognita: Mapping American ıntelligence education curriculum. *Journal of Strategic Security*, 8(3), 46-68. http://dx.doi.org/10.5038/1944-0472.8.3.1459

Corvaja, A. S., Jeraj, B., & Borghoff, U. M. (2016). The rise of intelligence Studies: a model for Germany? Connections the Quarterly Journal, 15(1), ss.79–106.

Çelik, Ö.F. (2022). *Hibrit Savaş ve İstihbarat*, Kamer Yayınları, İstanbul

Çencen, N., Kocamanoğlu, S.ve Berk, M.B. (2021). Intellıgence Educatıon At Graduate And Postgraduate Level: Comparison Of Turkey And Usa Samples, *SDE Akademi Dergisi*, 1(3), 98-134

Davies, Philip H. J. (2006). Assessment BASE: Simulating national intelligence assessment in a graduate course. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 19(4), 721-736. http://dx.doi.org/10.1080/ 08850600600829940

Dergipark. (2025). "İstihbarat", dergipark.org.tr, Erişim Tarihi: 02.01.2025, https://dergipark.org.tr/tr/search?q=%26quot%3Bistihbarat%26quot%3B&section=journal

Erkmen, S. (2023). Yüksek Öğretimde İstihbarat Çalışmaları Öğretimi: Modeller, Örnekler, Müfredatlar. *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 244-295, DOI: http://dx.doi.org/10.29228/icad.20

Gearon, L. (2015). Education, Security and Intelligence Stu dies. *British Journal of Educational Studies*, 63(3), 263-279

Glees, A. (2015). Intelligence studies, universities and security. *British Journal of Educational Studies*, 63(3), 281-310

Goodman M.S. (2006). Studying and teaching about ıntelligence: The approach in the United Kingdom intelligence education. *Studies in Intelligence*, 50(2), 57-66

İstihbarat Raporu Dergisi. (2024). "İstihbarat Bilimdir", 1(1), ss.1-84.

Johnson, L. ve Shelton, A. (2013). "İstihbarat Çalışmalarının Durumu Üzerine Düşünceler: Bir Anket Raporu", *İstihbarat ve Ulusal Güvenlik,* 28(1), ss.109-120.

Joint Military Intelligence College. (1999). A flourishing craft: teachıng intelligence studies, Conference on Teaching Intelligence Studies at Colleges and Universities.

Köse, T. (2024). "İstihbarat Akademisi Başkanı Talha Köse: Artık istihbaratlar insan unsurlu değil, Teknolojik", Türkiye Gazetesi, 18.05.2024, turkiyegazetesi.com, https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/istihbarat-akademisi-baskani-talha-kose-artik-istihbaratlar-insan-unsurlu-degil-teknolojik-1041273, Erişim Tarihi: 06.04.2025

Lowenthal, Mark M. (1987). The Intelligence Library: Quantity vs. Quality, *Intelligence and National Security*, 2(2), 368-373

Marrin, S. (2012). Is Intelligence Analysis an Art or a Science?, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 25(3), 529-545. http://dx.doi.org/10.1080/08850607.2012.678690

Milli İstihbarat Akademisi. (2025a). https://mia.edu.tr/ , Erişim Tarihi: 02.01.2025, https://mia.edu.tr/ sayfa-akademinin-kurulusu-48.html

Milli İstihbarat Akademisi. (2025b). https://mia.edu.tr/ , Erişim Tarihi: 02.01.2025, https://mia.edu.tr/ sayfa-dersler-14.html

Milli İstihbarat Akademisi. (2025c). https://mia.edu.tr/ , Erişim Tarihi: 02.01.2025, https://mia.edu.tr/ enstitu-mia-muhendislik-ve-fen-bilimleri-enstitusu-2.html

Milliyet Gazetesi. (2021) "Türkiye Twitter gündeminde yer alan trendlerin yarısı sahte", milliyet.com.tr, https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/savas-onemli/ epfl-arastirmasina-gore-turkiye-twitter-gundeminde-yer-alan-trendlerin-yarisi-sahte-6525080, (Erişim Tarihi: 26.09.2023).

Murray, M.L. (2013). "ABD Akademik Zekâ Eğitimini İleriye Taşımak: Bir Edebiyat Envanteri ve Gündemi", *Uluslararası İstihbarat ve Karşı İstihbarat Dergisi*, 26(4), ss.744-776

NTV. (2024). "140 bin kişi MİT'e bilgi verdi, Eylül ayındaki artış dikkat çekti", www.ntv.com.tr, Erişim Tarihi: 04.01.2025, https://www.ntv.com.tr/galeri /turkiye/140-bin-kisi-mite-bilgi-verdi-eylul-ayindaki-artis-dikkatcekti,G0qR4I2ELUGhdHt2xHwIJA/73FdplmyVkaYH6F gR9P2_g

Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), ss.323-343.

Scott, L. (2007). Sources and methods in the study of intelligence: A British view, *Intelligence and National Security,* 22(2), 185-205,

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (2025). Disiplin, https://sozluk.gov.tr/, Erişim Tarihi: 11.12.2024

Türken, B. (2022). *Türkiye Yükseköğretim Sistemi İçerisinde İstihbarat Eğitiminin Karşılaştırmalı Analizi ve Bir Model Önerisi*, JSGA Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi

YÖK Ulusal Tez Merkezi. (2025). "İstihbarat", https://tez.yok.gov.tr/ , Erişim Tarihi: 02.01.2025, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni. jsp

Zegart, A. B. (2007). *Cloaks, Daggers, and Ivory Towers: Why Aca demics Don't Study U.S. Intelligence. L. K. Johnson* içinde, Strategic In telligence 1: Understanding The Hidden Side of Government, ss. 21-35. Praeger Security International: London.

EK-A İstihbarat İncelemeleri Ders İzlence Formu

Ders Adı	İstihbarat İncelemeleri
Ders Dili	Türkçe
Ders Veriliş Şekli	Yüz yüze
Ders Türü	Zorunlu-
Ders Saati	2 Ders Saati/Hafta
Dersin Kredisi (AKTS)	2 AKTS
Dersin Amacı ve Hedefi	Bu dersin amacı; insani, idari, sosyal ve siyasal bilimler disiplinlerine ait bölümlerde öğrenim gören lisans öğrencilerine, meslek ve özel hayatlarında temas etme olasılıkları yüksek olan istihbarat dünyasının yerini ve önemini gösterebilmektir. Bu dersi alan öğrenciler istihbarat tarihi, istihbarat teşkilatlarının yapısı, temel kavramlar, istihbarat faaliyetleri, istihbarat analizi, propaganda psikolojik savaş ve örtülü operasyonların muhteviyatı, istihbarata karşı koyma faaliyetleri, terörizm ve güvenlik başlıklarında bilgi sahibi olacak ve örnek vaka incelemesi yapacaktır. Dolayısıyla istihbarat teşkilatlarının nasıl çalıştığı, hangi faaliyetleri icra ettikleri, bugün ve gelecekte ki faaliyetlerinin odak noktalarını öğretebilmeyi amaçlanmıştır. Bu dersi alan öğrencilerin ayrıca analiz, iletişim, bireysel ve grup çalışmasına yatkınlık gibi beceriler geliştirmesi dersin diğer amaçlarındandır. İstihbarat faaliyetlerine karşı bir bilinç, duyarlılık ve temel yetiler oluşturabilmek dersin hedefidir.
Dersin İçeriği	İstihbarat faaliyetlerinin tanımlanması, istihbarat tarihi, istihbarat terminolojisi, istihbarat teşkilatlarında organizasyon şeması, istihbarat üretim süreçleri, istihbarat analiz yöntemleri, propaganda ve psikolojik savaş, örtülü operasyonlar, siber uzay ve istihbarat ilişkisi, istihbarata karşı koyma terörle mücadelede istihbarat gibi başlıklar dersin içeriğini oluşturmaktadır.
Öğrenme Kazanımları	Bu dersi alan öğrencilerin aşağıdaki konularda bilgi sahibi olması beklenir: 1. İstihbarat tarihi ve teşkilatların modern dünyadaki yeri 2. İstihbarat teşkilatlarının organizasyon yapıları ve temel kavramları 3. İstihbarat teşkilatlarının temel görevleri ve faaliyetleri 4. İstihbarat analizi ve yöntemleri 5. Terörizm, güvenlik ve istihbarat arasındaki ilişki Bu dersi alan öğrencilerin aşağıdaki konularda beceri geliştirmesi beklenir: 1. Analiz becerisi 2. Araştırma yöntem ve teknik bilgisi ve becerisi 3. İletişim becerisi 4. Bireysel ve grup çalışmasına yatkınlık 5. Politika/Strateji geliştirebilme 6. Güvenliğe yönelik tehditleri değerlendirebilme
Haftalık Ders Planı	
1. Hafta	İstihbarat Tarihi ve İstihbarat Çalışmalarının Gelişimi
2. Hafta	İstihbaratın Tanımlanması ve Modern Dünyadaki Rolü
3. Hafta	İstihbaratta Temel Kavramlar ve Organizasyon Şemaları

4. Hafta	İstihbarat Üretim Süreçleri	
5. Hafta	İstihbarat Analizi (Yöntemler)	
6. Hafta	İstihbarat Analizi (Örnekler)	
7. Hafta	Sınıf Etkinlikleri ve Ödevler	
Sınav	Ara sınav	
8. Hafta	Stratejik İstihbarat ve Politika Yapımı	
9. Hafta	Örtülü Operasyonlar ve Psikolojik Savaş Faaliyetleri	
10. Hafta	İstihbarata Karşı Koyma (Kontrespiyonaj) Faaliyetleri	
11. Hafta	İstihbarat Başarısızlıkları ve İstihbarat Etiği	
12. Hafta	Örnek Vaka ve Teşkilat İncelemeleri	
13. Hafta	Terörle Mücadele ve Kolluk İstihbaratı	
14. Hafta	Siber Uzay, Yapay Zekâ ve İstihbaratın Geleceği	
Sınav	Final Sınavı	
Yararlanılan Kaynaklar	Aaron J. Klein-MOSSAD, Ali Burak Darıcılı-İstihbarat 101, Christopher Andrew-Gizli Dünya, Erol Bural-Sosyal Medya İstihbaratı, Ethem Büyükışık-Düzensiz Savaşlar, Fatih Beren-İç Güvenlik İstihbaratı, Ferit Temur-Cambridge Beşlisi, Gürsel Dönmez- Devlet ve İstihbarat Metodolojisine Giriş, Henry A. Crumpton-İstihbarat Sanatı, İsmail H. Demircioğlu vd.-İstihbarat Örgütleri, James M. Olson-Casusu Yakalamak, Kazım Karabekir-Gizli Harp İstihbarat, Mehmed Tanju Akad-Tarihten Günümüze İstihbarat, Polat Safi-Milli İstihbarat Teşkilatı, Robert Wallace ve H. Keith Melton-Casusluk, Ronen Bergman-Kalk ve Önce Sen Öldür: İsrail Suikastlarının Gizli Tarihi, Sait Yılmaz-Temel İstihbarat, Ümit Özdağ-İstihbarat Teorisi, Yusuf Özer-Kültürel İstihbarat. Merve Seren-Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik	
Öğretim Yöntemleri	Sözel Anlatım	Problem Çözme
	Proje	Bilgisayar Destekli
	Tartışma	Örnek Olay
Ölçme ve Değerlendirme		
Ödev ve Sunumlar	25%	
Ara Sınav	25%	
Dönem Sonu Sınavı	50%	

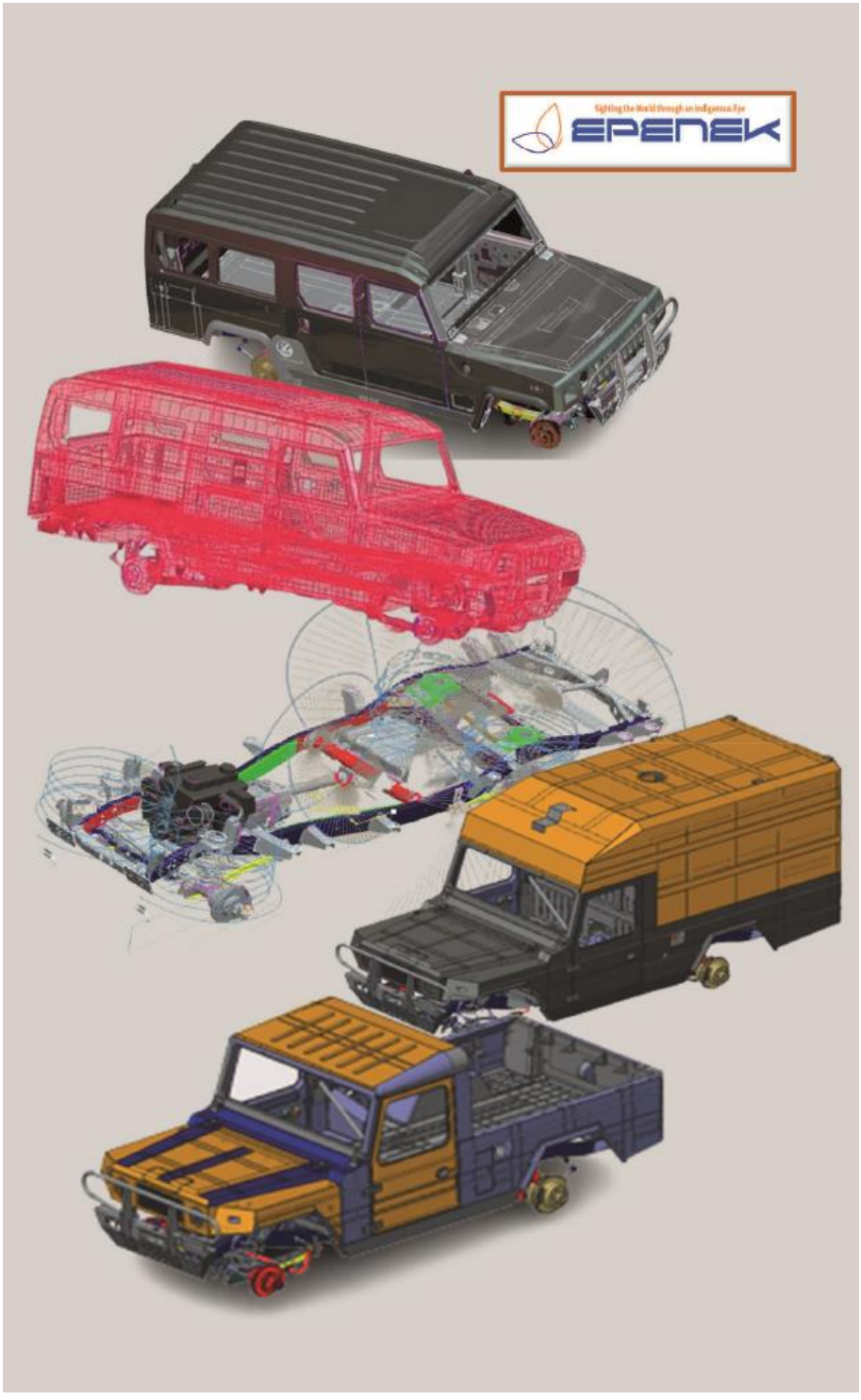
Sighting the World through an Indigenous Eye
EPENEK

İ

Ç

A

D

İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi
Journal of Intelligence Research and Studies
Cilt/Volume:4 Sayı/Issue:2 Yıl/Year: 2025 Haziran/June
ISSN 2822-3349 (Basılı- Print) ISSN 2822-3357 (Çevrimiçi- Online)

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği
Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization Association

Adres / Address: Beytepe Mah. Kanuni Sultan Süleyman Bulvarı 5387. Cadde No:15A D:58 06800 Çankaya/Ankara
www.icadergisi.com
e-posta/e-mail: editor@icadergisi.com